

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul XIII ■ Nr. 2 (135) ■ Februarie 2022

Monumentul eroilor din Azuga – Prahova

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Alertă: Urmuz!...

Gheorghe PĂUN

Recunosc, titlul dinainte atrage atenţia, dar este derutant-alarmist, nu pe deplin suprapus pe mesajul acestui editorial, pentru că mesajul este, de fapt, următorul: Atenţie, se apropie Anul Urmuz, 2023, când se împlinesc 140 de ani de la naşterea sa (17 martie 1883, Curtea de Argeş) şi 100 de la moartea sa (23 noiembrie 1923)!

Numere „rotunde”, nume celebru – „premergătorul revoltei literare universale” (Eugen Ionescu), revendicat de dadaişti, precursor al suprarealismului, pus în context cu Lewis Carroll, Alfred Jarry, Daniil Harms, Franz Kafka şi alţii, mult invocat pe meleagurile noastre (neliterare) drept cheie pentru înţelegerea „epocii”, a vieţii politice în primul rând, alături de Caragiale, care singur nu mai este suficient „într-o ţară şi într-un timp în care absurdul abundă la tot pasul” (Nichita Danilov, pe coperta cărţii sale *De la Caragiale la Urmuz sau realitatea în formă de conservă,* Ed. Tracus Arte, 2021). Localizarea „într-o ţară” se poate omite, absurdul e… pandemic (cu menţiunea, totuşi, că Urmuz nu e neapărat absurd, el doar pare astfel la prima lectură, el *simte enorm şi vede monstruos* (vorba lui Caragiale despre sine), apoi sintetizează brâncuşian, până la *maximum de conţinut în minimum de expresie;* amintiţi-vă numai episoadele din finalul „nuvelei” Algazy şi Grummer, cu resturile de poeme găsite printre cârpe şi arşice, consumate şi digerate de Grummer şi vomitate în mâinile lui Algazy, în timp ce în pântecul acestuia se trezeau fiorii literaturii viitorului… un pamflet-program literar în câteva rânduri).

Aş semnala însă aici derutantele (pentru mine), dar semnificativele scrisori către o misterioasă Domnişoară, publicate de acad. Nicolae Manolescu mai întâi în revista *Ateneu,* aprilie 1989, apoi în *România literară,* martie 1993. Citez o frază din a doua scrisoare: „Totuşi, te rog să nu mă judeci, ca om, după conţinutul fanteziilor mele bizare şi care sunt făcute nu numai pentru a amuza pe cititor, dar mai mult *pentru a mă amuza eu pe socoteala lui…*” (subl. mea) Ideea este reluată aproape în aceiaşi termeni şi în scrisoarea a treia (argument puternic pentru Ioana Pârvulescu în a deduce, în aceeaşi *Românie literară,* că *Urmuz* este obţinut din *Ursuz*, printr-o „mutaţie punctuală” – termen din genetică – sugerată de *Amuz*: schimbarea lui S în M). Totul converge spre concluzia articolului „Despre Auto-Kosmos” al Simonei Popescu (*idem*) – spicuiesc doar: „Ceea ce a creat Urmuz nu seamănă cu nimic din literatura română. (…) Nu doar un simplu joc. (…) Creaţia lui e o manifestare a spiritului pur, ceva care, ca şi credinţa, e *de o esenţă superioară gândirii.*// Urmuz mi se pare simbolul acestei independenţe infinite şi inutile, de o măreţie a gratuităţii care poate perplexa lumea noastră prinsă între *ventilatoare de stat* precum

Turnavitu şi *plebea ideologică, naivă.*” (subl. în text)

Ne-am reîntors la „lumea noastră”, evit din nou să-l „pângăresc” pe Urmuz „aplicându-l” ca model/paradigmă realităţii, revin la alerta din titlu.

Ce va face Uniunea Scriitorilor în 2023, ce va face municipalitatea Curţii de (la) Argeş, ce va face revista – vom vedea. Planuri sunt multe, posibilităţi sunt multe, dificultăţi, de asemenea. Am primit, spre finalul lunii noiembrie 2021, o consistentă scrisoare din partea dlui George Corbu (epigramist de marcă, autorul unui „urmuzeu poetic” demn de predecesorul omagiat), cu zece iniţiative care ar merita puse în practică. Reiau doar una, pentru că deja menţionarea este un început de realizare: „Declanşarea unei campanii mediatice de descoperire, identificare sau recuperare, după caz, de documente de orice natură, mai puţin cunoscute sau necunoscute, referitoare la viaţa, profesia, pasiunile, relaţiile sociale şi nu numai întreţinute de Urmuz”.

Când fac chemarea aceasta, mă gândesc şi la *jumătatea de metru cub* de partituri, compoziţii ale lui Urmuz, pierdute, despre care vorbeşte Saşa Pană…

Mai propune dl George Corbu şi pelerinaje anuale la mormântul lui Urmuz de la Cimitirul Bellu din Bucureşti. Aici, s-a făcut un neaşteptat de rapid şi de semnificativ pas înainte: pe 3 decembrie 2021 mormântul era identificat de dl Marian Nencescu şi fotografiat într-o stare dezolantă, părăsit ca de decenii bune; pe 7 decembrie, printr-un concurs de împrejurări parcă „aranjat de Sus”, mormântul era deja îngrijit, curăţat, vizitabil.

Există acolo o foarte interesantă coloană de marmură albă, cu nu mai puţin de 16 nume săpate în ea, lângă majoritatea fiind indicaţi anii de naştere şi deces. Voi relua lista în numărul viitor al revistei, alături de fotografii dinainte şi de după îngrijirea mormântului. Precizez acum doar că părinţii lui Urmuz şi fratele său Constantin nu apar pe coloană – unde vor fi fiind ei îngropaţi? Aş fi tare îndatorat cititorului pentru un răspuns. Ca urmuzofil neprofesionist, mai am, desigur, şi alte nedumeriri legate de familia doctorului Dimitrie Ionescu-Buzău, de socri şi cumnaţi, le voi formula tot data viitoare, sper că există urmuzologi care mă pot lămuri.

Până atunci, lansez deja invitaţia de a ne întâlni pe 17 martie 2022 (sigur lui Urmuz i-ar fi plăcut să-l omagiem şi la 99 de ani de la moarte, măcar pentru virtuţile numerologice ale lui 99 = 33 x 3 = 9 x 11 etc....), cu o floare, la mormântul 3 din figura 50 din Cimitirul Bellu.

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Aşternut, haine, instrumente de muncă, recoltă – totul i se vinde ţăranului pentru a hrăni nesăţiosul buget. Şi în acelaşi timp în care vie, vite, grădini, animale de muncă, vasele pentru fabricarea vinului, c-un cuvânt tot ce susţine viaţa ţăranului de pe-o zi pe alta se vinde la mezat pentru neplată de dări, în momentul în care starea poporului e mai rea decum a fost vreodată şi puterea lui impozabilă istovită după probele de mai sus, ilustrul Carada e trimis la Berlin ca să contracteze o nouă datorie publică de 134 de milioane. Pentru ce? Pentru a construi noi drumuri de fier, pentru a transporta un grâu ce nu se vinde, o producţiune brută care nu mai află cumpărători.

Românul însuşi constată în numărul său de azi că nimic din banii realizaţi cu toba pe aşternuturi, zăbune, ferestraie nu se restituie sub niciun chip contribuabilului muncitor.

Debitanţii de tutun în loc de-a fi români, după cum prescrie legea, sunt, sub ochii directorului, în capitală chiar, străini. Dispoziţia legii nu e respectată nici de stat, care administrează el însuşi monopolul. Prin legea de la 1864 se prescrie ca cârciumarii din sate să fie români; nu sunt. Primăria cheltuieşte cinsprezece milioane, dar nici măcar lucrătorii cu mâna nu sunt români. La căile ferate, după dispoziţiile contractului de întreprindere, jumătate din funcţionari ar trebui să fie români. Nu sunt. Şi aşa în toate. Capitaluri de sute de milioane se iau an cu an din punga contribuabililor şi nimic, absolut nimic nu li se restituie. Pe când datoria publică s-adaogă cu sute de milioane şi acestea se cheltuiesc pentru a plăti servicii străine, *Monitorul* publică în toate zilele vânzări de case de-ale muncitorilor, pentru sume neînsemnate. Efectele sunt? *Românul* recunoaşte în fine ceea ce de şase ani îi spunem necurmat – recunoaşte că ipocrizia şi nepăsarea guvernamentală conduc la sărăcia muncitorilor, la mortalitatea lor, la degenerarea lor fizică şi morală.

Iată ceea ce-am zis şi am repetat de atâţia ani de când *Românul* face mereu apologia îmbunătăţirilor introduse de partidul liberal. Foaia guvernamentală ne dă chiar azi o serie lungă de pretinse îmbunătăţiri în favorul negoţului şi se laudă cu ele. Fără cuvânt. Prin aceste îmbunătăţiri aţi făcut ca ţara să atârne din ce în ce mai mult de-un negoţ străin, dovadă umplerea până la superfluenţă a oraşelor noastre cu negustori din câteşipatru colţurile lumii, care, introducându-ne până şi făina din străinătate, paralizează în germene orice activitate proprie. Fără cultură, fără bani, fără aptitudini, negoţul ne-a prefăcut – copii economici – în concurenţi ai naţiunilor celor mai înaintate. Meseriaşul nostru este silit de negoţul ce-i introduce similarele străine să concureze cu acestea sau să lucreze cu pagubă. Ş-aşa în toate cele.

Până azi liberalii nu văd că interesele negoţului internaţional, pe de-o parte, şi acele ale educaţiei noastre industriale, pe de alta, nu sunt identice, ci opuse. Până azi nu s-au convins că nu e permis a confunda negoţul *dinlăuntrul* ţării, menit a introduce diviziunea muncii după condiţii climatice şi după repărţirea materiilor brute, cu comerţul *internaţional*, menit din contra, nu a diviza munca, ci a o reduce la un singur soi, la cel mai ingrat din toate.

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Şi, cu toate acestea, în folosul comerţului internaţional, Carada contractează o nouă datorie publică de 134 de milioane.

Puţin trebuie ca populaţiunile noastre să întreacă în degenerare fizică şi morală populaţiunile Indiei, supuse guvernului britanic, şi pe foştii sclavi negri din statele de sud ale Americii.

(*Timpul,* 20 august 1882)

Biblioteca revistei Curtea de la Argeş

1. Gh. Păun, ed., *Seniori ai culturii,* vol. I, Ed. Tiparg, Piteşti, 2014.
2. Dan D. Farcaş, *Gândirea pluralistă,* Ed. Tiparg, 2014.
3. Dragoş Vaida, *Viitorul din începuturi, Gândurile unui matematician privind unitatea culturii,* Ed. Tiparg, 2014.
4. Johan Galtung, *Johan fără ţară. Străbătând lumea pe drumul păcii,* Ed. Tiparg, 2015.
5. Constanţa Vaida Haliţă, Dragoş Vaida, *Istoria din noi. Timpuri crude, timpuri duioase,* Ed. Tiparg, 2016.
6. Gh. Păun, ed., *Moisil – 110,* Ed. Tiparg, 2016.
7. Gheorghe Păun, *77 de editoriale,* Ed. Tiparg, 2017.
8. Constanţa Vaida Haliţă, Dragoş Vaida, *Istoria din noi. Retrăind trecutul ca prezent,* Ed. Tiparg, 2017.
9. Radu Pintea, *Coaja şi miezul sau despre evacuarea Omului,* Ed. Tiparg, 2017.
10. Teofil Răchiţeanu, *Elegii pentru restriştea voievodului,* Ed. Tiparg, 2018.
11. Constanţa Vaida Haliţă, Dragoş Vaida, *Istoria de lângă noi. Căutând speranţa printre oameni şi fapte,* Ed. Tiparg, 2018.
12. Paula Romanescu, *Întâmplarea ca o viaţă de om,* Ed. Tiparg, 2018.
13. Gh. Păun, ed., *Seniori ai culturii,* vol. II, Ed. Tiparg, 2019.
14. Paula Romanescu, *Cherchez la femme,* Ed. Tiparg, 2019.
15. Gh. Păun, ed., *Lacrima Anei. Antologie,* Ed. Tiparg, 2019.
16. Nicolae Enescu, *Memoria lacrimei,* ediţia a doua, Ed. Tiparg, 2020.
17. Mihai Eminescu, *Vreme trece, vreme vine/Passe le temps, viens le temps,* Selecţie de poeme şi traducere în franceză de Paula Romanescu, Ed. Tiparg, 2020.
18. Ion Pătraşcu, *La pas prin satul global,* Ed. Printech, Bucureşti, 2020.
19. *Un Centenar de suflet românesc/Un Centenaire d'âme roumaine. 100 poeme/100 poèmes,* Selecţie şi traducere în franceză de Paula Romanescu, Ed. Zodia Fecioarei, Piteşti, 2020.
20. Raia Rogac, *Zidari întru veşnicirea Neamului (Convorbiri, recenzii, eseuri),* Ed. Zodia Fecioarei, 2020.
21. *Poezie fără frontiere,* Germain Droogenbroodt (selecţie poeme), Gabriela Căluţiu Sonnenberg (traducere), Ed. Tiparg, 2020.
22. George Corbu, *Urmuzeu poetic. Epigrame în manieră absurdă. Urmusée poétique. Épigrammes en manière absurde,* Traducere în franceză de Paula Romanescu, Ed. Tiparg, 2020.
23. Lucian Costache, *Urmuz sau Despre paradox,* vol. I, Ed. Zodia Fecioarei, 2020.
24. Lucian Costache, *Urmuz sau Despre paradox,* vol. II, Ed. Zodia Fecioarei, 2020.
25. Cristian S. Calude, Marian Gheorghe, Afrodita Iorgulescu, Gh. Păun, editori, *Dragoş Vaida – un profesor participant la istorie*, Ed. Tiparg, 2020.
26. Elis Râpeanu, *La curtea epigramei,* Ed. Tiparg, Piteşti, 2021.
27. Nicolae M. Balotă, *Trei istorii cu pânzare şi pânzăreni,* Ed. Tiparg, 2021.
28. Dan D. Farcaş, *Inteligenţe cosmice,* Ed. Tiparg, 2021.
29. Valeriu Butulescu, *Teatru. Urmuz (Dincolo de Zid), Bolyai (Ştiinţa Spaţiului), Decebal (Asediul)*, Ed. Tiparg, 2021.
30. Gh. Păun, ed., *Seniori ai culturii,* vol. III, Ed. Tiparg, 2022.

Tipărirea acestui număr al revistei a fost sprijinită de Cabinele dentare Dr Marin *MedClinic* Curtea de Argeş, www.med-clinic.net, şi *Dr. Marin Solingen,* Germania, www.drmarin.eu.

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: Venus Printing Solutions SRL, Iaşi

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş”, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Europa schismatică (I)

Sindromul cezarismului

Horia BĂDESCU

Sunt european prin naştere, geografie, istorie, cultură, spiritualitate, religie. Am afirmat aceasta şi în alte contexte, dar e bine să o repet, în acest secol apter şi în această Europă amnezică, fiindcă vorba strămoşilor latini: *Repetitio est mater studiorum!* Adică, în limbaj geopolitic: *Cine are urechi de-auzit să audă!*

Din aceleaşi motive, poporul meu a fost dintotdeauna european. Chiar dacă, în ceea ce priveşte argumentul religios de la care multă vreme a decurs şi viziunea asupra celorlalte, în pattern-ul trufaş al gândirii occidentale, n-am fost decât valahi/creştini schismatici, purtători de valori minore, departe de acelea ale luminatului/iluminatului Apus. Şi n-am fost singurii estici trataţi astfel!

Când mi-am pus întrebarea, nu doar în amplul eseu *Schimbarea la faţă a Europei,* cam ce proiect ar putea aduna laolaltă naţiunile continentului, am adus în discuţie, între altele, şi medievala *Respublica Christiana,* ca unul dintre cele trei mituri considerate de către Dominique Hamon şi Serge Keller – într-o lucrare publicată în 1997, *Fondements et étapes de la construction européenne*, P.U.F., Paris – drept bază a diverselor proiecte de Uniune europeană de-a lungul istoriei:

– „Mitul Imperiului Universal – de la Charlemagne la Napoleon, de la Sfântul Imperiu German la tentativele Habsburgilor – realizat prin forţă şi hegemonie, cu promisiunile lui de putere, securitate şi glorie imperială.

– Mitul unei uniuni pacificatoare, cu promisiunile ei de prosperitate şi progres, imaginată de Sully, Kant, Saint-Simon, Aristide Briand ori Jean Monnet.

– Mitul comunităţii de valori şi cultură, de la *Respublica Christiana* la *Republica literelor* secolelor 17 – 18."

Aproape toate elementele esenţiale ale acestor mituri fondatoare se regăsesc, dacă nu în practica exerciţiului politico-administrativ al Uniunii Europene, cel puţin în retorica diriguitorilor ei. Numai că, se poate pune, pe drept cuvânt, chestiunea identităţii ei reale. Este ea „o pluralitate culturală cimentată pe valori comune", precum afirmă cei mai mulţi dintre exegeţi? Este spiritul ei definit de esenţa universalistă – şi dacă da, ce sens are şi cum se manifestă aceasta? – şi prin încrederea în Om? Europa începutului celui de al treilea mileniu păstrează încă valorile acelei *Respublica Christiana*, valori care au constituit cimentul unei prime Europe, dar şi moştenirea schismei de la 1054 care a fracturat-o în două *creştinătăţi?* Ţine ea cont încă, precum la începutul *marii cotituri* a secolului al cincisprezecelea, de utopiile Umanismului: Libertate, Progres, Egalitate? (O, da, sunt pline de ele discursurile politicaştrilor actuali!) Sau în această lume de după Războiul Rece, multipolară, unde „identificările culturale au crescut dramatic în importanţă în raport de alte dimensiuni identitare", după cum afirma Huntington, vom asista şi, iată!, asistăm din plin, la o alunecare către reminiscenţele fracturii de la 1054?

Să le luăm pe rând! Conceptul de *Respublica Christiana* a fost formulat de Sfântul Augustin la începutul secolului al V-lea, ca spaţiu virtual ce reuneşte elementele creştine indiferent unde s-ar afla acestea. Opozabil pretenţiilor Romei de a fi o *res publica*, un stat care să-şi asume binele public, atâta timp cât acesta fusese fondat prin cucerire, prin forţă şi nu prin justiţie. În timp ce Biserica era adevărata *Respublica Christiana*, fondată pentru binele umanităţii: *Omnium enim christianorum una respublica est / există o singură comunitate a tuturor creştinilor,* preciza acesta în *De opere monachorum.* În ciuda distincţiei augustiniene, respublica imperială şi cea ecleziastică aveau să se confunde, în Est şi în Vest, până la ruptura din secolul al XI-lea. Din acel moment, Roma avea să impună definirea *Respublica Christiana* drept comunitatea statelor creştine occidentale sub conducerea Papei. O comunitate niciodată realizată politic pe de-a-ntregul, dar reală în termeni de drept şi de credinţă. O comunitate în care adevăratul *imperator,* conducătorul unei monarhii universale constituită pe fundamentul unităţii de credinţă, era pontiful roman. Numai că, acest universalism, care avea să însământeze spiritualitatea şi cultura occidentale şi să dea naştere ideii de predominanţă absolută, narcisismului şi aroganţei acestora, tuturor derapajelor conchistelor medievale sau moderne, nu doar că era fondat pe o iluzie, din perspectiva umanităţii integrale, dar părea să uite, printr-o amnezie vinovată, că, politic şi geografic, dacă nu o jumătate, cel puţin o bună parte a continentului era trimisă în afara adevăratei *Respublica Christiana,* aceea care timp de o jumătate de mileniu ţinuse împreună Europa. Întregul Est rămas în hotarele spirituale ale ortodoxiei şi sub „protectoratul" bizantin era plasat sub incriminatoria acuzaţie a schismei, tributar, în termeni actuali, unui „creştinism de mâna a doua", tolerat la nevoie, dar mereu arătat cu degetul, „sprijinit" în numele crucii mai ales cu vorbe, şi acelea din vârful buzelor, şi supus, atunci când s-a ivit ocazia, reconvertirii.

Nu e aici locul şi nici nu dispun de instrumentele necesare unei analize a contenciosului de la 1054, dar diferenţele dogmatice, nu atât de spectaculoase pe cât s-ar crede, dintre ortodoxie şi catolicism, indică mai degrabă un conflict administrativ de putere. Doctrinar, ferindu-mă să pledez din perspectiva ortodoxului practicant care sunt şi bazându-mă pe viziunea desprinsă din contactul cu lumea intelectualilor occidentali trăitori în orizontul transcendenţei şi cu o bună cunoaştere a Răsăritului, Ortodoxia e percepută astăzi ca mai apropiată de spiritul creştinismului originar. Aş evoca aici nume de notorietate trecute la ortodoxie precum scriitorul şi filosoful francez Jean Biès sau, mai recent, scriitorul american Rod Dreher, autorul bestseller-ului *Opţiunea Benedict* (2017), considerat de mulţi drept „cel mai important gânditor creştin al vremurilor noastre". Ca să nu mai vorbim de gestul, fără precedent, al Papei Francisc de a cere scuze ortodoxiei în numele greşelilor seculare ale catolicismului!

Din perspectiva Istoriei, însă, este clar că ideea suveranistă practicată de papalitate reprezintă o deturnare de la spiritul creştinismului originar. Curria romană şi-a dorit, mai degrabă, nu „să-i dea Cezarului ce e-al Cezarului şi lui Dumnezeu ce e-al lui Dumnezeu", ci să ia pentru sine ceea ce este al Cezarului! Dimpreună cu toate avatarurile şi tentaţiile existenţiale! Ciocnirile prea bine cunoscute dintre *suveranul pontif* – însăşi asumarea acestui titlu trimite la adevărul aserţiunii avansate – şi imperialitatea occidentală o probează pe deplin.

„Occidentul latin – scrie Eric Suire în lucrarea sa *Pouvoir et religion en Europe/ Putere şi Religie în Europa* (Armand Colin, Paris, 2013) – rămâne teoretic, până în secolul XI, sub autoritatea papei şi a Împăratului Sfântului Imperiu romano-germanic. Cuvântul *Creştinătate*, reaminteşte Nicole Lemaitre, e folosit începând cu veacul al XI-lea pentru a desemna această Europă guvernată deopotrivă de *regnum* şi *sacerdoţium*, două puteri rivale şi complementare. Născută în epoca carolingiană, această percepţie comună se sprijină pe teoriile politice şi, în acelaşi timp, pe miturile iscate de marile figuri ale lui Constantin sau Sfântului Augustin. Nici vrajba iscată de Marea Schismă dintre 1378 şi 1415, nici dezvoltarea statelor naţionale accelerată de competiţia războaielor italice, începând din 1494, nu par să repună în cauză o viziune întărită de adoptarea generalizată a dreptului roman. Şi totuşi, între abdicarea lui Carol Quintus în 1556 şi Conciliul din Trento în 1653, aspiraţia spre unitate a creştinilor devine un vis himeric. Societatea *christiana* explodează de o manieră care părea iremediabilă." Şi din care Occidentul nu avea să-şi mai revină niciodată. Adevărata *Respublica Christiana* decedase, însă, în acel nenorocit an 1054.

Creştinătatea, în viziunea occidentală, se oprea la hotarele Occidentului catolic iar visul universalismului, himeric de la început, se dovedea ca atare. La acel hotar se oprea lumea bună a Evului Mediu şi avea să se oprească şi modernitatea occidentală cu valorile sale. Dincolo de el ne aflam în contextul zicerii latine: *Hic sunt leones!* Frustrarea papalităţii de a nu avea sub „controlul" ei deplina imperialitate laică a continentului, orgoliul ei cezaric evident, a marcat nu doar secolele care au urmat rupturii din 1054, ci întreaga evoluţie a relaţiilor dintre Vestul şi Estul Europei. În plan politic, acest contencios a fost direcţionat spre subminarea constantă a lumii bizantine. În marea ei trufie, Roma a refuzat să implice Bizanţul în aventura cruciadelor, aventură finalmente eşuată. Ba mai mult încă, sub presiunea Republicii Veneţiene, oraş-stat cu rol nefast în istoria bizantină, cea de a patra Cruciadă avea să fie deturnată de la misiunea cuceririi Ţării Sfinte la cucerirea şi jefuirea Constantinopolului, în aprilie 1204, şi fondarea, pe ruinele Imperiului Bizantin, a Imperiului Latin de Răsărit, sub Balduin de Flandra. Deşi, spre onoarea sa, Papa Inochentie al III-lea a dezavuat acţiunea cruciaţilor, ba chiar i-a excomunicat, lovitura acestora avea să marcheze începutul sfârşitului Imperiului Bizantin. Chiar dacă Mihail al VIII-lea Paleologul va recuceri Constantinopolul în 1261, punând capăt existenţei efemerului Imperiu Latin de Răsărit, Bizanţul nu-şi va mai reveni niciodată. (Cf. şi Ştefan Nicolae Sabău, *Cruciada a IV-a*.) Slăbirea lui nu putea decât să convină deopotrivă imperialităţii laice occidentale, cât şi, şi mai ales, celei ecleziastice. Aşa se face că magnificul Occident n-a mişcat un deget la căderea Constantinopolului şi implicit a Imperiului Bizantin, cădere la care „contribuţia" politicii sale obtuze şi duplicitare n-a fost deloc neglijabilă.

Se termina astfel perioada în care „în Europa nu se intra prin Bruxelles sau Strasbourg, ci prin Roma şi Bizanţ", cum îmi scria academicianul Virgil Cândea, într-o dedicaţie pe ediţia din 1992 (Editions Balland, Paris) a monumentalei lucrări a lui Nicolae Iorga *Byzance après Byzance,* în care se află „temeiurile europenismului nostru străvechi". „*Byzance après Byzance,* afirma el în postfaţa ediţiei pariziene, reuneşte de o admirabilă manieră cele două planuri – al istoriei generale şi al istoriei naţionale – ilustrate de către savant şi îmbină cele două certitudini – vocaţia universalistă a Europei de Sud-Est şi rolul Românilor în împlinirea acestei vocaţii – de atâtea ori afirmate de către cugetător." Fiindcă, precum subliniază Virgil Cândea, Iorga demonstrează că Bizanţul s-a perpetuat graţie *bărbaţilor* (arhonţi şi voievozi) şi *autonomiilor.* „Iar printre autonomii, mult mai puternice şi mai eficace decât comunităţile creştine de pe continent sau de pe insule, a muntelui Athos sau a patriarhatelor orientale, se află Moldova şi Valahia. Instituţiile, ideile, aspiraţiile, educaţia, modul de viaţă, modelul elevat al creaţiei umane, tot ceea ce făcea grandoarea unei lumi, căreia descendenţii învinşilor îi rămân devotaţi, a fost salvat de arhonţi şi de Români. Graţie lor putem vorbi despre un *Bizanţ după Bizanţ*."

→

Pledoarie pentru reeditarea şi studierea presei exilului

Mihaela ALBU

Dacă unele opere literare ale scriitorilor care au trăit în exil au fost la un moment dat (în perioada de cvasi-liberalizare comunistă) accesibile cititorului din ţară, presa românească apărută în alte spaţii geografice – prohibită şi, astfel, fără circulaţie – continuă să fie şi astăzi în România foarte puţin cunoscută.

Aşadar, „schizofrenia impusă de o jumătate de secol de ruptură între cei din ţară şi cei din exil", „separarea şi deci necunoaşterea" de care făcea vorbire Mircea Anghelescu cu referire la literatura exilului (în volumul *Literatură şi geografie*, în 2005), pot fi extinse şi la producţia jurnalistică.

Cunoaşterea ziarelor şi revistelor din exil, repunerea lor în circuitul cultural din ţară (1) este o necesitate de prim ordin, având în vedere valoarea celor care au semnat în paginile acestora, precum şi faptul că multe dintre creaţiile literare – poeme, schiţe sau nuvele, dar şi eseuri şi studii de certă importanţă – au fost publicate iniţial în presa literară.

Este necesară aşadar o acţiune de reintegrare a activităţii culturale a exilului românesc (sub aspectul jurnalismului literar), conform unui criteriu valoric, prin aducerea în vizorul publicului, mai cu seamă al studenţilor la jurnalism, a celor mai importante publicaţii literare editate de scriitorii/ziariştii români din exil, a celor mai semnificative rubrici şi texte din aceste publicaţii, contribuind, în felul acesta, la informare şi, în cele din urmă, la trezirea interesului pentru cercetarea unui segment important de presă în limba română.

Presa culturală, literară îndeosebi, a fost iniţiată în afara ţării între anii 1948 (când apare prima publicaţie literară a exilului românesc, revista *Luceafărul,* editată la Paris de Mircea Eliade, N.I. Herescu şi Virgil Ierunca) şi 1989, anul căderii regimului comunist (după care unele publicaţii, închise cu mult timp în urmă, nu vor mai apărea, iar altele vor continua în serie nouă, cu alţi colaboratori şi, firesc, în alte condiţii şi cu un nou program).

Oricine răsfoieşte ziarele şi revistele exilului, fie ele politice sau culturale, va fi copleşit de multitudinea şi vastitatea informaţiei. Lipsa noastră de cunoaştere asupra acestui aspect al vieţii celor ce trăiseră în pribegie face ca orice întreprindere de a le promova să nu fie de prisos.

Prin studierea colecţiei unei reviste sau a mai multor titluri, indirect, cititorii de astăzi îşi vor întregi imaginea asupra operei unui scriitor sau a altuia, asupra stilului utilizat în presă, dar vor afla şi nume, dar mai ales activitatea unor personalităţi cu faimă în ţările în care au trăit (2), dar parţial sau total ignorate în patria din care au fost siliţi să se refugieze. (3)

Desigur, literatura publicată de-a lungul timpului în revistele exilului are valenţe inegale. Virgil Ierunca însuşi mărturisea că „o revistă nu e niciodată o reuşită absolută. Mai ales în exil, unde se strâng laolaltă puţini" (v. *Trecut-au anii… Jurnal*, Humanitas, 2000, p. 19) şi chiar lui Mircea Eliade i se reproşa adesea că era prea îngăduitor, că avea o „prea mare generozitate" (v. Virgil Ierunca într-o convorbire despre „Literatura exilului şi revistele ei", în *Jurnalul literar,* nov-dec. 1998, p. 12).

Dar, dincolo de îngăduinţe mai mult sau mai puţin justificate, dincolo de publicarea unor autori de diferită valoare artistică, un lucru rămâne cert: literatura română nu poate fi descrisă complet fără cea scrisă în afara graniţelor, cu atât mai mult cu cât o bună parte din timp ea a fost un exemplu de continuitate în condiţii de libertate a cuvântului. Şi să nu uităm: mare parte din literatura română scrisă în exil a fost publicată în revistele româneşti răspândite pe tot globul!

Studierea presei literare româneşti publicate în lume poate duce la înţelegerea fenomenului exilului în cele din urmă şi a excepţionalei „reţele" culturale care se crease dincolo de graniţele ţării, dar şi dincolo de opinii, orientări politice ori religioase, de distanţe şi vârstă. „Nu facem nicio deosebire între cei vechi şi cei noi. Şi unii, şi alţii ne sunt la fel de fraţi", se afirma în „Cuvântul de început" al revistei *Vers.* Iar mai departe, sintetizând scopul revistei (noi putând astăzi înţelege ca fiind exprimat, direct ori indirect, drept crezul major al tuturor publicaţiilor româneşti din exil), se subliniază continuitatea prin păstrarea valorilor identitare: „Paginile acestei modeste publicaţii nu sunt destinate luptei partizane, ci *luptei de conservare a bunurilor noastre.*" (s.n.)

Frazele citate din revista *Vers* se constituie într-o abordare surprinzătoare, poate, pentru cei care continuă să vorbească despre „dezbinarea" exilului, abordare pe care, cu siguranţă, şi-ar putea-o revizui, în primul rând în urma cel puţin a parcurgerii cuprinsului revistelor, a semnăturilor. Ar contribui, însă, în şi mai mare măsură la înţelegerea fenomenului de cooperare culturală de o impresionantă anvergură, toate „semnalările" ori cuvintele de apreciere ale unei publicaţii faţă de celelalte, „promovări" pe care le întâlnim adesea în rubrica de final. Dacă deschidem o revistă la rubrica „Bibliografie", de exemplu, vom întâlni astfel de aprecieri asupra altor publicaţii, privite în general sau cu referire la munca redactorului. Spicuim, la întâmplare pentru a exemplifica cele afirmate, din revista *Caete de dor* (nr. 8/ 1954) despre *Înşir'te mărgărite* (anul III, nr. 10-11): „Toate cuvintele de bine pentru râvna redactorului, neostenitul I.G. Dimitriu"; sau despre amintita publicaţie *Vers,* pentru care „redactorul revistei, dl Novac, merită laudă". Un alt exemplu: *Fiinţa Românească* (nr. 2/ 1964) care semnalează apariţia unei noi reviste – *Drum*, tot în cuvinte de apreciere: „Aşa se numeşte noua revistă care ne soseşte din Mexic, unde apare sub îngrijirea dlor Vasile Posteucă şi Nicolae Petra. Elegantă, discretă, această publicaţie e încă o contribuţie la menţinerea vie a cuvântului românesc în exil."

Şi astfel de exemple ar putea continua, toate demonstrând, dincolo de toate diferenţele, scopul comun – „menţinerea cuvântului românesc în exil", păstrarea valorilor identitare, cu alte cuvinte, – de la limbă până la literatură şi cultură, în general.

Astfel, dintr-un singur număr de revistă, „inventarul" informativ asupra producţiei de carte şi de publicaţii româneşti ale anului respectiv (de oriunde de pe glob) va infirma – scepticilor sau negaţioniştilor – prejudecata dezbinării.

Este, de altfel, ceea ce s-ar putea demonstra prin studierea presei literare, pe lângă, desigur, vastitatea şi varietatea producţiei literare din presa culturală a exilului românesc.

Note

1. O excepţională şi necesară întreprindere de acest fel (ediţia critică a revistei *Caete de dor*) – din păcate nefinalizată – o datorăm regretatului Nicolae Florescu.

2. „În exil sunt români de ţinută internaţională", va sublinia odată (în revista *Dialog*, nr. 77-78/1987) Dinu Zamfirescu, el însuşi unul dintre cei mai activi şi mai importanţi membri ai intelectualităţii noastre.

3. Nume ca Alexandru Busuioceanu, Horia Stamatu, Walter Biemel, Constantin Amăriuţei, N. Petra, Gheorghe Racoveanu, Vasile Posteucă, Grigore Cugler, Mira Simian, Oana Orlea, Sanda Niţescu, Mara Nicoară şi încă multe altele sunt (cvasi) inexistente în paginile istoriilor literaturii române tipărite astăzi. Să mai amintim că în cunoscuta *Istorie*… semnată de Nicolae Manolescu lui Vintilă Horia nu i se consacră niciun capitol?

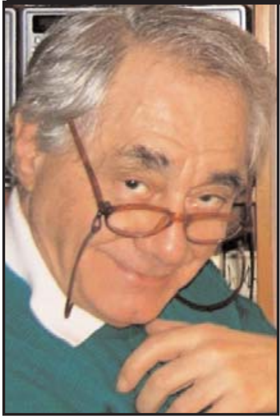
Bizanţul n-a fost doar duplicitate şi viclenie politică (de care nici nobilul Occident n-a dus lipsă, Machiavelli nefiind bizantin, ci florentin!), cum le place să clameze multor apuseni, ci o civilizaţie de înaltă elevaţie, care a structurat Sud-Estul european şi i-a lăsat acestuia moştenire ideea imperială, o cultură fără a cărei infuzie creatoare, după căderea Imperiului, Renaşterea ar fi arătat altfel. Fiindcă această primă „migraţie" i-a adus Apusului întreaga moştenire filosofică şi artistică a mamei Elada, a „iluminismului" atic şi antic şi a strălucitorului şi rafinatului Bizanţ. Tot aşa cum, în acest *Bizanţ după Bizanţ,* nu doar matricea, ci însăşi esenţa lui şi-a continuat acţiunea ei milenară prin care, cum preciza Iorga, „această realitate politică şi culturală mereu în mişcare şi-a asimilat în mod firesc, având aerul de a rămâne aceeaşi, tot ceea ce pătrundea în cercul ei de acţiune şi de aşteptare, (...) anexând forme de civilizaţie venind din lumea gotică din Transilvania şi Polonia prin Moldova românească şi tot ceea ce, pe diverse căi, îi va trimite Occidentul în epoca Renaşterii. Multe lucruri noi vor ieşi astfel la suprafaţă, dar nu va fi vorba, totuşi, decât de imuabila perenitate bizantină."

Şi totuşi, dincolo de această realitate istorică evidentă, Occidentul va continua, până în modernitate, sub varii forme şi formule, politice, spirituale, culturale, să minimalizeze, să discrediteze şi, deseori, să diabolizeze Sud-Estul şi, prin extensiune, întreaga Europă Centrală şi de Est. Mutând asupra balcanismului tarele reproşate bizantinismului, considerând cultura estică una de mâna a doua, bagatelizând, incriminând şi prigonind (în Imperiul Habsburgic) ortodoxia, ca schismă a „dreptei credinţe". Un articol semnat de Andrea Fehér în revista *Magazin istoric* (noiembrie, 2021) despre „Canibalismul în Transilvania" oferă un exemplu edificator. „Mitului despre «ungurii mâncători de oameni» care a circulat în lumea apuseană în secolul al XVI-lea, graţie cronicilor germane (aceleaşi care au creat imaginea deformată a lui Vlad Ţepeş, n.n.), dar şi certificat de îngrozitoarele execuţii ale trădătorilor din celebra Armată Neagră a lui Matei Corvin dar, mai ales, de execuţia lui Gheorghe Doja – ai cărui căpitani au fost obligaţi să mănânce bucăţi din carnea supliciatului pe un scaun de fier înroşit în foc – i-a fost adăugată în secolul al XVIII-lea latura vampirică (idee care nu era străină de cazul contesei Elisabeta Bathory, n.n.). Cum această proiecţie era cu totul inconvenabilă Monarhiei habsburgice, împărăteasa Maria Tereza a ordonat o anchetă ale cărei concluzii au fost că superstiţiile vampirice erau «strâns legate de locuitorii superstiţioşi greco-ortodocşi ai Monarhiei, respectiv slavi şi români»." Cum scrie Andrea Fehér, în finalul articolului său, „Atitudinea civilizaţiei occidentale faţă de Europa de Est este ilustrată de efortul de a oferi dovezi despre inferioritatea popoarelor care trăiau la marginile (sic!) Europei."

O atitudine care are la bază, deopotrivă, mitul Imperiului Universal, al hegemoniei prin forţă şi prin cucerire şi pe acela ecleziastic al unei *Respublica Christiana* al cărui universalism se opreşte la frontierele apostolico-protestante ca realitate şi dincolo de acestea ca intenţionalitate. O matrice de gândire exclusivistă, bazată pe autoevaluarea triumfalistă a valorilor occidentale spirituale, culturale şi existenţiale şi pe un mesianism al proliferării şi implementării acestora la nivel planetar, ca unicul şi cel mai performant model de vieţuire. Un pattern mental care va duce la întregul pachet de probleme şi de urmări nefaste al conquistei şi sistemului colonial, cu reverberaţii nebănuite şi atât de dramatice în contemporaneitate pentru însuşi destinul continentului. Ecuaţia Occidentul = Europa a fost nu doar cea mai nefericită formulare, ci şi cea mai periculoasă asumare a unei irealităţi. Fiindcă aşa cum scria tot Huntington: „Occidentul a cucerit lumea nu prin superioritatea ideilor, valorilor sau religiei sale (la care mulţi membrii ai altor civilizaţii au fost convertiţi!), ci, mai degrabă, prin superioritatea sa în aplicarea *violenţei organizate* (s.n.). Occidentalii uită acest lucru, nu şi non-occidentalii." (Va urma.)

Homo sapiens

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Am plecat de la voi cu regretul că ne-am despărţit în momentul în care abia ar fi trebuit să ne deschidem sufletul şi să refacem o prietenie întreruptă în urmă cu două decenii. Simţim nevoia să revenim şi să stăm cu voi câteva zile întregi, să ne ţinem doar de poveşti „la gura sobei", seara cu voi, ziua cu Mareşalul, cum bine aţi numit-o pe mama voastră. Sunteţi singurii în acest deşert occident, cu care avem în comun întâmplări şi oameni de „dincolo" şi de „altădată". Sper că vom reuşi să facem cândva acest colocviu de taină, dacă nu acolo, lângă umbrele lui Rembrandt, poate că aici, în ceţurile lui Swedenborg.

La înapoiere am trecut din nou pe lângă voi, dar, întrucât rătăcisem numărul de telefon, n-am îndrăznit să vă deranjăm pe neanunţate. Trecusem prin Haga, unde am vizitat Madurodam, acea Olandă liliputană care ne-a amuzat teribil, apoi v-am făcut cu mâna de pe autostradă, în drum spre Volendam, de unde am cumpărat o şapcă de pescar *made in China*. La Edam am cumpărat caş şi am vizitat micul hotel în care a dormit Cleopatra (Liz Taylor, *of course*!), dar în faţa tarifului ne-am retras cu demnitate şi am pornit pe digul ce ne ducea spre Germania şi, mai departe, spre casă.

(Epistolă către fraţii „olandezi" S. şi F., septembrie 1984.)

Doctorul Marc Th., internist, m-a consultat în urmă cu doi ani. Avusesem un puseu de tensiune şi m-a recomandat unui cardiolog din Narbonne. În ciuda faptului că suntem vecini, casa lui e lipită de a noastră, n-am cultivat această relaţie, n-am devenit prieteni. De aceea mă surprinde acum telefonul prin care mă invită în după-amiaza asta la o cafea, rugându-mă totodată să aduc şi cartea mea, romanul *Cartea Muierilor,* despre care auzise de la o cunoştinţă comună.

...Mă aflu în salonul familiei Th. şi gust din coniacul pe care doctorul mi-l oferă împreună cu cafeaua pregătită de el, fiindcă soţia lui nu e acasă. Am pus cartea pe masă şi l-am întrebat de ce mi-a cerut-o, că doar nu citeşte în limba română. Ar dori s-o cumpere, îmi spune, fiindcă vrea s-o ofere unei doctoriţe din România, care face un stagiu la o clinică din Toulouse. După care pune mâna pe telefon ca să vorbească cu respectiva doctoriţă, din câte înţeleg. Înţeleg datorită gestului, involuntar şi naiv, cu care îşi aranjează părul în timp ce formează numărul...

Nu mai ştiu ce a urmat, ce soartă şi ce rol au avut cartea mea. Ştiu însă că, doar câteva luni mai târziu, domnul doctor Marc Th. a părăsit satul şi am aflat, mai apoi, că a divorţat. Cei vechi ziceau, parcă, *habent sua fata libelli,* cărţile îşi au propriul lor destin. Dacă umila mea carte a avut un cât de mic rol în desfacerea căsniciei doctorului Marc Th. înseamnă că „destinul" ei nu poate fi asumat de un autor creştin.

(Roquefort-des-Corbières, toamna 2001)

Visul din noaptea asta: mi se propunea să urmez o şcoală de dans şi balet de doi ani! Persoana care îmi făcea această propunere era o femeie masivă, parcă era Gunnel, decana facultăţii. Dar eu, foarte contrariat, indignat chiar, îi explicam că e o idee stupidă, total absurdă, fiindcă n-aveam vocaţie pentru aşa ceva, iar la vârsta mea, 20 de ani (!), n-aş mai fi avut nicio şansă să devin un bun dansator. Degeaba! Tipa era inflexibilă. Argumentam că un dansator se formează începând din copilărie, de la 5-6 ani, să zicem 10, prin excepţie 15 ani, gândindu-mă la Nureev. Dar, la 20 de ani...? Exclus!

Rămăsesem apoi în birou cu o colegă, parcă Charlotte, care-mi spunea că printre cei admişi la acea şcoală de balet s-ar afla şi un individ de 26 de ani. Şi... am reînceput argumentaţia cu aceeaşi vehemenţă.

(23 mai 2002)

Poezia, un martor al timpului

Germain DROOGENBROODT

Filosoful german Martin Heidegger susţinea că limba ar fi casa trăirii, a existenţei, iar noi, oamenii, ar trebui să învăţăm din nou cum să locuim în ea. Din păcate, în zilele noastre, mai ales în lumea occidentală, majoritatea oamenilor şi-au părăsit casele în care se presupune că vieţuiesc. La rândul ei, poezia – întruchipând fără îndoială forma cea mai pură de cristalizare a limbii – suferă de pe urma acestei abandonări. Limba slujeşte drept lăcaş unei minorităţi din ce în ce mai drămuite, în timp ce poetul, aidoma filosofului Diogene, rătăceşte cu opaiţul în mână pe străzile aglomerate ale planetei, orbecăind zadarnic în căutarea unui licăr de omenie.

Filosofii, asemeni poeţilor, au căutat neîncetat rostul existenţei omeneşti pe acest pământ. Ce altceva poate fi, aşadar, poemul, dacă nu instrumentul prin care poeţii desluşesc rostul destinului omenesc, punându-l în legătură cu cel al semenilor? A scrie, spunea cândva poetul spaniol José Ángel Valente, nu înseamnă să repeţi o experienţă anterioară, ci să te supui unui proces de creaţie, plămădind trăire nouă. Poemul autentic transcende realul şi atinge un nivel mai înalt decât realitatea imediată, un nivel spiritual superior.

Deocamdată, nu putem pretinde poetului modern să schimbe lumea, dar ce poate el să facă este să se pună în faţa lumii ca un al doilea Diogene, apelând la poezie pe post de lămpaş, cu care dezvăluie sclipirea de lumină autentică, adevărată, ascunsă în dosul măştii falsului licăr spălător de creiere, orbitor şi văduvitor de sensuri, emanat de aşa-zisele reţele sociale şi de multinaţionalele vremurilor noastre moderne. Fără poeţi, înconjuraţi de bogaţi neruşinaţi, mincinoşi, demagogi şi extremişti fanatici, ne vine greu să discernem această scânteie autentică.

Nu, poezia nu va putea nici astăzi, aşa cum n-a putut nici până acum, să facă lumea mai bună. Ea este însă în măsură să aducă la lumină natura oamenilor, aşa cum şi Homer, cel dintâi mare poet al culturii apusene, a zugrăvit-o în *Odiseea* sa, dezvăluind nu doar frumuseţea şi eroismul de care este capabil omul, ci şi tragediile şi sărăcia provocate de războaiele noastre repetate. Opera poeţilor din întreaga lume oglindeşte invariabil acelaşi tablou contradictoriu. În ciuda secolelor de experienţă acumulată, presărate cu lecţii amare, în ciuda progresului tehnic galopant, ne confruntăm în continuare cu mereu aceleaşi exemple de cruzime fără de margini, ură, crime şi morţi, indisolubil legate de destinul omenirii. După cum bine remarca marele poet austriac Ingeborg Bachmann, războaiele nu se mai declară, ele se poartă mai departe.

Într-una dintre poeziile sale, Bertold Brecht susţinea că, la restrişte, oamenii nu se opresc din cântat, ci cântă vremurile grele. Poetului, de asemenea, îi reuşeşte o performanţă poate mai mare decât o simplă cântare, căci o poezie bună poate da glas unor lucruri care, altfel, ar fi rămas nespuse, ţinute pe veci sub tăcere. Şi tot poezia poate aduce la lumină lucruri care de multă vreme au fost în umbră, inaccesibile vederii, poate dezvălui un adevăr nou, transcendent, o realitate care, înainte de toate, îi este proprie poetului însuşi.

O poezie bună ne poate oferi înţelepciune şi cunoaştere, ne poate arăta o cale de urmat, de evadare din haos şi din vid, poate da glas celor mai profunde sentimente omeneşti, poate conferi sens vieţii şi ne poate consola când pierdem un om iubit. O poezie bună este vehiculul ideal pentru perpetuarea culturii, transmiterea reflecţiei asupra sinelui şi lumii.

Din păcate, majoritatea poeziilor contemporane se prezintă în format trunchiat, dispersat, căutându-şi cu greutate o semnificaţie mai adâncă. Se poate da vina pe dispariţia rigorilor stilistice, care în trecut erau de la sine înţelese, obligând poeţii să-şi formuleze poeziile conform unor reguli clare. Pe vremuri, toţi se încadrau în tipare, după talent şi îndemânare. Poezia modernă s-a distanţat însă de multă vreme de acele încorsetări. Scuza aceasta, aşadar, nu-şi are rostul, atâta timp cât o mulţime de poeţi faimoşi, mai ales din prima jumătate a secolului trecut, au dovedit că se poate scrie poezie excelentă, renunţând la forma fixă de sonet clasic sau la alte forţări de acest gen.

Care este atunci motivul adevărat al declinului poeziei şi al reducerii simţitoare a cititorilor de lirică, în general? Nu doar grecii, romanii şi chinezii şi-au venerat poeţii şi filosofii. Şi germanii – poporul poeţilor şi gânditorilor, „Dichter und Denker"– şi-au cinstit poeţii şi filosofii, ridicându-i la rang de idoli. În zilele noastre, însă, pe piedestalele lumii au urcat fotbaliştii, vedetele de cinema şi personajele dubioase îmbrăcate în straie orbitoare, strălucind ca aurul.

Cu ani în urmă, invitat fiind alături de regretatul poet american Alan Ginsberg şi de rusul Nikolai Voznesenski la un congres internaţional de poezie din Coreea, în discursul său de deschidere, ministrul coreean al Culturii a comparat poezia cu un licurici, pledând pentru ca ea, aşa fragilă şi minusculă cum este, dar emanând o puternică lumină purificatoare, să fie protejată prin lege, la fel cum sunt protejate edificiile incluse de UNESCO în Patrimoniul Imaterial al Umanităţii. Poezia este o punte de legătură, o verigă care ne leagă nu doar de propriul nostru trecut, ci şi de viitor. Oscar Wilde critica la un moment dat oamenii, pe motiv că ar şti preţul tuturor lucrurilor, dar nu au idee cât valorează nimic. Lăcomia, neîntrerupta prosternare la picioarele viţelului de aur şi continua ignorare a valorilor străvechi, în special în aşa-zisa „Lume Nouă", a adus omenirea în pragul dezastrului economic mondial în care ne-am împotmolit acum. Nu putem decât să sperăm că politicienii egoişti, care în general nu văd dincolo de următoarele alegeri, vor fi învăţat din greşelile comise până acum şi nu vor îndrăzni să aplice şi culturii restricţii economice, ci o vor evalua la justa ei valoare, respectând nepreţuita ei dimensiune umană şi spirituală.

În urmă cu câţiva ani, din dorinţa de a mă sustrage zgomotelor şi sclaviei internetului, e-mailurilor, telefoanelor mobile, televiziunii, politicii şi altor lucruri care-mi răpesc zi de zi liniştea şi pacea, am zburat în India, unde m-am retras într-un colţ pustiu de lume, în munţii Himalaya. Acolo, în timp ce admiram răsăritul într-o dimineaţă de duminică, înconjurat de versanţi împăduriţi, peste care se iveau primele raze de soare, din depărtări a prins să se înfiripeze în eter o melodie duioasă, cântată la fluier.

M-am simţit transportat pe un tărâm liniştit, neatins de zgomote şi lipsit de „jucăriile" favorite ale modernităţii. În acel rai, ascultând trilurile păsărilor şi clipocitul domol al pâraielor nevăzute, mi-am domolit setea de pace, iar sufletul mi s-a ridicat printre divinităţile locurilor, zei necunoscuţi mie.

→

Homo sapiens

În timp ce fluturarea de aripă a porumbeilor îmi marca ritmul propriilor bătăi de inimă, m-am simţit conectat cu însăşi respiraţia Universului şi am fost inspirat să scriu poezia *Blândă dimineaţă în Himalaya*, inclusă în volumul *In the stream of time. Meditations in the Himalayas:*

De parcă
noaptea trecută
ar fi stins toată setea

ziua ne-ajunge plină de lumină
şi voci de păsări
stranii auzului

din depărtare
sunetul şovăitor al unui fluier
o rugăciune de dimineaţă
lui Shiva, lui Budha,
sau altei zeităţi

aşa de blândă dimineaţa
de parcă după noian de secole
şi-ar fi găsit omenirea
în fine pacea
în sfârşit liniştea.

Deşi sunt poet, traducător şi editor de poezie modernă internaţională de câteva decenii încoace, nu sunt un împătimit al mijloacelor electronice moderne de comunicare. În fapt, telefonul celular îl folosesc numai atunci când sunt plecat din ţară; mă feresc să ascult la infinit monologurile persoanelor care nu ştiu cum să-şi omoare timpul, neavând nimic interesant de spus, dar insistând să spună ceva. Pentru astfel de acţiuni nu am timp, aproape zilnic mă presează termenele de predare.

Sunt conştient că probabil am devenit un personaj ciudat, demodat şi cam străin de lumea în care trăim, o lume în care oamenii umblă lipiţi de aparatele lor de vorbit şi tastat, de parcă le-ar depinde viaţă toată de ele. Sincer să fiu, mă bucur că nu depind de aşa ceva şi că pot suna la telefon pe cine vreau, când vreau, hotărând singur dacă doresc sau nu să aud vocea cuiva sau să aud cum îi mai merge.

Pentru a-mi scrie poeziile, folosesc un stilou vechi, în aşa fel simt că versurile mele au şansa de a străbate timpul. Mă oblig astfel să reflectez asupra lor înainte de a-mi aşterne cuvintele pe hârtie. Scrijelitul peniţei îmi mângâie auzul, pentru că pot auzi cum se apropie de mine poemul, literă cu literă, cuvânt după cuvânt. Nu am nevoie să-mi lipesc urechea de un iPhone şi nici ochii mei nu duc lipsa ecranului unui „telefon inteligent", ustensilă utilizată de milioane de oameni analfabeţi. Tot ce îi place şi îi trebuie muzei mele este liniştea. Dar, recunosc, când termin poezia, mă aşez la tastatură şi mai schimb câte ceva în structura ei. Mai bine văd în caractere de tipar cum se aranjează textul, cum arată rezultatul final, pe hârtie. Acord multă atenţie structurii poeziilor mele, pentru că îmi doresc ca ele să fie citite şi gustate de cititori aşa cum le-am conceput eu, să fie înţelese bine.

Evident, mesajele electronice au marele avantaj de a se propaga mult mai rapid decât poşta tradiţională. Incontestabil, internetul este un instrument valoros, care ne pune la dispoziţie un volum imens de enciclopedii, dicţionare şi informaţie despre lume, ba chiar şi din afara lumii noastre. Se ştie însă cel puţin la fel de bine că abuzul de mesaje electronice provoacă pierderea unor abilităţi lingvistice fundamentale, mulţi utilizatori neţinând cont de noţiunile elementare care stau la baza scrierii şi pronunţiei corecte. Mulţi tineri abia mai pot manevra creionul sau pixul, caligrafia lor e de nedescifrat. Obiceiul de a citi de aproape are, la rândul său, efecte devastatoare pentru ochi, provocând miopia. Nu doar ochii, ci şi mintea pot fi afectate de această miopie. Am face bine să investim acele ore pierdute cu cititul şi scrisul mesajelor mai degrabă în lectura unei cărţi bune sau în aprofundarea unui text cu idei profunde.

Din cauza internetului, oferta de poezie a devenit atât de vastă încât este din ce în ce mai greu să distingem pădurea de copaci. Cu toate acestea, cu un dram de selectivitate se pot găsi poezii valoroase şi în spaţiul virtual, cu condiţia să ştim după ce autor căutăm, în speţă poeţi *faimoşi.* A căuta un poet bun, dar necunoscut încă publicului larg, poate dezamăgi. Câţi dintre poeţii noştri contemporani sunt deja vestiţi? Până dă peste o mostră de lirică frumoasă, veritabilă, cititorul riscă să renunţe, fiind suprasaturat cu poezie de calitate slabă.

Sigur, internetul a uşurat şi accelerat atât legăturile dintre noi, poeţii, cât şi accesul la publicul amator de poezie. Fără îndoială, el este un instrument preţios. Ca mulţi colegi, mi-am creat şi eu o pagină în internet, pe care editorul meu olandez o actualizează la intervale regulate. În timp ce în Flandra (partea vorbitoare de olandeză a Belgiei) media vânzărilor de carte de poezie se ridică la 250 de exemplare, unul dintre poemele mele, scris recent pe tema virusului corona, a fost citit de 72.000 de ori pe un site din China. Dovadă că distribuţia a devenit mai uşoară şi mai rapidă, graţie digitalizării!

În orice caz, cu excepţia unor persoane care insistă să trimită non-poezii personale la orice adresă de email de care dispun, eu nu primesc prea multe mesaje cu poezie bună. Cel mult de la prieteni reali – nu din cei de pe facebook – şi de pe la colegi care-mi scriu direct, personal. „Uneltele" moderne de comunicare sunt ca nişte cuţite: se pot întrebuinţa atât în scopuri nobile, cât şi în acţiuni negative, cum sunt, de exemplu, protestele violente împotriva diverselor măsuri de combatere a virusului corona, acţiuni soldate cu vandalizări, demolări de maşini şi vitrine de magazine.

Din cauză că majoritatea oamenilor „comunică" încontinuu prin mesaje scurte, uitând să-şi sune sau să-şi viziteze prietenii, renunţând la prezenţa palpabilă, îmbrăţişările sincere, calde devin din ce în ce mai rare. Astfel, în ciuda mijloacelor sofisticate de comunicare, tot mai mulţi oameni se simt uitaţi, însinguraţi. Statisticile vor dovedi că numărul sinuciderilor şi dependenţa de droguri nu scad, dimpotrivă, au crescut, în pofida faptului că ne putem scrie mesaje la orice oră din zi şi din noapte, din orice loc ne-am afla.

Mă îndoiesc că aşa-numitele *medii sociale* au cu adevărat o componentă socială. Ele sunt mai degrabă întreprinderi comerciale, care dau dependenţă, pornite să acumuleze cât mai mulţi adepţi, având ca unic scop umplerea buzunarelor acţionarilor proprii şi acumularea de capital. De ce nu investesc nimic în combaterea foametei, de care suferă 10% din populaţia globului? Un jurnalist belgian care a vizitat recent Afganistanul mi-a relatat că unele familii îşi vând un copil pentru a putea cumpăra mâncare celorlalţi prunci şi că – dacă nu se va interveni – este posibil ca un milion de minori să moară de foame. Mai mult decât atât, nici aceşti bogaţi neruşinaţi, nici politicienii nu fac nimic pentru a opri poluarea planetei, contaminând-o şi distrugând viitorul copiilor şi nepoţilor noştri.

Oare n-a fost recenta întrunire din Scoţia – precum precedenta, de la Paris – o simplă aflare-n treabă, un „Bla Bla Bla" cum bine remarca activista de optsprezece ani Greta Thunberg? Se vor pune la dispoziţia câtorva ţări fonduri pentru oprirea defrişărilor, dar ce garanţii avem că preşedintele brazilian Bolsonaro, vinovat de moartea a sute de mii de oameni ucişi de virusul corona, nu va întrebuinţa banii respectivi pentru campania sa de realegere?

În Belgia, guvernul a sistat subvenţiile pentru panourile solare, iar în însorita Spanie nu se oferă credite pentru ele. Ca urmare, persoanele fizice nu le pot finanţa şi renunţă să le amplaseze. Uniunea Europeană şi-a propus ca, începând cu anul 2030, să nu se mai comercializeze pe piaţă decât automobile electrice, dar de unde se va obţine energia electrică suplimentară necesară propulsării lor? Despre aceasta nu s-a discutat. China, ţara cea mai poluantă din lume, nu a aderat la aceste pacte, iar India, ţara în care natura însăşi a arătat recent, în New Delhi, că trebuie acţionat ACUM, nu dă semne că ar fi preocupată de măsurile de reducere a poluării.

Lumea nu are nevoie de şi mai mult Google, facebook, Microsoft şi orice fel de inteligenţă artificială pentru a controla şi domina şi mai mult oamenii. Lumea are nevoie de guvernanţi modeşti şi vizionari, cum a fost Mahatma Gandhi. Nu avem nevoie de şi mai multă îndoctrinare digitală; ne trebuie mai mult umanism.

(Traducere de Gabriela Căluţiu Sonnenberg)

Poezie fără frontiere

Traduceri de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Rămas-bun în singurătate

Germain Droogenbroodt

celor care, oriunde s-ar afla, sunt nevoiţi să moară în izolare

Cameră rece
pereţi albi
se-aude doar ecoul
singurătăţii
s-au isprăvit cuvintele mângâietoare
şi tandrele îmbrăţişări
doar timpul, robinet defect,
picură neîncetat
scurgându-se
şi nimeni nu-ţi mai bate la uşă,
nu mai e om pe care să-l aştepţi,
nu vine nimeni, decât moartea.

Atomii

Juan Gil-Albert (Spania)

omagiu distinsei Doamne Curie

Trăirea-i cel mai intim lucru de pe pământ.
Înseamnă să-ţi simţi pielea mângâiată
de aerul din jur. Să fii treaz.
Deşteptat din moarte. Să fii însufleţit.
Trecut de ale zădărniciei vămi
şi stabilit în astă zonă
de spaţiu permisiv
în care boala înseamnă viaţă.
Să poţi fi tu trăirea.
Scumpa, vibranta, neaşteptata
dogoare preschimbată-n vis,
acel sindrom placid, un cânt, o rugă.
Acel divertisment încântător
neştiind niciodată, pe moment,
ce-a fost, dacă a trecut,
de-a fost sau de va fi.

Foc

Manolis (Grecia)

Focul se va răzbuna
pârjolind pământul,
mai apoi, dresat, tigrul încarcerat
va aprinde şura gata să se surpe
candela stingheră
pâinea o va coace în tava de oţel
sprijinită pe doi bolovani
sub cer liber
fi-va el întâiul cuptor reciclat
hainele îmbibate de sudori de amor
vor sta atârnate pe frânghie, la uscat.

Focul se va răzbuna
pârjolind pământul
transformat în antic sfânt mântuitor
personaj de mit
zugrăvit de icoane
stâncă neclintită, stană şi statuie,
ferecat în veşnicia timpului.

Homo sapiens

Originile străvechi ale Crăciunului

Mihai VINEREANU

Mai mulţi cercetători consideră că termenul *Crăciun* ar proveni din lat. *creatione(m)* (Densusianu, *Hlr*, 262; Pascu, I, 69). Dar, dacă încercăm să derivăm rom. *Crăciun* de la lat. *Creationem*, întâmpinăm câteva dificultăţi de ordin fonologic, dar şi de ordin teologic. În ce priveşte problemele de ordin fonologic, Rosetti arată, pe bună dreptate, că lat. *ea* ar fi devenit *e*, deoarece se găseşte în poziţie neaccentuată, în timp ce *e* final nu trebuia să dispară (cf. *amărăciune* etc.). Prin urmare, ar fi trebuit să avem un **Creciune* sau, în cel mai bun caz, **Crăciune*, dar nu *Crăciun*.

Pe de altă parte, din punct de vedere teologic, aşa cum indică Ciorănescu (2524), ideea de creaţie este împotriva dogmei creştine, deoarece Iisus a pre-existat naşterii sale pământene, ca fiu al lui Dumnezeu şi, prin urmare, el doar s-a întrupat. Crezul creştin ţine să menţioneze că Iisus este „născut, iar nu făcut", cum bine remarcă Ciorănescu. Autorii *Lexiconului de la Buda* cred că provine de la *(in)carnationem*, iar Hasdeu consideră că provine din lat. *crestinum*. Meyer (*Alb. St.,* I, 89) derivă alb. *kershendella* din lat. *Cristi natalia,* dar oricum *Cristi natalia* ori *kershendella* nu poate explica pe rom. *Crăciun*. P. Papahagi (*Conv. lit.*, 3, 211) crede că provine din lat. *colationem,* prima zi din lună când preotul roman pre-creştin chema lumea să anunţe sărbătorile de peste lună, idee preluată şi de Puşcariu (407). Autorii Dicţionarului Academiei evită să spună ceva concret despre originea acestui termen.

Ghinoiu-Pleşca în *Sărbători şi obiceiuri…* (2100-2004) definesc termenul *Crăciun* astfel: 1. zeu solar, de origine indo-europeană, specific teritoriilor locuite de strămoşii autohtoni ai românilor, geto-dacii, identificat cu zeul roman Saturn şi zeul iranian Mithra; 2. sărbătoare dedicată zeului autohton cu acelaşi nume în perioada solstiţiului de iarnă, peste care creştinismul a suprapus naşterea Domnului Iisus; 3. colac (făcut de Crăciun) antropomorf în forma cifrei 8 care reprezintă divinitatea cu acelaşi nume, la care se adaugă sensuri ceva mai noi precum: a) sărbătoarea creştină a naşterii lui Iisus care se celebrează pe data de 25 decembrie; b) personaj legendar care aduce daruri de Crăciun celor mici, numit Moş Crăciun, sensuri mult mai cunoscute în ziua de astăzi.

Cuvântul *Crăciun* este practic răspândit în toate limbile din Balcani, precum şi în cele din Centrul şi Estul Europei: cf. bg. *kračon,* scr. *Kračun* (nume propriu), magh. *Karačon, karačon* (nume propriu şi *Crăciun*), ceh. *cračun,* ucr. *k(e)rečun, kračiun,* v. rus. *koročun.* În vechea rusă avea sens de „solstiţiu de iarnă" şi „moarte". Larga răspândire a acestui termen în limbile din Centrul şi Estul Europei i-a făcut pe unii autori să creadă că ar fi de origine slavă (Cihac, II, 79; Philippide, *Principii,* 17). În căutarea etimologiei termenilor slavi, Vasmer (633) porneşte de la forme slave complet inadecvate, precum *kratъkъ* „scurt" sau *kračatь* „a păşi". Pe de altă parte, Berneker (*Slaw. Etym. Wb.*, 604) arată că slavii au împrumutat termenul de la români, iar ungurii de la slavi, deşi nu există vreun argument pentru care să nu-l fi luat şi ei tot de la români.

Paliga (46-47) arată că la sârbi *kračun* se referă la „ziua butucului", când se ardea un „butuc de Crăciun", la bulgari *kračon* este fie o zi din perioada de iarnă, fie perioada dintre 8-12 iunie. La ruşi *karačon* este perioada solstiţiului de vară, iar la ucraineni este „colacul de Crăciun". În rusa veche, *koročun* era o sărbătoare de după 15 august. Paliga consideră că forma alb. *kërcu* care înseamnă „butuc, buturugă", în general, ar proveni de la proto-indo-europeanul *(s)ker-* „a tăia, a îndoi" şi ar fi un indiciu că toate aceste forme provin de la noţiunea de „butuc, buturugă". Acest lucru nu trebuie să ne inducă în eroare, pentru că este la fel de posibil ca noţiunea de *butuc* din albaneză să provină de la cea de *Crăciun* şi nu invers, din moment ce butucul Crăciunului a fost tot timpul asociat cu această sărbătoare străveche.

Vasmer (I, 633) nu crede că formele slave provin din română, deoarece acest cuvânt este menţionat în *Cronica lui Nestor* (1143). Vasmer ar putea avea dreptate dacă am considera că poporul român s-a format în a doua jumătate a mileniului I şi începutul primei jumătăţi a celui de-al II-lea mileniu creştin, dar poporul român este cu mult mai vechi, iar sărbătoarea „creştină" a Crăciunului are rădăcini la fel de vechi, datând din perioada pre-creştină. Astfel, afirmaţia lui Vasmer nu este susţinută de datele ştiinţifice. Faptul că la slavii de răsărit, Crăciunul se numeşte simplu *Roždeštvo*, adică „Naşterea", ca de altfel şi în alte limbi europene (cf. it. *Natale*, sp. *Navidad*), iar Moş Crăciun se numeşte *Dedъ Moroz,* adică Moş Ger, este indubitabil că la ei nu s-a făcut o asociere între anumite tradiţii agrare pre-creştine şi sărbătoarea Crăciunului, aşa cum s-a făcut la români şi la alte popoare vechi din Europa sub influenţa culturii române străvechi. Astfel nu este nicio îndoială că slavii de sud, maghiarii şi alte popoare din Europa Centrală au împrumutat acest termen de la români. În plus, este cert că au existat contacte între geto-daci şi slavi cu peste 2000-2500 de ani în urmă.

Dovadă că această sărbătoare nu este la origine creştină şi că acest cuvânt nu este de origine latină este faptul că sărbătoarea Crăciunului nu s-a celebrat în sânul bisericii creştine decât destul de târziu, abia începând cu secolul IV, mai întâi la Roma, de prin 336 d.Ch. încoace. În partea de Răsărit a Imperiului, naşterea şi botezul lui Iisus se sărbătorea la 6 ianuarie, dată care corespunde cu sărbătoarea Bobotezei în biserica ortodoxă, apoi treptat s-a adoptat data de 25 decembrie, ca dată a naşterii lui Iisus. Această dată s-a generalizat cu timpul în ambele părţi ale Imperiului Roman. Totuşi ea nu a fost niciodată acceptată de Biserica Armeană, care păstrează şi astăzi ziua de 6 ianuarie ca dată a naşterii şi botezului lui Iisus. Faptul că sărbătoarea naşterii lui Iisus este celebrată pe 25 decembrie se datoreşte încercării primilor creştini de a înlocui sărbătoarea romană *natalis solis invicti* („naşterea soarelui neînvins"), sărbătoare care avea loc la solstiţiul de iarnă, când ziua începea să crească şi soarele să urce din ce în ce mai mult pe bolta cerească. În tradiţia romană, tot în acea perioadă, mai exact între 17 şi 22 decembrie, se sărbătoreau *Saturnaliile.* În aceste zile romanii se distrau şi îşi făceau cadouri, obicei preluat de creştinism şi mai apoi asimilat cu sărbătorirea Crăciunului. Sărbătoarea devine un obicei care dăinuie şi astăzi, răspândindu-se în toate ţările europene, cât şi peste ocean, în cele două Americi.

La romani, data de 25 decembrie era ziua naşterii lui Mithra, divinitate de origine persană, supranumit şi Soarele Dreptăţii. Menţionăm că în biserica ortodoxă, Cristos este denumit şi el Soarele Dreptăţii, în special cu ocazia celebrării naşterii sale.

Aşa cum arată şi Ghinoiu-Pleşca, nu există niciun dubiu că sărbătoarea păgână romană a solstiţiului de iarnă are aceeaşi origine cu cea a zeului Mithra, prin urmare, este vorba de sărbători indo-europene străvechi, cu rădăcini în neolitic. Societăţile neolitice acordau o mare însemnătate Soarelui ca dătător de viaţă. Prin urmare, data solstiţiului de iarnă, dată la care soarele şi ziua încep să crească, era o dată extrem de importantă pentru aceste societăţi, agrare prin excelenţă. Sărbători legate de această dată sunt întâlnite la mai multe popoare din Europa, fapt care atestă vechimea şi importanţa acestei date.

Având în vedere aceste detalii, geto-dacii sărbătoreau desigur şi ei în preajma solstiţiului de iarnă naşterea unei divinităţi solare, uraniene, sărbătoare asociată şi cu ideea de moarte (şi renaştere), aşa cum reiese şi din terminologia folosită în cronica lui Nestor. Avem atestări documentare că vechea religie traco-dacă era încă vie în a doua jumătate a mileniului I d.Ch. Astfel cultul lui Sabazios a dăinuit până foarte târziu la traco-daci. Procopius din Caesarea (*History of Wars*) spune că împăratul Iustin I, în satul său natal Tauresium, fusese un adept al cultului lui Sabazios, asta în secolul VI d.Ch., dar desigur că ritualurile dedicate acestui zeu trac vor fi dăinuit mult timp şi după aceea. Menţionăm, de asemenea, că în religia zoroastriană naşterea lui Zarathustra include multe asemănări, până la detaliu, cu tradiţia creştină referitoare la naşterea lui Iisus. Multitudinea obiceiurilor străvechi din folclorul românesc legate de sărbătoarea Crăciunului, obiceiuri care au rezistat până azi, sunt încă o dovadă că ele nu au apărut odată cu introducerea în biserica creştină a celebrării naşterii lui Iisus. A. Chelariu (2003, 117-126) consideră şi ea că sărbătoarea Crăciunului îşi are originile în vechile tradiţii indo-europene aşa cum am arătat mai sus. Din punct de vedere etimologic, autoarea porneşte de la rad. PIE **perku-* „stejar", radical din care provine lat. *quercus* „stejar", în proto-celtă **perkunia*, apoi **erkunia* (cf. *Hercinia silva*), amintind obiceiul multor popoare indo-europene de a aduce în vatră, în perioada solstiţiului de iarnă, „butucul Crăciunului" care este aprins şi lăsat să ardă până în primăvară. Autoarea arată că la francezi acest butuc se numeşte *chalendal, chalendaou, calignaou, calnos*, termen extrem de apropiat de rom. *călindău,* aşa cum este denumit buşteanul din seara de Crăciun. La megleno-români, acest butuc se numeşte „boadnic". În concluzie, în mai multe culturi europene, inclusiv în cultura română, termenul care defineşte butucul respectiv provine de la un radical diferit de cel de la care provine *Crăciun*, încât este puţin probabil ca rom. *Crăciun* să provină de la rad. PIE **perku-*, radical care defineşte stejarul. Prin urmare, cei doi termeni nu trebuie confundaţi. În plus, nu este evident că acest butuc trebuia să fie numai din lemn de stejar. Pe de altă parte, trebuie arătat că la ruşi *karačon* defineşte perioada solstiţiului de vară, iar în rusa veche definea o sărbătoare de după 15 august. Prin urmare, este posibil ca la traco-daci ca şi la alte popoare indo-europene acest radical să fi putut defini mai multe sărbători importante din cursul anului, sărbători care aveau ceva în comun, putând fi legate calendaristic de cele două solstiţii. Pentru societăţile agrare antice sărbătorirea solstiţiului de iarnă trebuie să fi fost cea mai importantă pentru că marchează nu numai momentul când ziua începe să crească, dar marchează totodată şi începutul iernii astronomice, perioadă în care membrii societăţilor agrare dispuneau de timp mai mult pentru astfel de ceremonii. Acest lucru reiese şi din sărbătorile romane care aveau loc în jurul solstiţiului de iarnă. Arderea butucului în vatră până primăvara este un simbol al menţinerii vieţii pe perioada anotimpului rece.

În aceeaşi manieră, sărbătorile străvechi legate de solstiţiul de iarnă au fost asociate cu naşterea lui Iisus şi la popoarele germanice. Înainte de a se numi *Christmas*, Crăciunul era denumit de vechii englezi *Yule*, termen care mai înainte definea o sărbătoare păgână ce se celebra la solstiţiul de iarnă. Mai mult, solstiţiul de iarnă se numeşte în limbile scandinave *jul* (cf. friz. *jul,* eng. *yule*). După Grimm (cf. Alinei, II, 313) acest termen provine de la gmc. **hjul* „discul (cercul) solar"; cf. eng. *wheel* „roată", gr. *κύκλος* id. Prin urmare, rom. *Crăciun* trebuie să definească tot „discul (cercul) solar" şi nu altceva şi trebuie să provină de la acelaşi radical care defineşte cercul în limba română. Prin urmare, există un paralelism străvechi între *Yule* şi *Crăciun.*

Aici revenim la ceea ce spuneam la începutul acestui comentariu: Crăciun nu era altceva decât o divinitate solară, fiind asimilat discului solar aşa cum făceau şi vechii germanici. Astfel, reiese, cât se poate de clar din cele arătate mai sus, că rom. *Crăciun* provine din PIE **(s)ker-* „a îndoi, a încovoia", cu forma nominală **kerk-* „cerc", radical destul de productiv în limba română, din care provine şi rom. *cerc* şi alte cuvinte din limba română.

→

Despre ageism

Sara MINA

De când cu pandemia, ni s-a inoculat obişnuinţa statisticilor de tot felul, mai toate supralicitând partea negativă a existenţei noastre. În ţări precum Italia, în anumite regiuni, aproape o întreagă generaţie de seniori a cedat în lupta cu virusul perfid. Ştiri punctuale despre o stare de fapt mai mult sau mai puţin accidentală, extinsă la nivel de mapamond, s-au transformat, prin acumulare, în date de analiză cauză-efect, în cifre negre...

În martie 2020, odată cu starea de urgenţă instituită în România din pricina pandemiei, ofensiva împotriva celor de vârsta a treia a fost prima dată legitimată oficial. Sub exacerbatul motiv de protecţie, timp îndelungat seniorii au fost ostracizaţi, închişi, anulaţi. S-a considerat atunci suficientă gura de oxigen din cele două ore zilnice de libertate, când erau nevoiţi să se îngrijească de necesarul pentru trai, într-un ritm devenit draconic pentru slăbiciunea lor. O măsură cu efect contrar celui scontat. Câţi au rezistat? Câţi nu? Cifre, doar cifre...

După aproape doi ani, toate acestea par fapte de coşmar, dintr-o epocă foarte îndepărtată, o realitate devenită, prin absurdul rutinei, o regulă din spectrul normalităţii... Normalităţii?!

Dar ageismul a existat şi înainte de pandemie, ca formă extremă de conflict între generaţii distanţate valoric şi conceptual. Oameni dăruiţi cu longevitate şi, în acelaşi timp, victime ale ei, au vieţuit şi continuă s-o facă, poate, sub nivelul de subzistenţă. Lovitura fatală este, însă, decăderea lor din rangul de fiinţe spirituale, prin nepăsarea cu care sunt trataţi, prin marginalizare, prin negare... Acestea sunt semnele discriminării generale a seniorilor, care se aplică matematic şi categoriei corespondente de oameni ai literelor, păstrând proporţia.

De ani buni, nicio editură de renume nu mai acceptă spre evaluare manuscrisele seniorilor, cu puţine excepţii, nu totdeauna justificate prin criterii valorice. De ani buni, concursurile literare importante impun o limită superioară de vârstă pentru participanţi, 40 de ani...

„Viaţa începe cu adevărat la 40 de ani. Până atunci faci cercetare…" spunea Carl Gustav Jung. Aş zâmbi dacă aş putea… Nu pot, pentru că sunt covârşită de o durere aproape fizică la gândul nedreptăţii făcute *in corpore* unei categorii de vârstă sinonime altădată cu superlativul aplicat unor vocabule ca *experienţa, cunoaşterea, înţelepciunea* şi alte asemenea virtuţi de bază ale elitei…

În ciuda aparentei poziţii vulnerabile, anumiţi seniori creatori găsesc soluţii de ripostă care, celorlalţi, încă neatinşi de flagelul timpului, le apar, la o analiză microscopică, sclipitoare! Şi, odată transpuse în mesaje literare, se transformă într-un arsenal eficace împotriva celor care strivesc în cel mai cazon mod cu putinţă sensibilitate şi vibraţie artistică în continuă expansiune, camuflate, însă, de trupuri ce poartă pecetea trecerii vremii.

Încerc să-mi argumentez ideea cu exemple din portofoliul editurii mele…

Maria-Ana Tupan, reputat istoric şi critic literar, profesor universitar obişnuit cu mediul academic autohton, dar şi extern, prin felul echilibrat în care scrie şi vorbeşte se dovedeşte a fi un excelent psiholog, pedagog şi diplomat, deopotrivă. Totuşi, când vine vorba de răni adânci, se revoltă cu toată fiinţa. Aşa procedează într-unul dintre textele cuprinse în cartea *Eseuri contemporane*, vibrând retoric prin titlul *Românii fără cultură?!* Domnia-sa face o tranziţie în trepte de la viziunea unei societăţi româneşti prinse de apocalipsa reînvierii barbarismului non-cultural către reculul direct pe care-l simte elita… Care elită?! Evident, cea formată din intelectualii de-o anumită vârstă, cea mai vulnerabilă... „Dar, vai, cum s-a mai degradat trupul uman în noua vârstă inspirat numită de cineva «a barbariei»! Elitele sunt în mare măsură expuse, brutalitatea tratamentului fiind doar în grad, nu în esenţă, diferită de bestialitatea cu care sunt ucişi câinii vagabonzi de echipe de hingheri ultrautilaţi, în plină stradă, cu o cruzime nenecesară, dar gustând lugubrele urlete ale animalelor… Cel mai rău este atunci când trupul ajunge, cum scrie un rafinat prozator baroc englez, «în clipa supremei noastre umilinţe», când nu te mai poţi apăra de injurii sau de tratamentul rezervat «coletelor»."

Ce cale a ales Domnia Sa să-şi clameze nemulţumirea? Cea a condeiului ascuţit, a eseului militant, a discursului din amvonul catedrei universitare. Vor fi oare suficienţi receptori din tânăra generaţie care să percuteze mesajul şi să pună stavilă repudierii elitei, imploziei noastre culturale iminente? Răspunsul e un truism: timpul o va arăta!

Cu totul diferit reacţionează la stresul ageismului **Lucian Gruia,** un alt om de cultură senior. Poet şi eseist de-o sensibilitate desăvârşită, cercetător cultural împătimit al triadei spiritelor mari Eminescu – Blaga – Brâncuşi, pare, la o primă vedere, un monolit introvertit. Dar, cine-i provoacă mărturisirile are surpriza unei combustii interne masive, care-i luminează ochii când dă glas celor ştiute, gândite, temeinic rânduite prin ipoteze argumentate critic şi matematic deopotrivă. În volumul *Poeme putrede* găsim două nuanţe ale reacţiei sale: una speculativă, cu umor intrinsec, alta defensiv – telurică.

Nu poţi decât să zâmbeşti când citeşti mica poezie *Pisicile mele negre,* un ,,omagiu" adus ghinioanelor vieţii. Cum încheie poetul? „Acum, m-am pensionat şi am timp berechet/ Să mă ocup de pisicile mele negre/ Care *mi-au* scos peri albi."

În schimb, într-un stil sorescian, în poemul *Speranţa,* Lucian Gruia are curajul să demaşte cruzimea destinului artistului de azi, încorsetat suplimentar de vârstă, nefast *beteşug*. Nereuşind să-şi vândă cartea, poetul decide s-o-ngroape...

Angela Dina-Moţăţăianu are o paletă şi mai largă de reacţii estetice la ageism, fiind o autoare care „se bucură din plin" de această discriminare... Faptul este compensat de multiple recunoaşteri în urma participării la diferite concursuri, direct proporţional cu înaintarea în vârstă.

În *Peştera lui Platon,* una dintre cele mai caustice şi realiste proze ale sale din volumul *Timpul pisicii,* autoarea foloseşte cadrul unei duble lansări de carte la Cenaclul literar *Alfa şi Omega,* descris într-un stil în care îmbină ironia, caricatura, satira pentru a da fond interpretării mitului platonician. În final, îşi înzestrează vindicativ un personaj literat senior cu puteri fantastice, făcând în aşa fel încât Cenaclul literar *Alfa şi Omega* să-şi predea butaforia inutilă copertei unei cărţi, pentru a plăti nedreptatea faţă de creatorul desconsiderat.

Pe de altă parte, în recenta apariţie de la sfârşitul anului 2021, *Fabulaţii despre inocenţi,* autoarea conturează o firească soluţie salvatoare pentru seniori. Cartea este o colecţie de povestiri cu personaje din categoria *celor neprihăniţi,* amplasate într-un univers citadin sau răsărite dintr-un preaplin rustic, cu tuşe de fantastic subtil. Deşi, aparent, *inocenţii* sunt copiii, autoarea a creionat, în fiecare povestire, unul sau mai multe personaje-pereche de la antipodul vârstei umane. Când citeşti cartea, te frapează indisolubila conexiune între copii şi bătrâni, înţelegând, în final, că cele două ipostaze temporale generice sunt o reprezentare a semisferelor spirituale ce se atrag inevitabil spre completare, spre reunire. Care este miza finală? Nemurirea! Vârstnicul îşi transferă în lumescu-i ultim urmaş, direct ori întâmplător, din proximitate, toată averea cunoaşterii şi înţelegerii vieţii, salvându-şi spiritul de la pieire. Pare să fie, în viziunea autoarei, un ritual pe care trebuie să-l parcurgă fiecare senior pentru a putea începe înspăimântătoarea, inevitabila şi, totodată, sperata izbăvire transcendentă…

Dacă citim cu atenţie dialogurile între *inocenţii mici şi mari,* ajungem să ne întrebăm surprinşi cine-i, de fapt, persoana matură?! Felul cum îşi trec unii altora gândurile prin replici calde, zglobii, vesele ori îngrijorate îţi induce realismul acestui transfer energetic, al joncţiunii posibile între trecut şi viitor, al firelor timpului măiestrit înnodate…

Dar ce face autoarea cu seniorii care n-au în preajmă astfel de receptaculi inocenţi? Îi salvează precum în proza *Mişcarea de rezistenţă* din volumul de povestiri *Cum am retezat stupul.* Bătrânii nefolositori dintr-o enclavă, unica supravieţuitoare a unui cataclism, sunt aruncaţi în deşertul nefast, să-şi sfârşească zilele însinguraţi. Însă, acolo, o maşinărie complicată (*Biblioteca*) le sublimează esenţa, transformându-i în… cărţi, fatale bumeranguri ce se-ntorc în enclavă răscolind minţile tinere şi îndemnându-le să pornească revolta împotriva unui destin aparent implacabil…

Da, iată cartea ca soluţie de conservare a spiritului seniorilor, din mijlocul cărora, cel mai adesea irumpe elita! *Verba docent, exempla trahunt…*

Şi-atunci, nu-mi dă, oare, dreptate binevoitorul cititor când spun că trebuie să ne aplecăm entuziaşti *mai ales* asupra creaţiilor celor cu experienţă, cu acumulări de spirit şi ani, în loc să-i repudiem refractari din clipa în care le aflăm vârsta?! Nu este o favoare pe care le-o facem în lupta lor cu timpul, este un gest de normalitate pentru împlinirea noastră, privind prin perspectiva iminenţei propriului nostru sfârşit…

Să deschidem, deci, cu drag cărţile autorilor seniori. Vom petrece clipe captivante alături de rodul unor minţi bogate şi simţiri complexe. Să ne împotrivim, aşadar, ageismului cu toată puterea, până la eradicare, altfel victimele de mâine vom fi chiar noi!

Prin urmare, derivă din PIE *kerk > proto-traco-dac. *kerkion > traco-dac. **Kerk'un* > rom. *Crăciun*. Suf. *-ion* este specific limbii geto-dace (cf. *Koga-ion*). Forma ar. *Cărţun* ne îndreptăţeşte să credem că metateza lichidei *r* a avut loc destul de târziu, dar nu putem preciza când, poate către sfârşitul mileniului I sau începutul mileniului II d.Ch. În concluzie, sărbătoarea Crăciunului are rădăcini străvechi, indo-europene, având un caracter agrar neolitic, fiind întâlnită sub o formă sau alta la mai multe popoare indo-europene. În esenţă, este o celebrare a solstiţiului de iarnă, a soarelui, iar denumirea însăşi a Crăciunului este de origine traco-dacă, preluată apoi de celelalte popoare din Europa Centrală şi de Răsărit. Ca să concretizăm, termenul *Crăciun* reprezintă o divinitate solară, iar numele acestuia face referire la forma discului solar.

Această demonstraţie ştiinţifică nu poate şi nu se vrea a exclude bucuria cu care astăzi lumea aşteaptă şi se bucură de sărbătorile de iarnă. De peste două mii de ani, trăitorii de pe aceste meleaguri onorau aceste sărbători ca şi astăzi cu toată strălucirea, bucuriile şi fastul cu care au fost învestite şi împodobite, dovedind încă odată prin continuitatea milenară a tradiţiilor, continuitatea neamului nostru în aceste locuri, asigurându-i şi astfel perenitatea până în veacurile ce vor să vină.

Bibliografie

Alinei, M., *Origini delle lingue de l'Europa,* Società editrice il Mulino, Bologna, 1996-2000.

Berneker, E., *Slawischwes Etymologisches Wörterbuch*, I, Heidelberg, 1908-1913.

Chelariu, A.R., *Metafora metaforei (studiu de mitologie comparată),* Cartea Românească, Bucureşti, 2003.

Cihac, A., *Dictionnaire d'étymologie daco-roumaine,* Frankfurt (2 vol.), 1870-1879.

Ciorănescu, A., *Diccionario etimologico rumano*, Madrid, 1958.

Densusianu, O., *Histoire de la langue roumaine. Les origines,* Paris, 1902.

Ghinoiu, I. & Pleşca, C., *Sărbători şi obiceiuri, Răspusuri la chestionarele AER*, vol. I-IV, Bucureşti, 2001-2004.

Lexiconul de la Buda: Micu-Klein, S., Maior, P., *Dicţionar românesc-latinesc-unguresc-nemţesc,* Budapesta, 1825.

Meyer, G., *Albanischen Studien,* în „Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften", Wien, 1883-1892.

Paliga, S., *Thracian and Pre-Thracian Studies,* Bucharest, 1999.

Pascu, G., *Etimologii româneşti,* Iaşi, 1910.

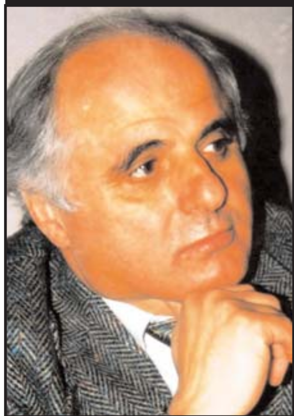
Philippide, Al., *Istoria limbii române. Principii de istoria limbii,* Iaşi, 1894.

Puşcariu, S., *Etymologisches Wörtebuch der rumänischen Sprache. I. Lateinische Elemente,* Heidelberg, 1905.

Vasmer, M., *Russisches Etymologisches Wörterbuch,* Heidelberg, 1953-1955.

Homo sapiens

Constantin Brâncuşi, poartă spre eternitate

Tudor NEDELCEA

„La Hobiţa în Gorj m-am născut, dar la Craiova pentru a doua oară”, a scris pentru posteritate Constantin Brâncuşi, aşezând Cetatea Banilor în biografia sa spirituală. Alţii interpretează masonic această afirmaţie, la Şcoala de Arte şi Meserii din Craiova intrând într-un cerc masonic al profesorilor săi, austrieci de sorginte, profesori care l-au trimis la Viena, pe timpul vacanţei de iarnă 1896/1897, unde „a curbat lemnul spre a-i da o sinuozitate externă”.

La Craiova, vine din Hobiţa natală, la doar 12 ani, angajându-se, la început, ca băiat de prăvălie la restaurantul fraţilor Spirtaru de lângă gară. („Închideam la unu noaptea, o dată cu ultimul tren spre Bucureşti, de la zero cincizeci, şi trebuia să fim în picioare la patru şi jumătate pentru Severinul mixt de marfă şi călători. Am fi găsit noi de la 1 la 4 somnul cel bun, dacă iarna ne-ar fi lăsat în pace, îndeosebi birjarii din staţie, care ne băteau obloanele cu codirişca biciuştii, cerându-ne să deschidem ca să se încălzească cu puţină ţuică şi cu vin fiert, pentru dezmorţirea din gerul care se lăsa dimineaţa.”)

Băiatul de prăvălie se transferă la Ion Zamfirescu, proprietarul unui magazin de coloniale şi delicatese (pe imobil i s-a aşezat azi o placă memorială), unde-şi descoperă apetitul spre artă, făcând primele încercări de modelaj. („Brâncuşi avea lucrări în podul grajdului unde doarme. După ce ducea cu coşul marfa la clienţi, servea la cârciumă, totodată în magazinul de coloniale, se urca în pod şi făcea chipuri din lut, capete de oameni, figuri de animale” – mărturiseşte un consătean.) A făcut chiar o vioară din scândurile unei lăzi de ambalaj al portocalelor, încântând protipendada oraşului. Se zice că de la „facerea” viorii care cântă, directorul Şcolii de Meserii şi Arte, G.B. Popescu, l-a luat cu trăsura şi l-a înscris la şcoală, la 1 septembrie 1894, la secţia sculptură în lemn (în primii doi ani ca elev solvent, apoi, adus în internatul şcolii, având consimţământul mamei: „Consimt la cererea şi angajarea fiului meu Brâncuşi Constantin de a se interna ca bursier în Şcoala de meserii în urbea Craiova, la secţiunea sculptură şi că mă supun la orice sarcină s-ar cere, fiind cu voia şi consimţământul meu acestea”.)

Carola Giedion-Welcher, celebra exegetă care a cunoscut „în mod particular” personalitatea şi opera brâncuşiană, semnalează câteva întâmplări hazlii din viaţa viitorului sculptor: travestirea la un bal mascat într-o femeie îmbrăcată în straie ţărăneşti, accidentarea la un picior şi modul său de a fi auzit refuzul cererii în căsătorie de către o fată dintr-o familie scăpătată etc., sursă de inspiraţie pentru *Orgolii*.

Cert este, însă, că la Craiova a învăţat metode „culte” de modelare a lemnului, cioplind gherghefuri, cuiere, cutii decorative, un scrin, un dulap, o casetă sculptată în lemn de tei în stil baroc, două rame de lemn de tei, lucrate în penultimul an de studiu craiovean, pentru care a fost recompensat, după mărturisirea lui V.G. Paleolog, cu o medalie de argint.

Tot ca elev craiovean sculptează, după o fotografie, *Bustul lui Gh. Chiţu* (fost ministru al Învăţământului, primul primar al Craiovei), pe care-l expune în 1898 în Parcul Bibescu (azi Parcul N.P. Romanescu).

La absolvirea şcolii de Arte şi Meserii din Craiova, la 22 decembrie 1898, primeşte o „menţiune onorabilă” pentru un *Bust antic* (bustul împăratului roman Vitellius).

Cu o bursă a Epitropiei Madona Dudu (care a finanţat şi alţi elevi), Brâncuşi se înscrie la „Şcoala de Belle-Arte” din Bucureşti, unde „urmează regulat şi cu destinaţiune cursurile secţiunei de sculptură”, aşa cum certifică însuşi directorul şcolii, sculptorul G.D. Mirea. Revine în Craiova în 1903 pentru satisfacerea serviciului militar în Regimentul 26 Dorobanţi, sub numele Constantin Rădulescu.

Muzeul de Artă din Craiova – adăpostit în Palatul Jean Mihail (1875-1936), care avea deja o colecţie de artă graţie tatălui său, Constantin Mihail, şi a cumnatului său, Constantin N. Dumba, aromâni bogaţi şi renumiţi în Europa – se mândreşte, pe bună dreptate, că deţine şase lucrări brâncuşiene: *Vitellius* (ghips, 1898), *Orgolii* (bronz, 1905), *Cap de băiat* (1906), *Sărutul* (piatră, 1907), *Coapsa* sau *Tors de femeie* (marmură, 1909), şi *Domnişoara Pogany* (bronz). Pe lângă aceste capodopere, Muzeul de Artă din Craiova mai deţine *Ecorşeul* (ghips, 1902), un scaun, unul dintre aparatele sale de fotografiat, o scrisoare, un creion, diapozitive (apud Paul Rezeanu, Muzeul de Artă Craiova, Bucureşti, Editura Arc 2000, 2001).

Extrem de interesant este faptul că o parte dintre aceşti „Brâncuşi” au aparţinut familiei de proprietari craioveni Pop (în casele cărora s-a desfăşurat acţiunea din *Gaiţele* lui Kiriţescu) şi care au devenit personaje în romanul *Răscoala* al lui Liviu Rebreanu.

Creatorul romanului românesc modern, Liviu Rebreanu, a fost pentru o scurtă perioadă, în 1911, secretar la Teatrul Naţional din Craiova, chemat de directorul Emil Gârleanu, în opinia mea, cel mai celebru director al Naţionalului craiovean: cu repertorii de excepţie, a organizat „Săptămâna Caragiale” (în fiecare seară figura o piesă de teatru, cu participarea dramaturgului (care, în ultimul moment, n-a mai sosit la Craiova din autoexilul său berlinez), realizarea celui de-al doilea film românesc, *Cetatea Neamţului,* în 1913, scenariu Liviu Rebreanu şi C. Moldoveanu („Castelul” din Parcul Romanescu este, de fapt, Cetatea Neamţului din film) etc., etc.

Liviu Rebreanu părăseşte Craiova la 1 mai 1912, în urma căsătoriei cu actriţa Fany, locuind în gazdă, în str. Doamnei nr. 45 (azi, str. Ana Ipătescu), ei fiind naşii fiicei lui Gârleanu, Rodica Gârleanu (1907-1976). Toate aceste detalii le-a publicat Niculae Gheran, ultimul mare editor român, memorialist de excepţie.

Perioada craioveană a lăsat urme în activitatea literară, regăsindu-se în câteva nuvele (*Întâiul gropar, Idila de la ţară*), dar mai ales în creionarea celebrului său roman *Răscoala* (publicat iniţial în *Dimineaţa*, sub pseudonimul R. Horia), scriindu-l „numai noaptea, atunci când liniştea deplină se lăsa asupra căminului. Nu i-ar fi plăcut să fie privit de nimeni în timpul scrisului” (nota soţiei scriitorului, Fany).

Ca orice operă literară, autorul operează modificări privind oamenii şi locurile evenimentelor din Răscoala din 1907 din Dolj şi Mehedinţi. Acţiunea începe în Oleana-Dolj (Leamna de azi), între personaje figurând moşierul Victor Predeleanu, transformat, în varianta din 1927, în Victor Pop, cu moşia la Delga, aproape de Craiova. Cu doctoratul la Paris, Victor „era mare iubitor de literatură şi de arte”, iar „colecţia lui de pictură era poate cea mai selectă din Bucureşti, nu numai artişti români, dar şi străini valoroşi din Bucureşti figurau în catalogul lui”, notează Liviu Rebreanu.

Victor Pop din varianta iniţială (din 1927), prototipul lui Victor Predeleanu, a fost un personaj real, după cum atestă brâncuşiologul Paul Rezeanu. Victor N. Pop (1885-1955) era unul dintre cei 13 copii ai proprietarului liberal N.T. Pop (poreclit „Nae taie paie”). El a făcut, într-adevăr, studii de drept la Paris şi s-a căsătorit la 3 decembrie 1909 cu Florica, fiica academicianului Elie Radu, colaboratorul lui Anghel Saligny. Nu a practicat avocatura, nu a făcut politică, consacrându-se numismaticii. Locuia la Craiova şi la conacul său din comuna Ostroveni-Dolj. Cât despre colecţia sa de sculptură, Paul Rezeanu lămureşte, cu acribie ştiinţifică, această problemă. „Cei şase Brâncuşi” din colecţia Victor N. Popp, cea mai importantă colecţie de „Brâncuşi” din România, s-a format între 1906-1914, proprietarul s-a despărţit de sculpturile brâncuşiene între 1929-1945, fără regrete, cum precizează Paul Rezeanu.

Cei „şase Brâncuşi” sunt următorii:

1. *Copilul*, bronz, prima lucrare brâncuşiană din 1906, câştigată de studentul Victor N. Popp la o loterie organizată de studenţii români de la Paris spre a-l sprijini financiar pe marele sculptor, trecând în 1934 în colecţia lui George Oprescu.
2. *Orgoliul,* bronz, expus la Salonul de toamnă de la Paris, în 1906, cumpărată probabil de familia Popp în acelaşi an, în 1945 intrând în patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova.
3. *Cap de băiat,* bronz patinat, 1906, expus la „Săptămâna Olteniei” în 1943, intrat în patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova în 1945.
4. *Sărutul,* piatră de Marna, 1907, prima sculptură modernă din lume, aflată în colecţia lui Victor N. Popp între 1914-1943, din 1945 figurând în patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova.
5. *Coapsa* sau *Fragment de tors*, 1909, făcută „dar de nuntă” de către Brâncuşi lui Victor N. Popp în 1910. Din 1945 face parte din patrimoniul aceluiaşi prestigios muzeu craiovean, înnobilat de operele brâncuşiene.
6. *Supliciul,* bronz patinat, 1907, aflată în colecţia lui Popp între 1908-1929, trecând, pe rând, în proprietatea sorei sale, Lucreţia N. Coculescu, soţia astronomului N. Coculescu (1866-1952), a fiului acestora, Pius Servien Coculescu, a lui George Fotino (a cărui mamă era născută Coculescu) şi, în cele din urmă, în colecţia Stanca Fotino Ciobanu.

Arheolog şi povestitor deopotrivă, C.S. Nicolaescu-Plopşor (1900-1968) a inventat o poveste nostimă: în primăvara anului 1945 a găsit în podul conacului lui Victor N. Popp de la Ostroveni două sculpturi brâncuşiene, *Orgoliul* şi *Cap de băiat*, iar pe putina cu varză, alte două sculpturi: *Sărutul* şi *Coapsa*. Cert este ca C.S. Nicolaescu-Plopşor a dat lui Victor N. Popp, în 1943, două importante tezaure numismatice dacice în schimbul celor „patru Brâncuşi”, aflaţi azi în colecţia Muzeului de Artă din Craiova.

Despre mărimea şi importanţa bibliotecii proprietarului Victor N. Popp se ştiu foarte puţine lucruri. Sigur este că, în perioada epurării staliniste, maxima *habent sua fata libelli* se adevereşte: cărţile, considerate ca fiind opuse ideologiei bolşevice au fost date la topit. Victor Crăciun a făcut o documentare la Ostroveni în stilul său caracteristic, iar rezultatul se află în numeroasele lucrări dedicate lui Brâncuşi.

Prezenţele olteneşti în conţinutul romanului *Răscoala* dovedesc, între altele, meticulozitatea, documentarea riguroasă a creatorului acestuia, ele devenind, în cele din urmă, ficţiuni. Căci, aşa cum mărturisea Liviu Rebreanu, în conferinţa sa de la Ateneul Român din 26 iunie 1943, „creaţia literară, esenţa ei, rămâne o taină, în ciuda tuturor descrierilor şi explicaţiilor. Poate că tocmai asta constituie şi farmecul ei, şi valoarea ei etern cuceritoare.”

La Corlate şi în Craiova a trăit şi V.G. Paleolog (23 septembrie 1891-12 februarie 1979), pseudonimul lui Vasile Georgescu. El a fost primul exeget în lume care a scris despre Brâncuşi în revista *Arhivele Olteniei,* din 1937, studiu transformat un an mai târziu într-o carte. („Brâncuşi este cea mai pură glorie românească pe care individualitatea naţiunii noastre o impune civilizaţiei. Prin Brâncuşi, civilizaţia devine datornică pentru prima oară scumpei noastre ţări.”)

→

Homo sapiens

Angajat de C.S. Nicolăescu-Plopşor la Filiala Craiova a Academiei Române, V.G. Paleolog a realizat „Informatica Brâncuşi”, nevalorificată plenar. Neavând studii superioare, îi raporta lui Paul Rezeanu despre activitatea sa în stilul său caracteristic: „Şi, acum, tovarăşe Paul Rezeanu, cred că sunteţi de acord cu mine să luptăm împreună pentru pace”.

V.G. Paleolog, unul dintre cei mai renumiţi brâncuşiologi şi prieten al marelui sculptor, s-a străduit, în ultima perioadă a vieţii sale petrecute la Craiova, să reconstituie în Cetatea Banilor atelierul parizian al lui Brâncuşi, care a fost demolat în urma unei sistematizări (iată că şi la case mai mari se demolează pentru obiective de interes comun!). Dintr-o iniţiativă particulară, dar care ar fi impus Craiova în circuitul cultural turistic internaţional, ideea reconstruirii craiovene a atelierului brâncuşian, cu tot sprijinul autorităţilor locale, a fost boicotată până la eradicarea ei. Bătăios cum îl cunoaştem, V.G. Paleolog a apelat la oficialii români, obţinând, astfel, o confirmare a autenticităţii bârnelor din atelierul lui Brâncuşi din Paris: de la C. Flitan, ambasadorul României la Paris, şi de la G. Macovescu, ministrul român de Externe din acea perioadă. Cu toate aceste atestări oficiale, datorită obtuzităţii şi opunerii unui brâncuşiolog bucureştean, reconstituirea atelierului nu s-a finalizat, iar V.G. Paleolog a trecut la cele veşnice cu tristeţea faptului neîmplinit. Mi-a dat fotocopii după aceste documente: „Nepoate (aşa-mi zicea), ia aceste documente, de primă mână. Ele dovedesc că astea-s bârnele lui Brâncuşi. Să se ştie şi după moartea mea.”

Directorul de atunci al Liceului Agricol Craiova (succesorul Şcolii de Arte şi Meserii din Craiova, absolvite de C. Brâncuşi), ing. Gh. Tudor, a preluat cele cinci bârne atestate a fi din atelierul lui Brâncuşi şi le-a montat în curtea liceului. Tot aici se află, în replică (originalul fiind la Paris), *Borna* sau *Piatra de hotar,* operă cu iz politic, replică la bolşevizarea României, după mărturisirea Miliţei Petraşcu şi a lui Victor Crăciun. *Borna* reprezintă „protestul în faţa răpirii din nou a Basarabiei de către ruşi”, era dedicată ei, ca pictoriţă basarabeancă, şi iniţial se intenţiona amplasarea ei pe malul Prutului, la Albiţa. Şi nu este singura cu „tâlc direct naţional”. Din păcate, starea actuală a bârnelor are de suferit nu atât din rea credinţă, ci din lipsă de interes şi soluţii practice privind aceste valori patrimoniale. Există şi un proiect pentru refacerea atelierului la Craiova, elaborat de arh. Viorel Voia. Actualul director al Muzeului de Artă din Craiova, arh. Emil Ştefărţă, este decis să refacă acest atelier, să fie inaugurat în toamna acestui an, odată cu inaugurarea *Oului* lui Brâncuşi (o realizare arhitecturală şi de artă de excepţie) şi dezvelirea *Bustului* lui Brâncuşi, realizat de Miliţa Petraşcu.

Victor Crăciun, ca preşedinte al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni şi co-director (împreună cu Adrian Păunescu) al Congresului Spiritualităţii Româneşti, dar, mai ales, ca om de cultură implicat în recunoaşterea universală a valorilor româneşti, a contribuit substanţial şi la valorificarea plenară a lui C. Brâncuşi (la fel a procedat şi pentru Eminescu, Gr. Vieru, Adrian Păunescu etc.).

Apărând peste noapte, ca ciupercile, câteva sute de „Brâncuşi” din ceramică, vânduţi şi în străinătate, cota sculptorului a scăzut alarmant, cotă financiară stabilită de celebra Casă de licitaţie din New York, Christie's. Ca un român patriot în sensul real al cuvântului, Victor Crăciun l-a adus în ţară chiar pe directorul executiv al acestei case de licitaţie. Alături de acest director, a venit şi contesa Marina von Kamarowsky, directoarea Casei de licitaţie Van Ham din Luxembourg, o excelentă vorbitoare de limbă română şi iubitoare de cultură; contesa este urmaşa unor nobili „albi” din Moscova, izgoniţi de Revoluţia lui Lenin şi stabiliţi în Bucureşti, unde contesa s-a şi născut. Recunoscătoare ţării noastre, contesa Marina s-a implicat şi în recunoaşterea mondială a lui Brâncuşi şi din punct de vedere al valorificării financiare a operei acestuia.

Împreună cu aceşti doi experţi în licitaţie, dar şi cu alţi sculptori din străinătate (Remus Botar, de pildă), Victor Crăciun a efectuat o vizită documentară, pe urmele lui Brâncuşi, întâi la Craiova, apoi la Tg. Jiu. Am fost alături de ei, ca vicepreşedinte al Ligii Culturale şi am rămas impresionant de profesionalismul celor doi experţi. La Şcoala de Arte şi Meserii din Craiova au mângâiat fiecare piesă a elevului Brâncuşi (ştergându-le chiar de praf) ca pe o relicvă. Au fost invitaţi şi la TVR Craiova de fostul director Traian Bărbulescu, unde au dat o lecţie de estetică şi de cunoaştere brâncoşiologică. Au evitat să se pronunţe asupra valorii operelor brâncuşiene din Craiova (vizita documentară nu se încheiase), dar, la scurt timp, la casa americană de licitaţie Christie's o nouă piesă a sculptorului nostru a fost evaluată la o cotă înaltă.

Dar, Victor Crăciun şi soţia sa, Cristiana Crăciun, au mai făcut o faptă bună, de excepţie; fiind moştenitor universal al Miliţei Petraşcu (cf. certificatului 136/1976 emis de Notariatul sect. 1, Bucureşti), ei au donat Muzeului de Artă din Craiova bustul în ghips al lui Brâncuşi, realizat de Miliţa Petraşcu, după care s-au turnat în bronz trei busturi: unul dezvelit la Chişinău, în faţa Academiei de Ştiinţe a Moldovei, al doilea, în Piaţa Dorobanţi (azi Piaţa Brâncuşi) din Bucureşti, în 2001, la dezvelirea monumentului din Capitală participând, între alţii, premierul Adrian Năstase, acad. Răzvan Theodorescu (ministru al Culturii), M. Barat (directorul Centrului Cultural francez din Bucureşti), Remus Botar, V. Blendea, Luminiţa Pătraşcu-Brâncuşi (nepoata sculptorului) etc. Evident, iniţiatorul şi organizatorul inaugurării acestui monument a fost Victor Crăciun.

Al treilea bust în bronz a fost dăruit Craiovei. Întâi, au donat bustul din ghips Muzeului de Artă, în februarie 2011, cu prilejul desfăşurării Zilelor „Marin Sorescu”, organizate de Primăria Craiovei (primar Antonie Solomon) şi Academia Română (acad. Eugen Simion). Manifestarea s-a desfăşurat în Sala Oglinzilor a Muzeului de Artă, în prezenţa academicienilor Eugen Simion, Viorel Mărginean, Maya Simionescu, Mihai Cimpoi, Nicolae Dabija, Vasile Tărâţeanu, Adam Puslojici etc., dar şi a lui Serge Faucherot (comisar UNESCO şi membru al Academiei Române), care a rămas impresionat de gestul lui Victor Crăciun de a dona acest bust.

Ulterior, bustul în ghips a fost turnat în bronz, la atelierele din Iaşi, unul revenind Craiovei, mai precis, inginerului Tomiţă Ţuţuianu (posesorul şi a unei bogate biblioteci), care a plătit contravaloarea turnării acestuia în bronz.

De menţionat că în Craiova mai există busturi Brâncuşi în Parcul N.P. Romanescu (autor C. Lucaci), pe Aleea Personalităţilor din Piaţa Teatrului Naţional „Marin Sorescu” (în curs de reamenajare, opera sculptorului craiovean Marcel Voinea) şi în curtea Şcolii de Arte şi Meserii (azi, Colegiul Naţional „C. Brâncuşi”), bust realizat de Miliţa Petraşcu şi turnat în bronz de Remus Botar.

Din diverse motive, bustul n-a putut fi aşezat în Piaţa Gării, unde se dorea iniţial, ci a rămas în proprietatea lui Tomiţă Ţuţuianu. Trecând în lumea de dincolo, familia inginerului Tomiţă Ţuţuianu (soţia, Victoria, şi copiii, Anca şi Radu) au decis să-l doneze Muzeului de Artă, prin Antonie Solomon, vicepreşedinte al Consiliului Judeţean Dolj şi prieten al ing. Tomiţă Ţuţuianu (care a fost şi constructorul bisericii din Leamna-Dolj, ctitorită de Antonie Solomon).

Şi, astfel, vineri, 19 februarie 2021, de ziua de naştere a lui Brâncuşi, declarată Zi Naţională, s-a produs actul de donaţie, gest mai rar în zilele noastre. În faţa unui public nu prea numeros, a presei locale (în totalitate) şi chiar centrale, la Muzeul de Artă din Craiova (care va inaugura în toamna a.c. edificiul Oul lui Brâncuşi şi, sperăm noi, vor fi aduse şi bârnele din atelierul parizian al celebrului sculptor), vorbitorii, Emil Ştefărţă (director), Antonie Solomon, Tudor Nedelcea (iniţiatorul acestui gest), Victoria şi Anca Ţuţuianu (soţia şi fiica lui Tomiţă Ţuţuianu), au pus în valoare personalitatea lui Brâncuşi şi a Miliţei Petraşcu, au subliniat valoarea acestei sculpturi în muzeul care păstrează şi alţi „Brâncuşi”.

Câteva date biografice despre sculptoriţa Miliţa Petraşcu. S-a născut în familia Ojoga, la 31 decembrie 1892, la Chişinău, a studiat la Şcoala de Arte Plastice (1907-1908) de la Moscova şi la Facultatea Litere şi Filosofie din Sankt Petersburg (1909). În 1910, o găsim la Academia de Pictură din München, apoi, la Paris, în atelierele lui H. Matisse şi A. Bourdelle (1910-1919). În 1919 îl cunoaşte pe Brâncuşi, căruia îi devine ucenică şi-i va purta toată viaţa o sinceră preţuire. Este anul în care debutează la Salonul Independenţilor din Paris cu un bust. În urma căsătoriei cu profesorul de ştiinţe radiofonice de la Academia Militară, Emil Petraşcu (1890-1967), în 1925, se stabileşte la Bucureşti, participând la mişcarea de la *Contemporanul* lui Vinea şi de la *Criterion*. La Bucureşti, sub regim comunist, a fost suspectată de spionaj, datorită legăturii sale cu „decadentul” Brâncuşi. Trece în lumea umbrelor la 25 decembrie 1976, la Bucureşti.

În Capitală, execută mozaicul *Fântânii Mioriţa* (1936), apoi *Monumentul eroilor Regimentului 13 Artilerie* din Constanţa, apoi portretele Reginei Maria, Elvirei Godeanu, Al. Odobescu, Maria Filotti, C.I. Nottara, O. Goga, Bacovia, Rebreanu, Sadoveanu, Vianu etc.

Graţie prieteniei cu Arettia Tătărescu, soţia ministrului liberal Gh. Tătărescu (1934-1937), preşedinta Ligii Naţionale a Femeilor Române din Gorj, ridică la Tg. Jiu, în 1935, *Mausoleul Ecaterinei Teodoroiu*, o realizare de excepţie, la inaugurare participând Carol al II-lea, miniştrii I. Inculeţ, D. Costinescu, Victor Antonescu, N. Titulescu etc. şi mama eroinei, bătrâna Ileana Teodoroiu, eveniment încărcat de emoţii şi apreciat de presa vremii (N. Iorga a scris un articol elogios).

Harnica Arethia Tătărescu a dorit să-i încredinţeze Miliţei ridicarea unui moment pentru eroii din Primul Război Mondial. Spre cinstea ei, Miliţa a declinat oferta în favoarea lui C. Brâncuşi, căruia îi scrie la 9 iunie 1935: „Scumpe Maestre, Cu toţii aici ne-am bucurat de vestea pe care ne-ai trimis-o despre venirea Matale, în vara asta. D-na Tătărescu te anunţă că iulie şi august va sta la Poiana, că vei avea maşina ei la dispoziţie pentru a merge spre a alege locul monumentului pe care îl vei face acolo. Te aşteptăm. Cu dragoste, Miliţa.” Apoi, la 12 august 1938, îi scrie din nou: „Scumpe Maestre, Am venit la Tg. Jiu, unde am avut o nespusă bucurie de a-ţi vedea operele. [...] Coloana se ridică liberă acuma sacadat ca nişte bătăi de inimă generoasă şi odată sfârşeşte în seninătate printr-o cupă gata de a primi daruri cereşti în infinit.” (Apud. Zenovie Cârlugea, *Constantin Brâncuşi. Oamenii din viaţa lui. Dicţionar monografic,* Iaşi, TipoMoldova, 2020, pp. 611-625.)

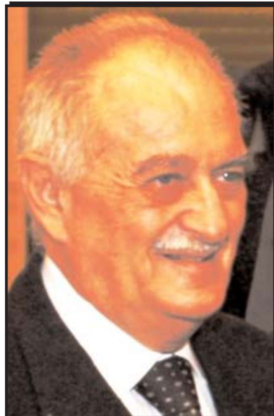
Portretul-autoportret, cum îl numeşte în deplină cunoştinţă de cauză Victor Crăciun (*Portretul-autoportret Brâncuşi de Miliţa Petraşcu şi Brâncuşi (versiunea 1938)*. Prezentare artistică Cristiana Crăciun, Bucureşti, Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni/Editura Semne, 2011), datează din 1937/1938; început de Miliţa şi „desăvârşit cu concursul lui C. Brâncuşi, artista a fost mândră de această colaborare; lucrarea, concepută iniţial monumental, a rămas doar cu partea reprezentând capul sculptorului”, specifică Victor Crăciun, continuând să afirme că acest bust este „cea dintâi sculptură care îl reprezintă pe cel mai de seamă deschizător al noii perioade din arta modernă, este o creaţie în care însuşi cel reprezentat a colaborat, punându-şi pecetea pe finisarea operei, sculptură evocatoare şi autoportret, caz unic în creaţia de acest gen a lumii”.

Miliţa Petraşcu l-a imortalizat pe idolul său, C. Brâncuşi, în trei sculpturi, în 1937-1938, prezentându-l sub chip de dac, apoi în 1968 şi 1969.

Bustul lui Constantin Brâncuşi, opera Miliţei Petraşcu, dăruit Muzeului craiovean de Artă de familiile acad. Victor Crăciun şi ing. Tomiţă Ţuţuianu, aşază Craiova între marile centre culturale şi turistice europene. În zborul său spre meridianele lumii, ca o pasăre măiastră, Cetatea Băniei a fost o haltă importantă, Brâncuşi şi Craiova înnobilându-se reciproc.

Istoria de lângă noi

500 de ani de la plecarea dintre noi a Domnului Neagoe Basarab (II)

Radu Ştefan VERGATTI

Politica lui Neagoe Basarab de a se înconjura de slujitori şi curteni credincioşi, care au format grupul de unde şi-a recrutat sfetnicii, stabilitatea lui, i-au permis să creeze o domnie autoritară, eficientă, capabilă să ia imediat măsurile cuvenite în interior. Existenţa unor boieri nemulţumiţi, în neîntreruptă contradicţie cu domnul, nu trebuie să ne mire. În tot lungul Evului Mediu, în oricare domnie, în Ţările Române şi chiar în întreaga Europă au fost feudali mai mari sau mai mici care s-au plâns de nedreptatea monarhiei, dar aproape niciodată n-au determinat ei linia directoare a statului. Imposibilitatea duşmanilor lui Neagoe Basarab de a-l răsturna sau de a organiza acţiuni de amploare împotriva lui demonstrează numai că pribegii şi oponenţii din interior nu aveau putere reală, erau mult mai slabi ca domnul.

O altă măsură de impunere a stabilităţii şi facilitare a dezvoltării statului a fost acţiunea domnului de a opri încălcarea hotarului între Ţara Românească şi Principatul Transilvaniei. În anul 1517, domnul Neagoe Basarab a înfiinţat o comisie de boieri din partea locului. Aceştia cunoşteau bine care erau, pe de o parte, limitele moşiilor boierilor români şi ale moşnenilor şi, pe de altă parte, limitele nobililor din Transilvania. Motivul trasării acestei graniţe a fost scris la Târgovişte de grămăticul Bogdan, la 9 iunie 1520: „Au ţinut sfat şi cu mare blestem, în veci au jurat în aceste două ţări certuri sau răzmeriţi sau tâlhării sau hoţii sau jafuri să nu se facă şi să fie numai pace şi frăţie. Iar cine s-ar rădica şi certuri sau furturi sau să prade sau să jefuiască sau alte fapte rele, fie din Ţara Ardealului, fie de aici din Ţara Românească să plătească cu capul". (*DRH.B. Ţara Românească,* vol. II, pp. 375–379)

În Oltenia, pe vârfurile munţilor, graniţele au fost trasate mai precis, fiind marcate de moşneni cu mici turnuri, mici schituri ale căror urme se mai găsesc şi azi. Ei semnalizau cu buciumele, cu fum, cu semnale luminoase din turnuri orice apropiere a duşmanilor.

De la Olt spre răsărit până la Buzău, hotarul a fost mai puţin definit, dar s-a stabilit şi acolo. În fine, către miazăzi, pentru trasarea frontierei s-a mers pe firul Dunării, în sudul căreia stăpânea paşa Mihaloglu din Nicopol, rudă îndepărtată cu Neagoe Basarab.

Domnul s-a interesat temeinic şi de organizarea sistemului defensiv al ţării. Astfel, s-a preocupat de repararea sau construirea de cetăţi, curţi domneşti şi mănăstiri fortificate.

Este adevărat că la cetăţi a fost obligat să se limiteze la simple reparaţii, pentru a nu stârni reacţia mânioasă a otomanilor. Aceştia, care cuceriseră cetăţile Giurgiu şi Turnu încă din timpul sultanului Mehmet I Celebi (1413-1421), supravegheau atent mişcările domnilor români, oprindu-i să construiască orice nouă cetate.

În jurul anului 1540, Antonio Verancsics (sau cum semna el în italieneşte, Verantio), a putut observa în Ţara Românească o cetate mare – Târgovişte – şi două cetăţi mai mici: Poienari şi „cetatea Dâmboviţii" (Bucureşti). (*Călători străini despre ţările române*, vol. I, volum îngrijit de M. Holban, Bucureşti, 1968, p. 404.)

Poienari, aflată într-o excelentă poziţie strategică, la circa 25 km nord de Curtea de Argeş, la marginea satului Căpăţâneni, unde încep Cheile Argeşului, avea în timpul lui Neagoe Basarab o pondere deosebită. Era un loc de ascundere a tezaurului, de temniţă grea pentru duşmanii statului, de refugiu pentru familia domnului în zile de restrişte.

Tocmai aceste funcţii explică de ce Neagoe Basarab a încredinţat slujba de pârcălab al cetăţii unui mare boier ca Danciu. Boierul credincios domnului putea asigura un eventual refugiu, apărarea tezaurului ţării, un prezumtiv drum către Transilvania unde cârmuia voievodul prieten Ioan Zápolya (1510–1526). De altfel, în anii întunecaţi şi tulburi care au urmat domniei lui Neagoe Basarab, Ioan Zápolya s-a zbătut mult pentru a obţine cetatea Poienari ca punct de sprijin al luptei antiotomane. (Maria (Vergatti) Ciobanu, Nicolae Moisescu, Radu–Ştefan (Vergatti) Ciobanu, *Cetatea Poienari,* Bucureşti, 1984, passim; Radu–Ştefan Vergatti şi colab. C.N. Vergatti, Cornel Popescu, *Cetatea Poienari – cetatea lui Vlad Ţepeş,* Muzeul Judeţean Argeş, Ed. Ordessos, Piteşti, 2015, passim.)

Cetatea Dâmboviţei (Bucureşti) începe să capete în epocă o pondere mai mare. Dovadă în acest sens este şi stabilirea acolo a domnului Vlad cel Tânăr, care de altfel a şi fost înfrânt şi ucis în marginea oraşului, la Văcăreşti. Cetatea Dâmboviţei era de pe atunci punctul central al sistemului de apărare din Câmpia Română. Ea controla unul din drumurile principale care străbătea Valahia de la vest la est şi unea Peninsula Balcanică şi Transilvania, unde se găseau vârfurile Hansei, şi pe cel care străbătea Ţara Românească de la est la vest. Mai trebuie menţionată pentru caracterul ei strict militar mica cetate Orătia/Oratea/Oratia, punct de control vamal şi apărare pe culoarul Rucăr-Bran. Se pare că ea a fost ridicată în secolul al XIV-lea tot de domnii Ţării Româneşti.

Dintre curţile domneşti fortificate, cele mai însemnate în anii domniei lui Neagoe Basarab au fost Târgovişte, Bucureşti, Curtea de Argeş, Câmpulung Muscel, Gherghiţa, Târgşor, Râmnicu Vâlcea, Craiova etc. Toate erau astfel construite încât să poată rezista atacurilor unei răzmeriţe ori ale unor armate străine nu prea numeroase. Poziţiile curţilor domneşti din oraşe, în special la Câmpulung, Curtea de Argeş şi Târgovişte, demonstrează că erau construite în locuri bine alese. Ele puteau servi la organizarea apărării întregii aşezări. (Carmen Jinga Marian, *Consideraţii asupra genezei oraşului medieval Câmpulung Muscel*, în *Studii şi Comunicări*, Muzeul Câmpulung Muscel, 1981, pp. 11-21; R.Şt. Vergatti (Ciobanu), *Noi opinii asupra bătăliei de la Posada,* în *Studii şi Comunicări,* Culegere de Studii a Muzeului Orăşenesc Curtea de Argeş, I/1980, pp. 121-132; *idem, Curtea de Argeş şi Câmpulung Muscel, reşedinţe domneşti în raport de anterioritate sau contemporaneitate*, în *Studii şi Comunicări,* Revistă a Muzeului Câmpulung Muscel, 5/1989.)

La rândul lor, mănăstirile fortificate, durate solid, din piatră şi cărămidă, erau răspândite pe întreg teritoriul ţării: Tismana (care era şi oraş), Bistriţa olteană, Cozia, Govora, Gura Motru, Strehaia, Curtea de Argeş, Dealu, Snagov, Comana, Cotmeana etc. Unele dintre ele au fost refăcute din temelii şi mărite la proporţii deosebite – cum ar fi Bistriţa, Curtea de Argeş, altele au fost numai reparate – Cozia, Strehaia, Dealu etc. (Iniţial, ctitoria lui Neagoe Basarab era înconjurată cu o puternică incintă cu rostul de a adăposti chiliile călugărilor şi a apăra monumentul. Cf. Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul României de-a lungul veacurilor,* Bucureşti, 1982, p. 247 şi urm.; ruinele clădirilor din jurul mănăstirii şi starea proastă în care se afla aceasta la mijlocul secolului trecut au fost surprinse şi descrise de Alexandru Pelimon în *Impresiuni de călătorie în România*, Ed. Sport-Turism, Bucureşti, 1984, pp. 50-51.)

Se pare că Mihail Bocignoli, călugărul care nota într-un raport că în Valahia ar fi fost 15.000 de sate, a exagerat. Atunci existau cel mult 3200 de sate. Între oraşe nu a fost menţionat şi Turnu Severin, deoarece acest frumos oraş, bogat oraş-port comercial, era continuu ameninţat de turci. A fost distrus de aceştia în 1524. Sârbii ridicaseră pe malul drept al Dunării, opus celui românesc, fortificaţiile de la Golubac. Regiunile moşnenilor din jurul Severinului, Cerneţului şi Calafatului se dovedeau a fi deosebit de bogate în producţia de miere. Atunci, datorită transilvănenilor de margine, zona a fost numită cu termenul maghiar *Miha* sau *Mehad,* acesta însemnând miere. Din zonă se exporta foarte multă miere. Era o forma de bogăţie locală, transportată în ţara Haţegului şi nu numai. Se foloseau drumurile care treceau de pe Piemontul Bălăciţei, peste munţi în Transilvania. Profesorul Dinică Ciobotea a arătat că în sec. XVI-lea erau circa 100 de drumuri care erau parcurse uşor, zilnic, de către ţăranii din sudul munţilor Carpaţi până în Transilvania. În afară de acest drum, ţăranii mergeau cu turmele de oi către partea de sud a Dunării, unde carnea şi lâna oilor lor era foarte cerută.

Neagoe Basarab a ştiut să utilizeze aceste capacităţi comerciale şi să plătească în mod constant birul către Sublima Poartă. Ca urmare, a fost mereu bine privit la Istanbul. Abilul domn a avut posibilitatea să mărească neîncetat cele date Sublimei Porţi. Era mult, căci în condiţiile existente la începutul secolului XVI Imperiul Otoman încerca să se infiltreze către centrul şi vestul Europei. Turcii vedeau cum credinţa în Coran nu mai avea atât de mare efect. Mai aveau puţină forţă de acţiune pentru jefuirea popoarelor. Ei erau loviţi de ridicarea Rusiei.

În timpul domniei sale, Neagoe Basarab a căutat să se alieze permanent cu biserica creştină ortodoxă pentru a găsi la ea sprijin. El s-a orientat în vederea ridicării unei biserici fastuoase într-o veche capitală a Ţării Româneşti, în oraşul Curtea de Argeş. Acolo, pe locul unde fusese altădată clădirea unei mitropolii ridicate de Vlad Dracul, distrusă de imediaţii lui succesori, Neagoe Basarab a decis să ridice o nouă şi frumoasă biserică. Pentru noua sa ctitorie, domnul a folosit ca model Mănăstirea Dealul.

Paramentul noii biserici a fost dăltuit cu minuţiozitate şi artă de meşterii armeni aduşi la Curtea de Argeş de Neagoe. În fruntea lor s-a aflat legendarul Manole, al cărui nume a rămas săpat pe o lespede a zidului. Aceiaşi meşteri au ştiut să dăltuiască faţada într-o formă nemaiîntâlnită. Turlele au fost ornate în forma unor spirale care dădeau impresia că sunt fire ce se rotesc ieşind dintre degetele unei bătrâne ţărănci pricepute în arta torsului. De jur împrejurul bisericii au fost montaţi clopoţei din argint care la cele mai mici adieri ale vântului scoteau clinchete încântătoare. În faţa bisericii a fost instalat un mândru agheasmatar. Pe de o parte, servea la umezirea frunţii credincioşilor cu apă sfinţită, pe de alta, la aruncarea de monede în interiorul vasului. Astfel, acolo, zilnic se strângeau sume uriaşe de bani.

În vederea construcţiei, Domnul a adus marmură de cea mai bună calitate din Sublima Poartă. El i-a înşelat pe otomani, spunându-le că va folosi materialul pentru a construi o moschee. Astfel a putut trece marmura peste Dunăre până la Curtea de Argeş. La un moment dat, nu a mai avut bani suficienţi. Legenda spune că atunci soţia lui, doamna Despina, şi-a vândut bijuteriile pentru a contribui la ridicarea măreţei biserici. Edificiul a fost apreciat ca o podoabă a sud-estului Europei. Interiorul bisericii a beneficiat de un plan aparte. El a fost refăcut de Lecomte de Nouy în secolul al XIX-lea, care i-a accentuat naosul mare şi împărţirea pronaosului în trei încăperi, prin coloane verticale. Modificările ne-au lipsit pe noi, cei de azi, de a vedea cum arăta ansamblul exact în forma sa iniţială. Biserica Mănăstirii Curtea de Argeş a fost destinată să fie necropolă domnească. Acolo şi-au găsit locul de veci domnul Neagoe Basarab, urmaşii săi şi alţi membri ai familiei. Ulterior, s-a păstrat această dorinţă şi destinaţie, căci în interiorul acelui monument de artă şi arhitectură istorică şi feudală şi-au găsit somnul de veci şi membrii familiei regale din România.

→

Istoria de lângă noi

Pictura murală a bisericii a fost terminată de Drobomir din Târgovişte, în timpul domniei ginerelui lui Neagoe Basarab, voievodul şi domnul Radu de la Afumaţi. Placa tombală a acestuia din urmă a reprezentat un adevărat jurnal de război, enumerând toate luptele şi victoriile pe care le-a avut pentru apărarea ţării şi dinastiei sale. De jur împrejurul bisericii a fost construit un lanţ de chilii şi zid de incintă, care au rezistat până în secolul al XIX-lea când, din păcate, au fost demolate. Mănăstirea a fost concepută ca un fel de cetate. Atitudinea a fost firească şi încadrată în politica domnească de întărire a mănăstirilor fortificate. Neagoe Basarab încălcase în mod ingenios cerinţele sultanilor. Aceştia interziceau construirea de cetăţi pe teritoriile principatelor dunărene.

Finalizarea construcţiei Mănăstirii Argeşului a fost pentru Neagoe Basarab un prilej de a-şi reafirma rolul de conducător laic al sud-estului european ortodox. El a acţionat pe o arie întinsă, de la Muntele Athos la Muntele Sinai, imposibil de controlat de otomani. La 15-17 august 1517, biserica Mănăstirii Argeşului, cu hramul Adormirea Maicii Domnului, a fost sfinţită de un mare sinod ecumenic.

Au participat la târnosirea ctitoriei sale de la Curtea de Argeş patriarhul ecumenic din Istanbul, Teolipt I, şi patru mitropoliţi: cel de la Seres, de la Sard, de la Midia, de la Melenic. A fost invitată şi marea majoritate a egumenilor aşezămintelor monastice din zona Muntelui Athos. La o săptămână după terminarea festivităţilor publice, la 23 august 1517, Neagoe a rezolvat unele probleme ale ajutorării aşezămintelor athonite. Pentru acest scop se făcuseră pregătiri la Curtea de Argeş. Astfel, documentele relevă un aspect puţin discutat al festivităţilor de la mijlocul lunii august de la Curtea de Argeş. Atunci s-a urmărit şi s-a realizat o aglutinare a ierarhilor răsăriteni în jurul domnului român. Reuşita este evidentă. Ea reiese şi din evenimentele care s-au succedat în anul următor, 1518. Cu acel prilej s-a făcut apel la domnul român Neagoe Basarab pentru rezolvarea unui litigiu de hotar între Mănăstirile Cutlumuz şi Pantocrator, ambele de la Sfetagora. Pentru retrasarea hotarului dintre domeniile lor, veşnic motiv de discordie, domnul român a iniţiat un sfat al egumenilor tuturor mănăstirilor athonite. El a fost în postura de arbitru şi judecător suprem. (Cf. Paul Lemerle, *Actes de Kutlumuz*, vol. I, Paris, 1945, pp. 166-169.) Acordarea unei ponderi atât de mari cuvântului domnului Ţării Româneşti, ascultat de numeroşi ierarhi ai Răsăritului, primirea lui cu onoruri de Patriarhia ecumenică, demonstrează că atunci, poate, se socotea şi era socotit urmaş al basileilor. (Cf. Charles Diehl, *Byzance. Grandeur et décadence,* Paris, 1919, p. 306.)

Exista însă o problemă. Mitropolitul Valahiei nu avea un sediu corespunzător în aceeaşi rezidenţă cu domnul Ţării. Ca urmare, Neagoe a făcut imediat efortul să finalizeze construirea Mitropoliei din Târgovişte, începută de Radu cel Mare. Aceasta a presupus un nou şi mare efort financiar şi de organizare. În doi ani de zile, Neagoe Basarab a reuşit să încheie într-o primă fază construcţiile. În centrul complexului monastic a fost ridicată o biserică mitropolitană „mare şi frumoasă, cu opt turle rotunde, cum se satură ochii tuturor de vederea ei”. Noua biserică a Mitropoliei ţării avea un plan în cruce greacă înscrisă. Era inspirat din acela al Sfintei Sofia din Istanbul. Acest plan, precum şi organizarea interioară a spaţiului mănăstirii arată foarte clar că biserica era destinată slujbelor de rang aulic. O caracteristică aparte a arhitecturii a constituit-o supradimensionarea pridvorului. Din cei 40 metri lungime ai bisericii, aproape jumătate au fost rezervaţi acestuia. Era o caracteristică a planului bisericii care se mai întâlneşte la Mănăstirea Snagov, rezidită de Neagoe Basarab chiar la începutul domniei sale (ianuarie-mai 1512). Complexul arhitectonic al Mitropoliei din Târgovişte a fost conceput să impresioneze prin magnificienţă. Cea mai sugestivă şi vie descriere a bisericii mitropolitane, a palatului mitropolitului şi a atenanselor a făcut-o, la mijlocul secolului al XVII-lea, Paul din Alep: „Locuinţa mitropolitului Ţării Româneşti se află la capătul oraşului, înlăuntrul pălăncii; este foarte mare, cu trei îngrădituri de lemn şi cu trei curţi. Curtea din faţă slujeşte pentru crescutul gâştelor, raţelor şi găinilor; cea de-a doua cuprinde grajdurile cailor şi bucătăriile; cea de a treia este închisă cu clădiri măreţe din piatră la care se intră prin porţi mari. În faţă se află o biserică mare, care nu-şi are pereche în toată ţara (...). Această biserică este tot atât de mare, spaţioasă, încăpătoare şi înaltă, sprijinită de numeroşi stâlpi; ea este impunătoare şi în stilul Sf. Sofia. Este împărţită în trei părţi: prima este pronaosul, foarte spaţios şi cu multe cupole; de aici se intră printr-o a doua uşă în nartex, de asemenea spaţios şi frumos; apoi se intră printr-o a treia uşă chiar în mijlocul <bisericii> care este foarte mare. Turla este măreaţă prin înălţimea şi deschiderea ei. Se vede atârnat un policandru foarte mare. <Biserica> are trei altare înalte şi mari; cel din mijloc este foarte mare, cu strane mari de jur împrejur. Iconostasul, crucea

răstignirii şi crucea cea mică sunt minunate; sfeşnicele de lemn aurit sunt <de> o lucrătură aleasă. De jur împrejur se găsesc multe ferestre, iar în turle <sunt> ferestre mici <şi> rotunde. Jilţul domnului se află la dreapta intrării în ieşindul zidului bisericii. Lângă jilţul lui se află acela al episcopului, unde stătea domnul nostru patriarh; în faţa lui, în celălalt perete, este un alt jilţ, unde stătea mitropolitul ţării. De jur împrejur sunt strane, iar pereţii sunt acoperiţi în întregime cu picturi vechi. Doamna şi suita ei stau în stranele celui de al doilea nartex. Biserica este <înconjurată> de o grădină de trandafiri şi alte <flori> frumoase; dar nu prea întinsă, <înconjurată> cu balustrade. Lângă altarul de la miazănoapte mai este un chiparos, a cărui frumuseţe, înălţime, măreţie şi coroană te fac să binecuvântezi pe creator. Turlele mari şi mici ale acestei biserici sunt în număr de douăsprezece, cu douăsprezece cruci aurite. În faţa uşii se află o fântână frumoasă cu apă curgătoare, minunat <de bună>. De asemenea în faţa porţii curţii se află o altă fântână. Chiliile din locuinţa mitropolitului se află în partea dinspre răsărit; ele sunt foarte înalte; te poţi sui pe o scară largă şi ajungi într-un pridvor mare cu arcade care dau spre biserică, spre curte şi spre grădina cea mare. Toţi pereţii sunt acoperiţi cu picturi minunate <reprezentând> animale de uscat şi de mare, cu o vedere a Ierusalimului şi a mănăstirilor lui, a muntelui lui Dumnezeu, muntele Sinai în întregime, a muntelui Athos cu cele douăzeci şi patru de mănăstiri ale lui, şi a mării; toate acestea sunt înfăţişate clar. Apoi intri în prima sală de primire a mitropolitului, <care> este încăpătoare şi lungă, cu o masă mare, o sobă şi un cuptor mare, toate în plăci de faianţă; <odaia are> multe ferestre cu arce rotunde care dădeau spre grădina cea mare. Intri apoi în altă odaie elegantă şi mult mai frumoasă, care are, de asemenea, o sobă în plăci de faianţă, un loc pentru atârnat blănurile de samur şi altele. Pe dinăuntru, odaia a fost împodobită de curând cu picturi care înfăţişează chipuri felurite de sfinţi. Din locul acesta intri în cămări unde se găsesc veştmintele <mitropolitului>, cununile lui care se numesc mitre, cârjele lui, argintăria lui şi altele. Găseşti apoi locul unde sunt şeile împodobite cu aur şi argint, cusute bogat, brâie, săbii, pistoale şi armuri. Într-adevăr atunci când <mitropolitul> iese în întâmpinarea unui patriarh sau când călătoreşte, are iataganul lângă el. Servitorii lui, îmbrăcaţi în haine frumoase şi acoperiţi cu <blănuri de > samur şi cu altele, merg călare înaintea şi în spatele lui. (...) Din cămară intri apoi într-o sală <de primire> care are un pridvor cu arcade deschise spre grădină, unde este o fântână cu apă curgătoare. Acolo se află o masă pentru a prânzi vara. De acolo cobori într-o grădină mare pe care nu o poţi vedea în toată lungimea ei şi care este înconjurată de nuci mari. Jumătate este plantată cu viţă de vie şi trandafiri, iar cealaltă jumătate cu meri, peri, gutui, cireşi, pruni numiţi „inimă de porumbel” şi altele, <precum> şi zarzavaturi semănate, ca: bob, varză, pătrunjel şi altele de acest fel. Clopotniţa se află în afara uşii bisericii. Se spune că zidul care înconjură această locuinţă precum şi grădina sunt deopotrivă cu acelea ale unui oraş mare.” (Cf. *Călători străini,* vol. VI, Bucureşti, 1976, pp. 118-120.)

În vederea târnosirii noii biserici a Mitropoliei, la 26 aprilie 1520 Neagoe Basarab a invitat inclusiv pe reprezentanţii patriciatului din Braşov. (Cf. Hurmuzaki, *Documente,* vol. XV/1, p. 243; în scrisoarea în care s-a făcut invitaţia către patriciatul braşovean pentru a trimite delegaţi la sărbătoarea târnosirii Mitropoliei Ţării, Neagoe Basarab a inserat şi informaţii asupra mişcărilor la Dunăre ale oastei turcilor otomani.) Era un semn că îmbunătăţise relaţiile cu acest emporiu hanseatic de la poalele Tâmpei.

Mitropolia din Târgovişte a fost târnosită la 17 mai 1520 în cadrul unei ceremonii fastuoase. Din păcate, festivităţile au fost numai amintite, dar nu şi descrise. Hrisoavele vremii arată că Neagoe Basarab nu a avut timpul necesar să termine Mitropolia. Ştim aceasta din pisania Mitropoliei, spartă, păstrată fragmentar, a cărei copie se găseşte într-un manuscris aflat la Moscova.

Neagoe Basarab, prin toate cele întreprinse în timpul domniei sale, s-a vădit a fi unul din marii domni, cu forţa şi cu posibilitatea de a se impune atât pe plan intern, cât şi în faţa otomanilor. Nu i-a fost uşor, căci la sfârşitul domniei sale se ridica unul din cei mai mari sultani, anume Soliman sau, cum i-au spus europenii occidentali, Soliman Magnificul. A fost un mare conducător al Sublimei Porţi, care a ştiut să reia îndeplinirea visului de expansiune al otomanilor. El a fost ajutat în realizarea visului său de către sultana Roxelana, o tânără creştină convertită. În Istanbul amintirea lui şi a soţiei sale este păstrată în două geamii ridicate una lângă alta, fiind, parcă, o dovadă a colaborării între cei doi soţi.

Neagoe Basarab şi-a dat seama că fiul său major, Theodosie, moştenitorul tronului, trebuia să-l urmeze. În vederea atingerii acestui scop, domnul, care fusese educat de Radu cel Mare în direcţia preluării tronului şi a conducerii ţării, s-a dovedit un om al epocii sale. El a decis să scrie şi să pună în circulaţie un manual din seria celor cunoscute sub numele „Miroir des princes” sau „Fürstenspiegel”. Ştia că asemenea „manuale” existau în Europa Occidentală. Ele circulau provocând multă vâlvă. A început să redacteze această carte – moştenire scrisă – la sfârşitul domniei şi vieţii sale, în 1518-1519.

Cartea este cunoscută cu titlul românesc de *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* După stil şi modul de scriere, opera lui Neagoe arată cititorului că, foarte probabil, a fost dictată. Între erudiţi au apărut nesfârşite discuţii. S-a pus problema originii ei, a autorului, a caracterului operei, a calităţii scrierii şi scriitorului. S-a conchis de către o serie de cercetători că lucrarea aparţine lui Neagoe Basarab. Pentru bibliografia problemei, a se consulta Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab şi Învăţăturile către fiul său Theodosie. Problemele controversate,* Bucureşti, 1973, pp. 403-413; *idem,* Prefaţă în *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Versiunea originală, ediţie facsimilată după unicul manuscris păstrat,* transcr., trad. şi studiu introductiv de G. Mihăilă, Bucureşti, 1996, passim; *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie,* ediţie de Dan Zamfirescu şi Ileana Mihăilă, studiu introductiv de Eugen Simion, Academia Română, Editura Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2020, passim.

→

Originea românilor (IX)
Geneza daco-geţilor

Dan D. FARCAŞ

Istoricii au căzut de acord că, în prima parte a epocii fierului (1200-500 BC), din tracii de nord, aflaţi în spaţiul carpatic şi pe ambele maluri ale Dunării, până în Munţii Balcani, s-a desprins şi s-a constituit treptat neamul daco-geţilor, distinct de cel al tracilor din sud, ca şi de cel al celorlalte popoare vecine. Scrierile care apar în zona greacă, începând din secolul VI BC, vorbesc de traci doar la sud de Dunăre, iar la nordul fluviului despre triburi ale geţilor şi ale dacilor.

În toată epoca fierului, ocupaţiile principale ale autohtonilor sedentari daco-geţi au fost agricultura, apicultura, viticultura, creşterea animalelor şi meşteşugurile. Ceramica era, în general, simplă, dar s-au găsit şi produse distinctive, de elită. Spre sfârşitul perioadei, vasele sunt elaborate la roata olarului. Arheologia atestă dezvoltarea în continuare a tehnicilor de exploatare şi prelucrare a metalelor. Fierul era produs şi prelucrat pe scară largă şi în mai multe locuri. Dar se confecţionau încă şi multe unelte de bronz, precum şi podoabe de bronz, argint sau aur.

Informaţiile pe care le avem din perioada formării daco-geţilor, privind personalităţi, locuri sau evenimente memorabile sunt foarte sărace. În timp ce, pe atunci, în Mesopotamia sau Egipt consemnarea acestora se făcea, pe scară largă, de peste două milenii, noi nu avem nici măcar dovezi credibile că dacii ar fi avut o scriere proprie. Puţinele „inscripţii" scurte, descoperite de arheologi pe fragmente de ceramică, la sfârşitul perioadei, nu relatează fapte şi sunt scrise cu litere greceşti sau romane, incizate înainte sau după arderea vaselor.

Identitatea geţilor şi a dacilor nu s-a cristalizat doar printr-o dezvoltare firească, internă, ci şi în urma unei succesiuni de intervenţii externe determinante, care au influenţat modul de trai, administraţia şi posibil chiar limba localnicilor. Aminteam, în articolul din luna trecută, de bulversările care au avut loc în zonă după anul 1200 BC. În continuare, dinspre apus, industria armelor de fier a determinat o presiune crescută a triburilor proto-celtice ale civilizaţiei Hallstatt. Urmele lor se regăsesc în vestul ţării noastre. Dar o influenţă şi mai puternică, mereu reînnoită, a fost cea dinspre răsărit. Stepa, întinsă de la Carpaţi până în Mongolia, continua să genereze noi şi noi populaţii semi-migratoare, războinice, dispunând de mari armate de călăreţi, care şi-au impus, succesiv, stăpânirea şi asupra sedentarilor de pe teritoriul ţării noastre.

Primii dintre migratori, numiţi în istorie, au fost cimerienii, un popor de origine iraniană, dar despre care s-a spus şi că ar fi fost înrudiţi sau amestecaţi cu traco-ilirii. Afirmaţia nu trebuie să ne mire, întrucât atât tracii, cât şi iranienii făceau parte din ramura răsăriteană a indo-europenilor. Urmele cimerienilor se găsesc mai ales în Moldova de astăzi, pe ambele maluri ale Prutului, în zona Deltei Dunării şi în Crimeea, dar, conform unei hărţi din revista *Arheologia RSS Ucraineană* (1986, vol. 2), „distribuţia descoperirilor traco-cimeriene" se întinde din Austria şi nordul Italiei până în zona Volgăi.

În secolul VIII BC cimerienii sunt învinşi şi dislocaţi de sciţi – un conglomerat de popoare, majoritar indo-europene, tot din ramura iraniană. Plecaţi dinspre stepele Kazahstanului, cu armate de călăreţi înzestrate cu arme din fier, sciţii au luat în stăpânire toată stepa nord-pontică, de la noi până la hotarele Chinei. Drept urmare, mari grupuri de cimerieni au fost forţate să treacă munţii Caucaz, după care analele asiriene îi menţionează, de repetate ori, în lupte cu imperiile asirian şi Urartu. Alte grupuri de cimerieni şi-ar fi continuat existenţa prin triburile de costoboci şi de carpi din nord-estul ţării noastre.

Conform datelor arheologice, prin 700-600 BC, triburile de sciţi au invadat şi cucerit, din punct de vedere militar şi administrativ, o bună parte din teritoriul actual al României. Ei au devenit, în bună măsură, o aristocraţie militară, fiind asimilaţi treptat de cultura daco-geţilor sedentari. Aceştia au dezvoltat, sub influenţa lor, o civilizaţie distinctă, care poate fi urmărită prin omogenizarea ceramicii, a îmbrăcămintei etc. Putem aminti în acest sens cultura Basarabi (800-600 BC), întinsă de la Nistru până pe teritoriul Bulgariei şi al Serbiei actuale. Un trib important de sciţi menţionat în jurul anului 500 BC, ca şi ulterior, în Moldova şi în estul Transilvanei, a fost cel al Agatârşilor.

TV

Interacţiunilor cu sciţii li se atribuie introducerea acelui sistem de conducere ierarhizată care a fost în măsură să asigure, mai târziu, către secolele I BC şi I AD, transformarea colectivităţilor locale de triburi în marile regate centralizate geto-dace.

Luptele dintre daco-geţi şi sciţii care au continuat să atace şi ulterior dinspre stepa pontică au continuat câteva sute de ani, până prin secolul II BC. În jurul anului 300 BC, din rândul sciţilor s-au desprins, ca o confederaţie aparte de triburi, sarmaţii (numiţi şi sauromaţi), care vor stăpâni teritoriile din nordul Mării Negre, până la gurile Dunării. Dominaţia lor va fi întreruptă, abia după şapte secole, de năvălirile goţilor, dar mai ales ale hunilor.

Prima invazie a teritoriului actual al României, consemnată şi prin documente istorice, a fost cea din anul 514 BC, când regele Darius al perşilor (tot un popor indo-european din ramura iraniană) a ajuns, din sud, la gurile Dunării. În această expediţie, îndreptată împotriva sciţilor, primele populaţii supuse au fost daco-getice. Herodot, descriind în 440 BC evenimentele, îi laudă pe geţi pentru vitejia lor. Au urmat treizeci de ani (după alte versiuni 15) de ocupaţie persană, care pot fi regăsiţi, arheologic, inclusiv prin decoraţiile de pe obiectele de metal din acea epocă.

Au existat şi influenţe venite din Balcani. În jurul anului 650 BC grecii înfiinţaseră pe malul Mării Negre colonia Histria, urmată, nu după mult timp, de Tomis şi Callatis, ca porturi pentru efectuarea comerţului cu daco-geţii. În 335 BC, Alexandru cel Mare a traversat Dunărea de jos, atacând geţii, ca parte a unei politici generale de pacificare a Balcanilor, în pregătirea campaniei contra Persiei. Urmaşul său, regele Lisimah, dorind probabil să lărgească teritoriul tampon din spatele coloniilor greceşti de pe ţărmul Mării Negre, a avut confruntări cu geţii, fiind învins şi capturat (în 294 sau 291 BC) de regele get Dromihete, care a convins adunarea şefilor săi militari că e mai bine să-i redea libertatea lui Lisimah, impunându-i anumite condiţii.

În tot acest timp, dinspre vest, creştea şi presiunea celţilor (galilor) din cultura La Tène (500-50 BC), continuatoarea culturii Hallstatt. În jurul anului 387 BC, celţii lui Brennus au jefuit Roma, conflictul cu romanii rămânând apoi permanent, până la cucerirea de către Iulius Cezar a Galiei, în 58-50 BC. Dar celţii au ajuns şi în Grecia, unde au atacat în 279 sanctuarul de la Delphi, şi chiar în Asia Mică, în Anatolia, unde s-au aşezat într-o zonă care a fost numită apoi Galatia.

În perioada 400 BC – 350 BC, în drum spre sudul Balcanilor, celţii au invadat şi vestul teritoriului locuit de daci, care pe atunci se întindea până dincolo de Tisa, ca şi în actuala Slovacie. Celţii au exercitat o stăpânire politico-militară asupra Transilvaniei între secolele al IV-lea şi al II-lea BC, dar cele două populaţii au convieţuit relativ paşnic, fapt dovedit arheologic, fiecare preluând câte ceva din obiceiurile celorlalţi. În timp, celţii stabiliţi aici au fost asimilaţi de daci. Constantin C. Giurescu afirma că dacii au preluat de la celţi roata olarului. O altă moştenire ar putea fi crucea celtică, simbol se pare precreştin, încă prezent la noi, mai ales în zona Maramureşului.

Scrierile din această perioadă folosesc termenul de „daci" mai mult pentru populaţiile din Transilvania, câmpia Panonică şi Slovacia, deci cele cu o pronunţată infuzie celtică, iar cea de „geţi" pentru cele dintre Carpaţi, Marea Neagră şi munţii Balcani din actuala Bulgarie, deci cei influenţaţi de incursiunile neamurilor iraniene. Munţii Carpaţi n-au constituit o graniţă între cele două grupuri, dimpotrivă, ei au oferit locurile tradiţionale de întâlnire, de refugiu, ca şi cele ale sanctuarelor comune. Nu degeaba Titus Livius scria despre „dacii agăţaţi de munţi" (*Daci montibus inhaerent*). Autorii antici sunt de acord că dacii şi geţii vorbeau aceeaşi limbă, aveau o aceeaşi cultură (cel puţin în toponimii nu există diferenţe, https://upload. wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6c/Paleo-Balkan_languages_in_Eastern_Europe_between_5th_and_1st_century_BC_-_Romanian.jpg) şi au făcut parte, cel puţin în secolele 1 BC – 2 AD, din aceleaşi formaţii statale, ceea ce ne îndreptăţeşte să vorbim de daco-geţi sau, şi mai simplu, de daci, prin care subînţelegem şi geţii. (Va urma.)

Ceea ce se impune cu evidenţă este concepţia lui Neagoe Basarab despre menirea domnitorului, a monarhiei ca instituţie şi cârmuirea statului. Aceasta a fost arătată mult mai limpede decât la toţi marii voievozi anteriori, atât prin hrisoave, care au surprins aspecte particulare, cât şi prin *Învăţături,* scriere cu caracter de sinteză. *Învăţăturile* ne suscită să reluăm şi să revalorificăm această operă ca lucrare de doctrină politică, teoretică şi practică. Ea izvorăşte din experienţa acumulată în secolele anterioare de existenţă ale statului de sine stătător Ţara Românească, din buna cunoaştere a literaturii patristice, juridice şi parenetice.

În concluzie, se poate afirma că domnul român s-a sprijinit pe boierimea şi pe clerul românesc, cooptând şi înaltul cler ortodox din sud-estul Europei, s-a bazat în special pe mica boierime olteană, pe moşneni pe care i-a înaintat pe scara socială, a lucrat alături de toţi aceştia în vederea ridicării ţării şi a reuşit să ajungă la un rezultat cu totul neobişnuit, preamărind ţara. (Un exemplu pregnant este răsplătirea lui Şerban spătar, pe care Neagoe Basarab, prin hrisovul din 20 septembrie 1513, l-a boierit, înzestrându-l cu moşie, dar nu degeaba, ci recunoscându-i meritele: „Dă domnia mea această poruncă slugilor domniei mele lui Şerban spătarul cu fiii lui, câţi îi va lăsa Dumnezeu, ca să-i fie ocina, anume Bâcleşu tot şi poienile de la furca Bâcleşului Verde şi Padina Petrei toate şi Drăgoicea toată până la gură şi Bălătărsca toată, de la gura Bâcleşului Verde până la hotarele Piriehii şi Smadoviţa toată de la gură până la furcă pentru că le-a dobândit cu dreaptă şi credincioasă slujbă de la domnia mea prin vărsare de sânge cu lancea" (cf. *DRH,* B, vol. II, pp. 242-243); cf. Dinică Ciobotea, Aurelia Florescu, *500 de ani de atestare documentară a satelor Bâcleş, Smadoviţa şi Piria, în Istorie, cultură şi civilizaţie în Piemontul Bălăciţei,* studii şi documente, coord. Dinică Ciobotea, Gabriel Croitoru, Editura Sitech, Craiova, 2013, pp. 283-418, aici pp. 289-290) A realizat o operă care s-a înscris în curentele de gândire ale epocii, reprezentate în Italia de Niccolo Machiavelli şi în occident de Erasmus din Rotterdam. *Învăţăturile* vor rămâne o scriere care deţine primatul în complexa artă a cârmuirii politice şi militare în sud-estul continentului şi nu numai, impunându-se mai ales prin caracterul ei de sinteză. (Radu Ştefan Vergatti, *Apropieri şi deosebiri între doi cărturari umanişti: Neagoe Basarab şi Niccolò Machiavelli*, în vol. *Sfântul voievod Neagoe Basarab (1512-1521) 500 de ani de la urcarea pe tronul Ţării Româneşti*, Editura Arhiepiscopiei Târgovişte, 2012, pp. 100-104.)

Neagoe Basarab a rămas un mare creator în domeniul culturii prin readucerea în ţară a disciplinei, a colaborării cu biserica, a construirii marii catedrale episcopale de la Curtea de Argeş şi, în fine, prin pregătirea pe mai departe a celor care trebuia să-i urmeze la tron prin *Învăţăturile* sale.

O nouă ipoteză privind localizarea Bătăliei de la Posada

Florian COPCEA

Printre nenumăratele chestiuni controversate sau încă neelucidate ale istoriografiei româneşti se află şi cea referitoare la localizarea Posadei, locul unde pe 9 – 12 noiembrie 1330 s-au confruntat oastea regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou, şi cea a voievodului Ţării Româneşti, Basarab I Întemeietorul. Pentru a înţelege mai bine mobilul acestui conflict militar trebuie să arătăm că relaţiile dintre cei doi s-au deteriorat din anul 1327 când Basarab I, aflat sub suzeranitatea regelui ungar, a refuzat să mai plătească tributul de vasal. Neînţelegerile au izbucnit încă din 1325, odată cu cucerirea Cetăţii Severinului de către voievodul muntean. Acestea ar fi, pe scurt, cauzele care l-au determinat pe Carol Robert, în septembrie 1330, să întreprindă, la sfaturile voievodului ardelean Thoma Szécsény şi ale fiului lui Nicolae, fostul castelan de Mehadia (1323 – 1324), Dionisie Széchy, numit Ban de Severin, o expediţie militară în Ţara Românească, să recucerească teritoriile pierdute şi să-l scoată de barbă din „ascunzişurile sale" pe domnitorul român.

Carol Robert de Anjou porneşte în fruntea armatei din Timişoara, ocupă Banatul şi cetatea Severinului şi se îndreaptă spre Curtea de Argeş. Între timp, primeşte o solie din partea lui Basarab I care, în schimbul păcii, îi oferă drept despăgubire 7.000 de mărci de argint, adică 1.447 de kilograme de metal preţios. Trufaşul rege nu acceptă trocul şi, la insistenţele Curţii maghiare, decide să refacă hotarele Regatului prin anexarea „ţinuturilor de margine" luate „abuziv" în posesiune de schismaticul, „ne-credinciosul nostru român", cum însuşi Carol Robert menţiona în diploma regală emisă la 26 noiembrie 1332. Gheorghe I. Brătianu (în lucrarea *Les rois de Hongrie et les Principautés Roumaines du XIV-e siècle,* Bucureşti, 1947) motivează astfel originea diferendului: „Este de ajuns să reciteşti Cronica pictată (*Chronicon Pictum Vindobonense*, manuscris realizat între anii 1358 şi 1370 în cancelaria regelui Ludovic cel Mare al Ungariei de miniaturistul Kalthy Mark – n.n.) ca să înţelegi că campania lui Carol Robert, întreprinsă cu forţe considerabile, nu urmărea numai Banatul de Severin, ci căuta să izgonească definitiv pe voievodul român din posesiunile sale pe care le dorea noul voievod al Transilvaniei, Thoma Szécsény".

Drept urmare, Carol Robert, fără să ia în seamă „sfaturile mai sănătoase" ale lui „Danciu, comite de Zolyom şi de Liptou", porneşte în marş spre Curtea de Argeş. În legătură cu traseul urmat sunt mai multe opinii, însă cea mai plauzibilă ar fi cea susţinută de Dinu C. Giurescu (în *Ţara Românească în secolele XIV–XV,* Bucureşti, 1973): „Cerneţi, Strehaia, Craiova, Balş, Slatina, Piteşti".

Indiferent care ar fi fost itinerarul ales, armata regală s-a deplasat, cum se susţine într-un document datat la 9 decembrie 1330, „pe un drum de veşnic blestem, strâns mărginit de ambele părţi de râpi înalte, iar înainte, unde drumul era mai larg, închis puternic în mai multe locuri de şanţuri şi asediat de mulţimea românilor luptători ai numitului Basarab". Un fragment din celebra *Cronică pictată vieneză* aduce informaţii preţioase atât asupra locului în care s-a purtat lupta, cât şi a împrejurărilor în care s-a produs aceasta: „Mulţimea nenumărată a românilor, sus pe râpi, alergând din toate părţile, arunca săgeţi asupra oastei ungureşti care era în fundul văii, pe un drum care nici nu ar fi trebuit numit drum, ci mai curând un fel de corabie strâmtă, unde, din pricina înghesuielii, cei mai sprinteni cai şi ostaşi cădeau în luptă, pentru că din pricina urcuşului prăpăstios… nu se puteau sui împotriva românilor pe niciuna din râpile de pe cele două laturi ale drumului, nici nu puteau merge înainte, nici nu aveau loc de fugă, fiind şanţurile săpate acolo, ci ostaşii regelui erau cu totul prinşi, ca nişte peşti în vârşe sau în mreajă. Au căzut tineri şi bătrâni, principi şi nobili, fără nicio deosebire…"

De-a lungul istoriei au existat multe supoziţii referitoare la locul în care a avut loc umilitoarea înfrângere a armatei lui Carol Robert de Anjou. În studiul *Adevărata Posadă: Defileul Bistriţei* (Ed. Intol Press, Rm. Vâlcea, 2019), Arhimandritul Veniamin Micle, face, considerăm, un inventar exhaustiv (singurul de altfel din istoriografia românească), al locurilor ipotetice în care se presupune, începând cu anul 1574 şi terminând cu 2019, că ar fi fost Posada: 16 în stânga şi alte 6 în dreapta Oltului. Pentru fiecare propunere făcută de istoricii care au dorit să elucideze problema localizării Posadei, monahul-cărturar aduce argumente pro şi contra, fără însă, din păcate, să stabilească cine are şi cine nu are dreptate, adâncind astfel şi mai mult enigma. La urma urmei, el nu ezită să-l urmeze în deducţie pe Constantin C. Giurescu care este de părere că toponimul Posada nici nu a existat, el fiind o „licenţă" a lui Nicolae Iorga. Acesta a comis o eroare fixând la „Pazzata" (Posada – n.n.) bătălia dintre Carol Robert şi Basarab I. În realitate, un conflict armat s-a purtat, totuşi, într-un loc cu denumire identică, în anul 1395, de armata împăratului Sigismund de Luxemburg (1387–1437), aliat cu Mircea cel Bătrân, împotriva lui Vlad Uzurpatorul (1394–1397).

Şi dacă, totuşi, în unele scrieri apare etimonul „posada", el se explică prin faptul că înseamnă „curătură în pădure, […] trecătoare îngustă în munţi; loc întărit natural care servea ca punct de vamă" (Ion Vulpe, *Românii de dinainte de Christos,* Editura Fundaţiei Culturale Aromâne „Dimândarea părintească", Bucureşti, 1966).

„Odiseea Posadelor" nu a luat sfârşit, cum căzuseră de acord la Simpozionul Naţional de Istorie „Posada – 685" din Râmnicul Vâlcea (6 noiembrie 2010), un grup de istorici (printre aceştia figurând renumiţii profesori Dinică Ciobotea, Mite Măneanu, Radu Ştefan Vergatti) care au localizat celebra bătălie din 1330 pe Valea Băiaşului, satul Pripoare, comuna Perişani). Ea va continua să succinte interesul cercetătorilor şi a altor specialişti iubitori de istorie şi ţară. Recent, la Editura Autograf MJM din Craiova a văzut lumina tiparului lucrarea prof. dr. Cornel Boteanu *Posada din Plaiul Cloşanilor.* Autorul nu ascunde evidenţa că subiectul este destul de tentant, rezolvarea controversei privind locul Bătăliei de la Posada constituind unul dintre obiectivele prioritare ale istoriografiei pe care Nicolae Bălcescu a definit-o „conştiinţa neamului omenesc". Structurată în cinci capitole – *Contextul epocii, Familia Basarabilor. Negru Vodă şi Basarab I, Conflictul dintre Carol Robert şi Basarab – Posada, Posadele noastre – posăzi, Posada din Plaiul Cloşanilor,* la care sunt adăugate câteva anexe (fotografii şi hărţi) şi o bibliografie selectivă – lucrarea, bazată pe izvoare documentare certe, aduce informaţii valoroase despre o perioadă de grea cumpănă şi, totodată, de glorie a Ţării Româneşti care, după Bătălia de la Posada, şi-a dobândit independenţa politică. Deşi demersul lui Cornel Boteanu este axat, în mare parte, pe valorificarea surselor cunoscute, el se detaşează de acestea atât prin argumentaţie, cât şi prin comentarii, noutatea constând în interpretarea unor fapte istorice în lumina celor mai recente descoperiri arhivistice şi arheologice. „Intenţia noastră este tocmai aceasta – avertizează el – de a aduce câteva argumente noi pe care le-am descoperit în timp, începând încă din anul 2002, când am scris monografia localităţii Isverna, după care au urmat celelalte monografii, ultima fiind cea dedicată comunei Bala (2018). În acest răstimp de două decenii s-au acumulat elemente noi şi consider că ele pot fi scoase la lumină." Fiecare dintre propunerile de localizare anterioare sunt combătute/infirmate, pentru fiecare dintre ele aducându-se „probe" verosimile. De pildă, referindu-se la opinia profesorului Ionel-Claudiu Dumitrescu că Posada ar putea fi localizată în Cheile Teregovei, între Mehadia şi Orşova, Cornel Boteanu este de părere că o asemenea posibilitate este exclusă întrucât Carol Robert nu putea să fie învins într-un ţinut – Banatul Severinului – care aparţinea Regatului maghiar din septembrie 1330, când ban fusese numit Dionisie Széchy. În afară de respectivul aspect el este de părere că dacă bătălia ar fi avut loc în zona limitrofă a râului Cerna, acest detaliu ar fi fost surprins în miniaturile *Cronicii pictate de la Viena.* În consecinţă, propunerile de hotărnicire a Posadei în diferite spaţii geografice sunt „demolate" de demonstraţiile profesorului Boteanu (sperăm că nu doar din patriotism local şi pentru a ne convinge că ipoteza lui ar fi cea mai plauzibilă). Aşadar, el identifică locul Bătăliei de la Posada în locul numit *La metereze* din Poiana Belentina, aflată la poalele Muntelui Piatra lui Stan, „pe lângă Piatra Cerbului", situată în perimetrul actualei comune mehedinţene Isverna. Iată cum îşi justifică Cornel Boteanu descoperirea: „…Trei ani după bătălie (în anul 1333), regele Carol încă îşi amintea despre această înfrângere pe care nu avea cum s-o uite până la sfârşitul zilelor, după cum n-avea cum să-l uite nici pe Basarab I (*infidelis Olachus noster*). Căci dezastrul pe care armata ungară l-a suferit a fost unul *cumplit* (cum scria *Cronica*), deoarece însuşi regele abia şi-a putut salva viaţa, travestindu-se şi fugind cu o suită de cavaleri: «S-a făcut aici mai *cumplită ucidere,* căci a căzut mulţime de ostaşi, principi, nobili şi numele lor nu se poate socoti». Carol Robert nici nu a mai avut interesul să socotească pagubele, încercând doar să-i recompenseze pe cei care scăpaseră cu viaţă, cu tot felul de danii şi diplome, deoarece majoritatea ostaşilor unguri rămăsese acolo, pe locul luptei «aşteptând *învierea cea de obşte*», aşa cum se spune în *Cronica Pictată*. Aşadar se pare că drumul de întoarcere a ungurilor a fost pe aici, prin Plaiul Cloşanilor, un drum vechi de legătură cu Banatul, pe care poate l-a folosit şi Matei Basarab la întoarcerea sa pe Plaiul Drinovului. Prin aceste crovuri tocite de vremuri de sub Piatra lui Stan existau mai multe variante de coborâre pe care le-am menţionat deja (din Beletina, pe Foeroaga Sătească, din Crovul Mare pe Foeroaga Tâmnei, din Crovul Madved pe Foeroaga Mare şi din Giurgiani, pe Cheile Ţăsnei)."

În cercetările sale, profesorul Cornel Boteanu, făcând referiri temeinice şi în legătură cu localizarea localităţii Gherghiţa (direct legată de evenimentele care au avut loc în noiembrie 1330), pe care mulţi istorici au plasat-o în alte regiuni sub numele de Giurgiecem, este tranşant: aceasta este un toponim sinonim al aşezării actuale Giurgiani, arondată comunei Isverna, în perimetrul căreia există identificat, la poalele Muntelui Piatra lui Stan, în Poiana Beletina, un nume de loc – „La Posăzi". „Forma *za Giurgiecem* din textul original al cronicii poloneze (aparţinând călătorului polonez Masiej Strijkowschi) este mult mai apropiată – notează Cornel Boteanu – de satul Giurgiani (aproape depopulat acum), care se află chiar la poalele locului numit Poiana Beletina. De altfel, de la Giurgiani se poate ajunge uşor atât la Crovul Mare pe unde coboară Foeroaga Tâmnei, cât şi în Crovul Medved pe unde coboară Foeroaga Mare ori pe la Scăriţa în Poiana lui Ungureanu (despre care fac vorbire documentele istorice – n.n.) care coboară direct în Ţăsna. Tot de aici, urmând firul văii, drumul vechi urcă pe un deal de unde se vede ca-n palmă satul Prejna (siliştea Preştnii) de care aminteşte *Letopiseţul cantacuzinesc* şi pe care s-a întors Matei Basarab din Ardeal."

În contextul actualelor realităţi istorice nu se poate trage o concluzie cu privire la amplasamentul exact, pe harta Ţării Româneşti, a Posadei, locul „crângos şi păduros", „strâmt şi întunecos", „pe o cale blestemată în veci de Dumnezeu, închisă de ambele părţi cu râpe ameţitoare, iar înainte unde ea se lărgea era întărită, în mai multe locuri, de puternice prisăci", cum însuşi Carol Robert descria zona unde s-a desfăşurat Bătălia de la Posada. Sporirea ipotezelor strict referitoare la regiunea în care aceasta a avut loc, indică preocuparea specialiştilor de a (re)pune adevărul istoric pe coordonate sale fireşti. Fără îndoială, ipoteza avansată de prof. Cornel Boteanu în volumul *Posada din Plaiul Cloşanilor* este, înainte de toate, o dovadă indubitabilă a priceperii lui Basarab I în arta războiului, iar, pe de altă parte, a eroismului şi a spiritului de sacrificiu ce-i caracteriza pe români când era vorba de apărarea vetrei strămoşeşti.

Istoria de lângă noi

I.D. Ionescu de la *Iunion*

Eufrosina OTLĂCAN

Nu vom găsi nimic pe Google despre Ioan Dimitrie Ionescu, I.D. Ionescu, deşi despre el au scris, în presa vremii, prin anii 1860 şi până la sfârşit de veac, mari nume ale literaturii române: I.L. Caragiale, Ioan Slavici, Ion Ghica, Iacob Negruzzi, lângă care avem personalităţi de mare valoare în cultura românească: Iosif Vulcan, Constantin Bacalbaşa.

Ionescu de la *Iunion* nu a fost un personaj fictiv, pus de Caragiale în gura Ziţei: „Să ne legăm de nenea, să ne ducă la Iunion" sau a cumnatului său, jupân Dumitrache, zis Titircă Inimă-rea, care îngăduie cu al său „Hai deseară la Iunion", în spumoasa *Noapte furtunoasă*. I.D. Ionescu a fost un om real, artist, cântăreţ, cupletist, creator de teatre, filantrop, naţionalist, patriot român care, cu a sa activitate, ilustrează epoca ultimei treimi de veac XIX pe scenele care au îmbogăţit viaţa spirituală a românilor.

În anii în care matematicieni români îşi luau diplome şi doctorate în Franţa şi se întorceau în ţară să pună temeliile învăţământului matematic românesc (Spiru Haret în 1878, David Emmanuel în 1871, Constantin Gogu în 1882, Nicolae Coculescu în 1895, Gheorghe Ţiţeica în 1899 şi Anton Davidoglu în 1900), artişti plini de har şi sentimente naţionale creau în România atmosfera nu doar de destindere şi relaxare, ci şi propice răspândirii culturii, în special a creaţiilor literare româneşti, educative şi mobilizatoare.

Multe aspecte ale realizărilor pe scenele dramatice, ale vieţii eroilor reali care au dat viaţă eroilor din literatura română şi străină, ni le dezvăluie un neobosit teatrolog şi prozator român în cărţile sale. Acesta este Ioan Massoff (1904-1985), fost secretar literar al Teatrului Naţional din Bucureşti între anii 1934 şi 1964, Inspector General al teatrelor şi Consilier la Ministerul Artelor în 1946. Massoff a scris, între altele, o *Istorie a Teatrului Naţional din Bucureşti, 1877-1937*, publicată în 1937, dar şi cartea *Eminescu şi teatrul,* tipărită la Bucureşti în 1964.

Cartea lui Ioan Massoff, cea care-mi dă impuls să scriu rândurile de aici, are titlul *I.D. Ionescu de la „Iunion"* şi este apărută în Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor din R.S. România, la Bucureşti, în 1965. Este interesantă viaţa lui I. D. Ionescu, dar cel mai mult merită să ne referim la dragostea lui pentru ţara noastră, reflectată în tot ce a întreprins acest român, uitat de cei mai mulţi români. Volumul, cu 190 de pagini, nu este un roman, este o adevărată istorie a acelei epoci, efectiv o carte-documentar, afirmaţiile fiind susţinute de citări scoase de sub semnătura unor cunoscuţi jurnalişti ai timpului.

I.D. Ionescu s-a născut la Braşov, în 19 decembrie 1844, şi s-a stins din viaţă la Sinaia, în 31 iulie 1900. Tatăl său fusese profesor, probabil la şcoala grecească din Braşov, dar a murit când fiul său era copil. Se pare că băiatul a învăţat la şcoala grecească, căci grecii aveau acolo un prosper vad comercial, care antrena nu „numai greci, ci şi bulgari, armeni, români, ca unii care aparţineau bisericii de Răsărit, ortodoxe". De educaţia băiatului orfan s-a îngrijit un frate al tatălui său, proprietar de firmă, care ar fi vrut să-l îndrume spre ştiinţa comerţului, dar nu l-a silit când, văzându-i talentul de interpret în micile piese şcolăreşti, l-a lăsat să-şi urmeze pasiunea pentru teatru. Aşa se face că, la doar 17 ani, tânărul Ionescu trece Carpaţii şi se opreşte la Galaţi, lipindu-se de o trupă de actori cu care, plătit „cu ziua", va face turnee, ajungând până la Cernăuţi, apoi la Braşov, cu încuviinţarea autorităţilor austriece şi maghiare, aducând bucurie şi mândrie românilor din ţinuturile înstrăinate.

De copil îşi dorise să ajungă „Cineva", pasiunea, perseverenţa, disponibilitatea de a învăţa mereu, capacitatea şi uşurinţa cu care vorbea limbile străine, precum germana, maghiara, franceza, l-au purtat prin multe locuri din ţară, de o parte şi de cealaltă a Carpaţilor, de multe ori şi în străinătate. „Ionescu […] voia să se distingă, să fie popular, să-şi servească ţara, el care venea dintr-o parte de ţară în care se ducea o politică a naţionalităţilor, pe cât de stupidă, pe atât de nedreaptă. El va răzbate şi, într-o perioadă, va ajunge unul dintre cei mai populari artişti români." O vreme a fost aclamat, s-a bucurat de un succes rar întâlnit în acele vremuri.

După cele două turnee peste munţi cu trupa Tardini – Vlădicescu, I.D. Ionescu vine la Bucureşti, se angajează într-o formaţie „întocmită" de Iorgu Caragiale (unchi al lui Ion Luca Caragiale). Viaţa „de pe o zi pe alta" la trupa lui Iorgu îl face pe Ionescu să-şi caute norocul la Teatrul cel Mare. Angajat fiind aici, chiar numai ca „elev suplimentar", este foarte mândru de a fi ajuns în primul teatru al ţării şi de faptul că devine actor profesionist. Afacerile teatrului nu sunt prea bine gestionate, câştigurile sunt insuficiente, iar Ionescu ajunge din nou la diverse trupe de actori tineri. Aici îi apare şansa să fie văzut şi remarcat într-o seară de marele actor Matei Millo, care venea în mod special la spectacole ale trupelor mici, pentru a angaja „tinere talente" fără mari pretenţii la retribuţie. Ionescu şi prietenul său memorează spusele lui Millo: „Aveţi calităţi, dar mai trebuie să învăţaţi". E fericit, dar îşi urmează prietenul, pe Ionescu Anestin, la Craiova. După două stagiuni aici, se întoarce la Bucureşti şi se angajează la Teatrul Naţional (Teatrul cel Mare), în trupa lui Matei Millo.

De la Matei Millo a învăţat I.D. Ionescu să se poarte pe scenă ca un actor, să lase accentul „trocănesc", să se mişte liber, să nu vorbească afectat, ci natural, să facă exerciţii vocale pentru a-şi cultiva „generoasa voce de tenor". I.D. Ionescu toată viaţa s-a dat „elev al lui Millo".

Stagiunile Teatrului cel Mare durau puţin, de pe la mijlocul lunii aprilie publicul bucureştean nu mai venea în sală, de aceea trupa pornea turneele prin oraşele, târguri, călătorind în căruţe cu coviltir, iar când era puţin numeroasă, cu diligenţa.

O primire aparte, călduroasă, li se făcea la Galaţi, unde era şi multă populaţie flotantă, dornică de uşoare reprezentaţii muzicale. Millo improviza şi spectacole, vodeviluri, împănate cu cântece şi cuplete. Apărea şi I.D. Ionescu, care s-a bucurat de succesul cel mai mare, cântând în localuri (*café-chantant*) şi la grădina Paradis; seară de seară i se fac manifestări de simpatie. Ajunsese „Cineva", câştigase popularitate, nu mai avea grija zilei de mâine. Dar, plictisit, pleacă într-un lung turneu în Ardeal, pornind din Braşovul copilăriei.

În anul 1872, cu mica lui trupă, având alături pe soţia sa Epifania Ionescu (Fany pe scenă), pe actorul I.A. Romanescu (viitor soţ al mult mai celebrei Aristizza Romanescu) şi pianistul Martin Georgescu, I.D. Ionescu dă reprezentaţii la Braşov, Sibiu, Blaj, Alba Iulia, Brad, dar şi în târguri şi oraşele mici, chiar în unele sate. „Ionescu este primul artist român ajuns până în Banat" titra ziarul *Albina* în acest an. Vestea i s-a dus la Arad, la Lipova şi în alte centre, unde era aşteptat cu nerăbdare. Acum l-a întâlnit pe Ioan Slavici, de la care au rămas multe pagini despre I.D. Ionescu în publicaţia sa, *Gazeta Transilvaniei.*

Succesul spectacolelor se datoreşte atât talentului interpreţilor, măiestriei jocului, cât şi repertoriului. Interpretau piesele lui Vasile Alecsandri: *Cucoana Chiriţa, Barbu Lăutaru, Amploiatul scos din post* (*Paraponisitul*), *Şoldan viteazul, Sandu Napoilă,* apoi cuplete de Ioan Ianov şi Pantazi Ghica, canţonetele lui Iosif Vulcan, cele care aduceau nota transilvană. „Doinele şi mai ales romanţele, la modă în acea vreme, făceau să vibreze nota sentimentală, în stare să stârnească lacrimi de întristare, dar şi de un fel de veselie, am spune melancolie."

Ioan Slavici, în cartea sa *Românii din Ardeal,* apărută în 1910, se referă de multe ori la reprezentaţiile lui I.D. Ionescu. De exemplu, apariţia actorului la un spectacol desfăşurat în faţa ţăranilor din îndepărtata comună Macău: „Când a ieşit însă, om chipeş, cântăreţ bun, fost psalmist la Braşov, să cânte doine, s-a făcut o linişte fioroasă, câteva femei au început să plângă, bătrânilor le curgeau lacrimi peste obraz şi plângeam, în cele din urmă, cu toţii, fără să ne dăm seama de ce. Nu, îşi ziceau măcăuanii, nu mai sunt nicăieri oameni ca noi, nu mai are nimeni nici teatru, nici actori ca noi românii…"

Coriolan Brediceanu (1849-1909), avocat din Lugoj, membru al Partidului Naţional Român, deputat în Dieta Ungariei, cel care l-a sprijinit financiar şi moral pe Traian Vuia la realizarea primului aeroplan românesc şi i-a apărat pe ţărani în procesele intentate pe nedrept de către autorităţile maghiare, fără a lua bani de la cei nevoiaşi (Cornelia, fiica sa cea mică, a fost soţia lui Lucian Blaga, iar fiul cel mare a fost cunoscutul compozitor Tiberiu Brediceanu), scria că turneele lui Ionescu „au ridicat nespus de mult simţul naţional şi cultura artei şi muzicii naţionale".

Preiau din cartea lui Massoff observaţia că organizarea acestor turnee constituia un lucru destul de complicat, erau mari cheltuieli băneşti, actorii nu erau subvenţionaţi de statul român, din motive financiare, dar şi politice. Intelectualii locului făceau reclamă manifestaţiilor naţionale, dar partea financiară era în sarcina câtorva negustori avuţi, „oameni cu idei înaintate, cumpăniţi la judecată, care n-au pregetat să-şi dea contribuţia la înfăptuirea unor opere de cultură". Din păcate, destul de deşi erau anii de criză financiară.

După oraşele Banatului, în 1872 şi 1873, I.D. Ionescu a mers mai departe, ajungând a da reprezentaţii la Budapesta şi Viena. Românii „de dincolo" au consemnat „cu emoţie fazele cutezătoarei călătorii". La Budapesta, ziarul de limbă română *Federaţiunea* titra „Thalia română la Budapesta", revista *Albina* din Budapesta anunţa „sosirea renumitului artist naţional, în trecerea sa spre Viena", îndemnând „întreg prea onoratul public român şi filoromân din capitală, ca să profite cât mai numeros de această ocaziune, pentru a gusta rara plăcere de teatru naţional"; în 6 ianuarie 1874, revista *Familia,* redactată de Iosif Vulcan, publica un elogios articol.

Succesul lui I.D. Ionescu i-a fost asigurat şi de faptul că el „posedă la perfecţie limba germană, vorbeşte binişor franceza şi maghiara". Undeva, mai departe în cartea sa (pag. 66), Massoff menţionează că el cânta la pian şi la vioară, nu numai melodiile pe care le interpreta la spectacol, dar şi muzică clasică.

Slavici, aflat la Viena când aveau loc reprezentaţiile date de Ionescu în capitala imperială, îi scria lui Iacob Negruzzi despre acest artist comic, care are canţonete bune, iar la spectacolul cu *Cucoana Chiriţa*, „săptămâni de zile de-a rândul în fiecare seară şi vienezii alergară să-l vadă şi să-i asculte cupletele". Revista *Lumina* din Arad scria, în 2 iunie 1874: „Mulţi străini şi-au câştigat noţiunea elementară despre limba română în *Lumea nouă* [sala] din Pesta şi *Orpheul* din Viena. Şi acest serviciu naţional îl datorăm lui I.D. Ionescu."

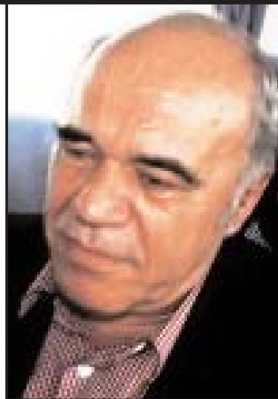
Deseori, actorul care plecase din Braşov „fără un crăiţar", dar cu largheţe sufletească, făcea acte de caritate, deseori dând spectacole în folosul obştii. În 1872, dă două spectacole în beneficiul elevilor bursieri săraci, apoi pentru săracii din oraş. La Sibiu dă un al patrulea spectacol în folosul şcolii de fete, la Bocşa Română în folosul spitalului şi pentru „Reuniunea învăţătorilor", la Reşiţa donează o sumă de bani pentru a fi împărţită bătrânilor lipsiţi de mijloace. Ceva mai târziu, alte acte de binefacere va face I.D. Ionescu.

La întoarcerea din lungul său turneu, I.D. Ionescu rămâne o zi la Braşov, pentru „a trage în piept miros de brad şi de răşină", urcând singur pe Tâmpa.

→

Un colind studenţesc de neuitat

Florentin POPESCU

De la o vreme, în ultimii ani (Semn de bătrâneţe? Poate!) obişnuiesc ca în unele seri de la sfârşitul anului să umblu prin teancurile de fotografii şi să-mi amintesc de oameni şi momente din trecut, de care mă leagă multe amintiri, unele duioase, altele mai puţin, toate vorbindu-mi însă de clipe care nu se uită şi, fireşte, nu se vor mai întoarce niciodată. Ca şi tinereţea noastră, de altfel.

Printre multele fotografii pe care le păstrez cu sfinţenie se află şi un mic set de imagini din urmă cu mai bine de o jumătate de secol, realizate la colindul studenţilor de la Facultatea de Limba şi Literatura Română pe la casele unor profesori universitari şi scriitori de prestigiu în anul de graţie 1968.

Obiceiul începuse cu puţină vreme în urmă, să fi fost trei-patru ani, nu mai mult, şi se bucura de o bună şi frumoasă primire din partea tuturor.

Ceva mai devreme, la Anul Nou 1967, colegi ai noştri îl colindaseră, între alţii, pe Tudor Arghezi şi după Revelionul acelui an ieşise chiar şi un mic scandal. George Ivaşcu, profesor la facultate şi director al revistei *Contemporanul,* îi ceruse lui Vasile Blendea, fotograful colindătorilor de atunci, o fotografie făcută cu acel prilej la Mărţişor, colegul nostru i-a dat-o şi ea a fost publicată în primul număr din 1968 al săptămânalului amintit. Gestul l-a supărat pe Arghezi, care a scris o notă de protest în presă (spunea acolo că n-a crezut că o imagine destinată unui album de familie poate deveni un „obiect de comerţ"), ameninţând că-l va da în judecată pe autorul fotografiei. În fine, la intervenţia diplomatică a profesorului Ivaşcu, conflictul s-a stins, ca să zic aşa, înainte de a începe...

Revelion 1968. O altă echipă de studenţi a preluat ideea de a colinda pe la „feţele subţiri" ale literelor şi iată-ne, aşadar, gata să trecem la acţiune. Am împrumutat de la Casa de Cultură a Studenţilor costume populare, iar cineva a „subtilizat" de la bibliotecă textul tradiţional al „Plugului", că nu se cădea ca tocmai noi, studenţi la Filologie, să colindăm cu improvizaţii de genul „La un colţ de cotitură...", cum făceau pe atunci ţigănuşii prin tramvaiele şi autobuzele din Bucureşti.

În „strategia" acelui colind (cred că nici nu se putea altfel!) ni l-am luat aliat pe profesorul George Ivaşcu, cel care era în cele mai bune relaţii cu toţi cei pe care voiam noi să-i colindăm. D-sa ne-a dat o listă cu profesorii şi scriitorii care erau dispuşi să ne primească, viitoare gazde cu care, se înţelege, discutase personal mai înainte, stabilind până şi „traseul" pe care urma să mergem, evident în funcţie de cartierele şi străzile unde locuiau aceia.

Pentru acţiunea la care ni l-am făcut părtaş în acea noapte, George Ivaşcu s-a transformat într-un fel de centralist telefonic, indicându-ne ordinea şi chiar ora la care să fim prezenţi la fiecare om de pe listă. Unul dintre noi îl apela pe George Ivaşcu după plecarea de la fiecare colindat, iar d-sa ne spunea scurt: „Acum mergeţi la cutare, pe strada cutare!"

Ne conformam imediat, iar „dispecerul" ocazional nu ne lăsa să batem străzile la întâmplare.

Ca bun şi mai vechi cunoscător al Capitalei şi în plus ştiind că locul nostru de plecare era de la Căminele studenţeşti din Grozăveşti, ne indica ordinea „colindelor".

Primul popas l-am făcut la casa profesorului, criticului şi istoricului literar Şerban Cioculescu, care locuia cel mai aproape, în Cotroceni. Dânsul ne-a primit cu bucurie, ne-a invitat într-o cameră în care era un pom de Crăciun, frumos împodobit, ne-a invitat lângă el şi a aşteptat să ne „producem". „Rapsodul" nostru era gata-gata să recite când maestrul Cioculescu s-a adresat doamnei lui: „Dragă, stinge lumina lampadarului, că e mai frumos doar cu luminile pomului!"

Doamna i-a ascultat sfatul, iar noi – stupoare! – am fost puşi imediat într-o situaţie destul de delicată.

Cine a citit textul original al „Plugului" tradiţional, cel din culegerea lui G.Dem. Teodorescu şi din alte culegeri, ştie că acela are dimensiuni mari. Rapsodul nostru n-avusese timp să-l înveţe în întregime pe de rost şi stabiliserăm mai înainte ca eu, fiind ceva mai mic de statură, să mă aşez în spatele recitatorului şi, la nevoie, să-i suflu versurile pe care nu le ştia.

Dar cum să pot eu, la rându-mi, să citesc doar la lumina unor mici beculeţe din pom?

Spontan, ca la un semn s-a găsit soluţia ieşirii din încurcătură: în clipa în care simţeam că omul nostru este gata-gata să se poticnească, cineva din spatele grupului striga refrenul: „Ia mai mânaţi, măi!" Iar noi cu toţii „mânam", pentru că eram dotaţi cu clopote, buhaie şi altele, mai puţin bice, fiindcă e lesne de înţeles că spaţiul nu ne-ar fi permis să le pocnim.

Cred că dl Şerban Cioculescu şi-o fi dat şi el seama că ne-a pus în încurcătură cu stingerea luminii, însă nu ne-a spus-o. Nu era momentul de critici. Ne-a invitat la un pahar de vin, ne-a tratat cu prăjituri făcute de doamna sa şi-apoi (Deformaţie profesională? Poate!) a început să ne arate câteva rarităţi bibliofile din propria colecţie, zăbovind cu explicaţii detaliate la fiecare dintre ele.

Minutele treceau şi noi stăteam ca pe ace. Riscam să intrăm în criză de timp. Nu mai ştiu nici cum şi nici când ne-am eschivat şi am plecat. Nu înainte ca Vasile Blendea, preţiosul nostru coleg, să imortalizeze pe pelicula fotografică momentul...

Când am ajuns în stradă, în casca telefonului public, vocea profesorului Ivaşcu a răsunat clar: „Acum duceţi-vă pe bulevardul Magheru, la Savin Bratu. I-am telefonat eu şi vă aşteaptă!"

Cunoscutul critic şi apreciatul profesor Savin Bratu ne-a primit şi el cu multă căldură. Era singur acasă şi-ntr-o vreme, după ce ne-a arătat o masă lungă, plină de fişe alcătuite pentru viitoarele lui cărţi, a dat un telefon şi ne-a rugat să mai spunem măcar o strofă din colind persoanei de la celălalt capăt al firului. Acolo se afla fiica lui, pe care o iubea foarte mult şi, dacă nu cumva mă înşeală memoria, în clipa aceea se afla undeva în străinătate.

În casa lui de la şosea, Zaharia Stancu (în imaginea alăturată), de departe cea mai importantă personalitate pe care o colindam în acea memorabilă noapte, ne-a primit într-o marchiză, un fel de anticameră, iar atunci când doamna Stancu i-a propus „Zaharia, invită-i pe băieţi înlăuntru. E mai multă lumină!" scriitorul a răspuns: „Lasă, dragă, e aceeaşi lumină pretutindeni!" În treacăt fie spus, pentru o clipă mi-am amintit de stilul lui din proză şi parcă m-aş fi aşteptat să-l aud repetând: „Pretutindeni e aceeaşi lumină!..."

→

Revenit la Bucureşti, îşi dă seama că melodramele străine, vodevilurile franţuzeşti, nu mai interesau. „Publicul voia spectacole care să se apropie, cât de cât, de problemele vieţii la zi, dacă se putea, comedii satirice cu care să fie biciuite atâtea aspecte ale răului social." Millo deja introdusese scenete şi cuplete inspirate din realitate.

I.D. Ionescu inaugurează teatrul de varietăţi, în care cultiva cupletul de actualitate. Atragerea publicului avea loc în forma „teatru – restaurant". Autorizaţiile pentru deschiderea teatrelor erau date de „Direcţia generală a teatrelor din România", cererile trebuind să precizeze localul şi numele actorilor trupei respective. În acea vreme, acest for, care a elaborat *Legea teatrelor* şi un Regulament, era condus de Ion Ghica. Fostul prim-ministru, care ţinea ca legea să se aplice întocmai, atrăgea atenţia „că teatrul este o şcoală de moravuri, de moravuri bune şi nu de moravuri rele". Ionescu, obţinând toate autorizaţiile, deschide trei teatre: *Orfeul Român, Dacia* (fost Circ) şi *Union-Suisse*, cel care va deveni *Union, Iunionul* din *Noaptea furtunoasă.*

Autorul celor mai multe cuplete legate de actualitate, şi care a fost unul dintre cei mai buni prieteni ai lui I.D. Ionescu, este Pantazi Ghica (1831-1882), frate al lui Ion Ghica. Cheltuielile fiind mari, Ionescu interpreta roluri diferite, uneori în aceeaşi seară, la toate cele trei teatre. Dacă la TNB, Millo avea succes „nemaipomenit" cu revista *Cer cuvântul,* Ionescu, sprijinit de textul cupletelor create de Pantazi Ghica cu muzica de Ioan Ianov, creează spectacolul *Ai cuvântul,* datorită căruia sala *Orfeului Român* devine neîncăpătoare.

Intrarea României în războiul din 1877, vitejia ostaşilor români în sudul Dunării, proclamarea la 9 mai a Independenţei de Stat au creat o atmosferă fără precedent: „Străzile viuau de lume, străbătute de valurile mulţimii, care-şi manifesta entuziasmul, legând victoria în acest război de însăşi posibilitatea progresului ţării pe toate tărâmurile". Un suflu nou s-a simţit pe scenele ţării. I.D. Ionescu „simţea ca o datorie să cultive sentimentul naţional, de asemenea, să vină în ajutorul răniţilor şi a celor care sufereau mai mult de pe urma războiului". Acum se recită pe scenă versurile lui Alecsandri: *Balcanul şi Carpatul* şi *Sergentul.* Se prezintă scenetele *Trecerea Dunării pe la Corabia* şi *Luarea drapelului turcesc la Griviţa.* Într-un alt teatru al lui Ionescu are loc spectacolul în trei acte: *Bătălia de la Plevna, Luarea Griviţei* şi *Moartea eroului Valter Mărăcineanu.*

Succesele lui I.D. Ionescu vor continua atât în Bucureşti, cât şi în turneul transilvan, ajungând şi în Ungaria, la Seghed. Îndrăgitul actor român ajunge şi la Paris, cu ocazia expoziţiei din 1879, interpretând-o pe *Cucoana Chiriţa*.

Dar, vin vremuri mai grele, incendiile sunt frecvente în Bucureşti, certurile între partidele politice fac destul rău stării de spirit a populaţiei, obişnuitul public al teatrelor este din ce în ce mai sărac şi mai plictisit. I.D. Ionescu, obosit, descumpănit, descurajat, înglodat în datorii, încă nu va ceda. Dă în continuare spectacole, de cele mai multe ori cu mult succes şi deseori face donaţii din câştigurile obţinute.

În 1889, bolnav, nu mai are puterea să meargă la Expoziţia de la Paris, dar se bucură de vestea că la concursul internaţional ce s-a ţinut aici, a fost ales pentru parada fanfarelor valsul prietenului său Iosif Ivanovici, *Valurile Dunării* – acest cântec fără pereche, care şi acum ne încântă inimile. Cu marşul acesta începea şi sfârşea I.D. Ionescu spectacolele sale.

A mai dat spectacole, cu trupa sa a ajuns şi în Bulgaria, şi la Constantinopol, şi la Odessa, doar dincolo de Braşov nu i s-a mai permis, „şolgbirăul" local interzicea manifestările celor care „nu cântau în limba patriei".

La 28 iulie 1900, I.D. Ionescu joacă pentru ultima oară la Bucureşti, la grădina Sinaia de pe strada Academiei. Starea sa de sănătate se agravează. La îndemnul unui medic este transportat şi instalat la un hotel la Sinaia, împreună cu soţia. În 31 iulie, la ora 5 dimineaţa, a murit. Soţia sa telegrafiază prietenului Ior Moceanu: „Ionescu a murit. Rog daţi reprezentaţie pentru a-l putea înmormânta".

I.D. Ionescu a fost înmormântat la cimitirul din Sinaia în ziua de 2 august 1900; de faţă n-au fost decât soţia şi prietenul lui credincios, Gheorghe Moceanu. Ziarele din Bucureşti şi din provincie au înregistrat şi i-au deplâns moartea, apreciindu-l a fi fost „singurul cântăreţ popular român, în înţelesul cel mai larg al cuvântului". Ioan Massoff scrie: „Dar, pe deasupra tuturor acestor omagii postume, numele lui I.D. Ionescu este pentru totdeauna legat de viaţa veşnică a *Nopţii furtunoase,* capodopera lui I.L. Caragiale".

Dacă ar fi să trag o concluzie rândurilor mele, aş spune că, de deschizi doar o mică fereastră spre trecutul neamului nostru, ţi se descopăr multe fapte demne de luat în seamă şi oameni care au luminat generaţii de mult adormite.

Istoria de lângă noi

În stradă, la primul telefon public ieşit în cale (pe atunci nici măcar nu se puteau imagina telefoanele mobile de azi), apelat, George Ivaşcu ne-a răspuns: „Acum mergeţi cât puteţi de repede la George Macovescu, fiindcă la un'şpe jumate pleacă la Revelionul Diplomaţilor şi nu-l mai prindeţi!"

Goană spre strada Herăstrău, parcă aşa se numea, de lângă parcul cu acelaşi nume.

Dl George Macovescu, ministrul de Externe al României la acea dată şi profesorul sobru, delicat şi discret pe care între două deplasări prin străinătăţi îl ascultam în amfiteatrul Odobescu vorbindu-ne despre frumuseţea şi farmecul literaturii, despre marii scriitori ai lumii, ieşise să ne aştepte pe pragul vilei. Ne-a invitat imediat în sufragerie, ne-a ascultat urările şi numaidecât după aceea ne-a poftit într-o încăpere apropiată. Acolo era o masă plină de bunătăţi, culinare şi alcoolice, cum, studenţi modeşti şi săraci cum eram noi, nu mai văzusem nicăieri până atunci. Realizând pe loc că suntem de-a dreptul blocaţi, a încercat să destindă atmosfera. Rând pe rând, ne-a explicat ce băuturi aveam în faţă şi ce se afla pe platouri, îmbiindu-ne să ne servim cu ce ne place. Dar s-o facem mai repede, fiindcă nu voia să întârzie la Revelionul Diplomaţilor, unde trebuia să ajungă şi protocolul nu i-ar fi permis să întârzie. Nu mai ştiu dacă Blendea a apucat să facă măcar o fotografie sau două. În orice caz, în mica mea colecţie n-am aflat aşa ceva...

Dacă nu cumva memoria îmi joacă feste după atâta amar de vreme, următorul popas l-am făcut la casa d-nei Matilda Caragiu, sora marelui actor, profesoara noastră la o disciplină de lingvistică, iar ultimul la domiciliul „dispecerului" din acea noapte, George Ivaşcu, profesor cu care ne-am întreţinut ceva mai mult. El nu pleca nicăieri. La o vreme ne-a prezentat volumul I al *Istoriei literaturii române*, scris de d-sa, al cărui semnal editorial tocmai îl primise. O carte frumoasă şi elegantă, bogat ilustrată şi pentru care la vremea aceea (dar şi după) mulţi confraţi scriitori, critici şi istorici literari îl puteau invidia. Ne-a promis că atunci când va primi exemplarele de autor ce i se cuveneau gratuit din tiraj ne va da şi nouă, la fiecare, câte o carte. (Că ulterior şi-a uitat promisiunea e o altă poveste...)

Când am plecat de la George Ivaşcu, zorii prindeau să se reverse peste Bucureşti. Peste Bucureştiul care încheia o astfel de noapte plină de bucurie, de urări şi de toasturi.

Luminile de la ferestre se stinseseră una după alta şi străzile păreau pustii. Doar ici-colo mai vedeai un autobuz sau un tramvai ducându-i spre casele lor pe ultimii petrecăreţi.

Intrasem deja în prima zi a Anului Nou. Anul 1968, iar colindul nostru devenea deja o amintire. O amintire pe care n-aveam s-o uităm niciodată, după cum, pentru mine de neuitat aveau să fie şi cele ce i-au urmat.

Pe Şerban Cioculescu aveam să-l întâlnesc de multe ori la „Rotonda 13" de la Muzeul Naţional al Literaturii, unde ajunsese vestit pentru umorul şi calambururile provocate de diverse evocări ale unor scriitori mai vechi ori mai noi.

Într-o vreme i-am solicitat un autograf pe o micromonografie, iar d-sa mi-a scris pe pagina de gardă: „Lui Florentin Popescu, în amintirea Pluguşorului".

Peste ani, prin 1984, oferindu-i cartea *Pe urmele lui Vasile Voiculescu,* a stat de vorbă cu mine mai multe minute. Eram singuri, în faţa sălii de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române şi şi-a dat frâu liber amintirilor despre cel care a scris *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare în traducere imaginară* şi minunate povestiri fantastice. Fuseseră prieteni şi-l legau de scriitorul buzoian multe amintiri.

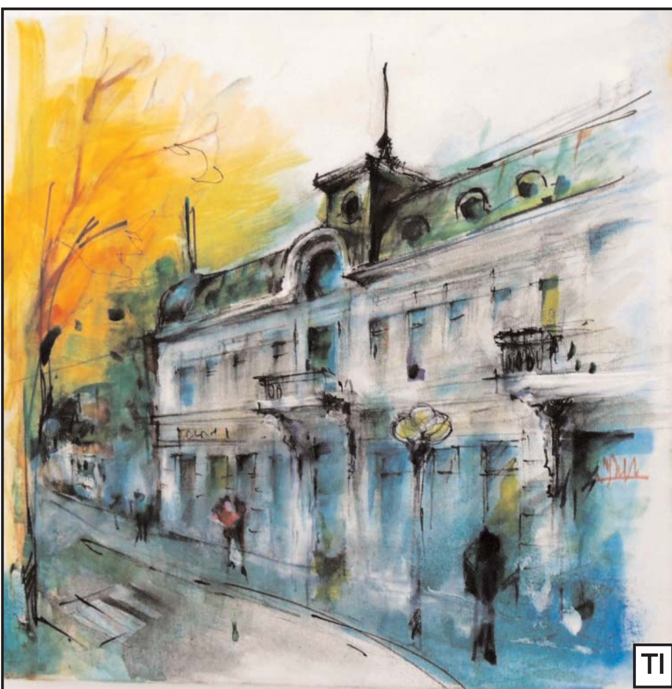
Nu mică mi-a fost mirarea şi surprinderea când, după nici două săptămâni a scris o cronică elogioasă la cartea mea, o cronică pe o pagină întreagă din *România literară,* unde ţinea o rubrică foarte citită pe atunci, „Breviar".

Prin 2015-2016, realizând un interviu cu fiul lui, Barbu Cioculescu (pentru rubrica „Seniorii literaturii noastre", ţinută în *Bucureştiul literar şi artistic*) am ajuns din nou în „Casa Cioculeştilor" din Cotroceni. Atmosfera, cadrul, liniştea de acolo încă mai păstrau ceva din ceea ce întâlnisem odinioară. Lipsea, însă, amfitrionul pipăind cu sfială manuscrise şi piese literare rare, din alte veacuri. Şi, bineînţeles, lipsea şi grupul zgomotos de studenţi gata să izbucnească: „Ia mai mânaţi, măi! Hăi! Hăi!"

Nu de puţine ori, în drumurile mele prin Capitală, paşii mă poartă şi prin Piaţa Romană. Fac totuşi doar câţiva paşi şi mă opresc în faţa blocului pe care locuitorii urbei îl numesc „Casata". Un bloc relativ nou, cu multe etaje şi la parter cu un local în care adastă în faţa unor consumaţii mai mult tinerii. Şi mă întreb atunci câţi dintre ei vor fi ştiind că pe locul blocului de acum s-a aflat un altul, cu acelaşi nume, prăbuşit la cutremurul din 1977? Şi mă mai întreb câţi oare dintre ei vor fi ştiind că acolo, în blocul de dinaintea celui de azi a locuit şi Savin Barbu, criticul literar, dar mai ales profesorul atât de iubit de studenţii deceniului şapte de la Facultatea de Limba şi Literatura Română.

Miile de fişe la care priveam miraţi şi plini de admiraţie, noi cei câţiva colindători din noaptea amintitului Revelion au dispărut pentru totdeauna, împreună cu cel care trudise să le alcătuiască, sub dărâmăturile seismului care a cutremurat Bucureştiul la 4 martie 1977.

La vreo douăzeci şi ceva de ani mai târziu după Pluguşorul nostru rămas de pomină, mă aflam cu un grup de scriitori la Muzeul Bălceştilor din Vâlcea şi la un moment dat am observat că o doamnă nu prea vârstnică, având o figură frumoasă şi un cap străjuit de plete argintii, mă priveşte insistent şi cu o anume curiozitate. N-am dat prea mare atenţie, dar după

o vreme acea persoană distinsă a venit direct către mine şi m-a abordat: „Dumneata n-ai fost cumva studentul meu?" Am rămas mirat. „Nu cred. Nu-mi amintesc să fi fost vreodată studentul dumneavoastră. Cred că mă confundaţi!..." „N-ai făcut Filologia la Bucureşti?" a continuat ea. „Ba da!" i-am răspuns. La care proaspăta mea interlocutoare a zâmbit: „Eu sunt Matilda Caragiu. Îmi pare rău că nu-ţi mai aminteşti de mine!..."

La puţină vreme după evenimentele din decembrie 1989 erau la modă jurnalele şi memoriile care, chipurile, nu putuseră vedea lumina tiparului mai înainte. Şi nu neapărat din motive politice.

Eram redactor la Editura „Albatros" şi am propus editarea jurnalului lui George Macovescu. Auzisem eu, nu mai ştiu de unde şi de la cine, că acest conjudeţean din Buzău ar fi ţinut un jurnal şi, dată fiind biografia omului şi funcţiile pe care le-a deţinut de-a lungul anilor, eram sigur că e vorba de o scriere interesantă, care putea stârni un mare interes.

Aşadar, l-am căutat pe George Macovescu şi nu mi-a fost prea greu să-l găsesc. Locuia în aceeaşi vilă în care îl colindasem odinioară. Am avut apoi câteva întâlniri cu d-sa şi am primit tot atâtea promisiuni în ce privea demersul meu editorial. Ţinea, într-adevăr un jurnal, însă nu se grăbea să-l publice. Mai ales că în acele momente aproape toţi foştii demnitari din regimul comunist erau blamaţi, uneori pe nedrept. Poate se temea să intre în gura presei. Vorbeam despre Buzău şi despre buzoieni şi la un moment dat mi-a mărturisit cu tristeţe că la Joseni, satul lui natal, nu mai are pe nimeni. Că-ntr-o vreme a vorbit cu autorităţile de acolo şi i s-a promis amenajarea unui colţ memorial al tatălui său, fost învăţător în localitate. Le-a dus documente şi fotografii, dar după un an, revenind, a constatat că toate zăceau într-un depozit, fără să se fi atins nimeni de ele.

Tentativa editării jurnalului lui George Macovescu a eşuat, cartea apărând după mai mulţi ani la o altă editură.

Mai încoace, prin 2005 am aflat că scriitorul a murit în Spania, unde se retrăsese la fiica lui, după ce unul dintre potentaţii puterii instalate după 1989 l-ar fi deposedat de locuinţă.

Nefericit sfârşit de viaţă pentru un diplomat, scriitor şi om de cultură care a însemnat totuşi ceva pentru România...

În ultimii ani foarte mulţi conaţionali ai noştri, furaţi de mirajul audio-vizualului (Internet, televiziune ş.a.) au început în mod ciudat (şi trist!) să se debaraseze de cărţile din bibliotecile personale, aşa încât la colţuri de stradă, pe trotuare, unde te aştepţi şi unde nu te aştepţi, se vând cărţi de toate felurile.

Şi aşa se face că la o tonetă de pe Calea Rahovei am aflat într-o bună zi şi *Istoria literaturii române* scrisă de George Ivaşcu, pe care ne-o promisese nouă, colindătorilor cu prilejul acelui Pluguşor de odinioară...

Azi, când privesc cele câteva fotografii de la colindul nostru de atunci, gândul mă poartă şi către cei ce alcătuiam gălăgioasa ceată a urătorilor.

Vasile Blendea, „coconu Vasilică", fotograful nostru, a făcut o frumoasă carieră în domeniul imaginilor imortalizate pe hârtie. A fotografiat o foarte mare parte a celebrităţilor vremii: oameni de ştiinţă, scriitori, artişti, sportivi. S-a bucurat de glorie în rândul lor şi nu numai al lor. Era căutat de reviste şi de ziare. Deţinea o fototecă pentru care l-ar fi invidiat orice mânuitor al aparatului fotografic din ţară şi chiar din lume. În modestul lui apartament din Colentina, unde locuia, avea o cameră plină de clişee, pe care la un moment dat nu mai reuşea să le transpună pe hârtie.

Prin 2005-2006 am pus împreună la cale realizarea unei cărţi despre viaţa şi activitatea lui. O gândisem sub forma unui serial care urma să apară mai întâi în revista *Sud* şi apoi în volum. Dar moartea l-a răpit dintre noi înainte de vreme şi n-a mai apucat să vadă decât primele trei episoade, următoarele apărând postum, ca şi cartea pe care am intitulat-o *O istorie literară în imagini. De la G. Călinescu la Nichita Stănescu*, apărută în 2008. În paginile ei am adunat informaţii despre biografia acestui prieten, am publicat fotografii din arhiva lui şi am reprodus preţioase autografe pe care le-a primit de la mari personalităţi.

Era iubit de toată lumea şi nu numai pentru vocaţia de fotoreporter, pe care a ilustrat-o atât de pregnant şi convingător, ci şi pentru talentul lui de actor: imita la perfecţie vocile unor scriitori, actori, artişti, ziarişti şi alţii, această virtute (fiindcă, fără îndoială, era vorba de o virtute) prilejuind multe situaţii comice în diverse anturaje din societate.

Mihai Moraru a făcut o frumoasă carieră universitară, afirmându-se la catedrele Filologiei bucureştene, dar şi cu prilejul unor lectorate pe care le-a susţinut în Spania. A publicat puţin, dar consistent, istorie şi critică literară, remarcându-se şi ca editor în cadrul Institutului de specialitate al Academiei.

Ioan Adam, un ardelean ambiţios, a practicat şi practică şi azi, cu devoţiune, istoria literară şi publicistica, semnând cărţi de critică şi îngrijiri de ediţii unanim apreciate în lumea culturală. Într-o vreme, prin 2003-2004 am fost din nou colegi, la ziarul *Vocea României,* care a avut o viaţă scurtă.

Dumitru Adam s-a afirmat ca ziarist în cadrul Radioului Central, dar şi la publicaţii precum *Lumea* sau *Flacăra*, în vreme ce Paul Agarici, un fel de umbră a lui Vasile Blendea, a devenit şi el fotoreporter la un săptămânal, ulterior emigrând în S.U.A., unde i s-a recunoscut competenţa în materie. Nu mai ştiu dacă azi, ca pensionar, trăieşte tot acolo sau a revenit în ţară.

„Papaşa", Constantin Nedelcu, omul care era pe post de recitator al Plugului (fiindcă avea o voce impunătoare, ca de actor) a rămas profesor în Vrancea natală şi n-am mai auzit nimic de el până azi. Nici dacă mai trăieşte sau nu...

Şi în fine eu, cel care v-a povestit toate astea pentru că trebuia să le povestească cineva, ca să nu se uite. Şi cum niciunul dintre colegii mei din „ceată" n-a făcut-o (cel puţin până acum), iată că m-am învrednicit eu să scriu.

Şi cum despre mine unii dintre cei care aţi ajuns cu lectura până aci mai ştiţi câte ceva, nu-mi rămâne decât să mă opresc şi să semnez.

(22 nov. 2021)

Alexandru Surdu.
Uriaşul şi „împărţirea succesului”

Marian NENCESCU

Anul 1917 a fost, poate, cel mai trist din toată istoria Bucureştilor. Abandonată de guvernul legal, părăsită de Armată, jefuită de ocupanţii vremelnici, practic la cheremul unor trupe de mercenari bulgari, turci, unguri sau austrieci, Capitala se zbătea sub cea mai cruntă dictatură din istoria sa modernă. Jurnalistul Constantin Bacalbaşa scria în memoriile sale (*Capitala sub ocupaţia duşmanului, 1916-1918*, Ed. Vremea, 2017) că germanii au jefuit „sistematic” tot ce au găsit la Bucureşti, de la alimente la material rulant şi de la maşini de scris la... microscoape. Până şi câinii vagabonzi, spun gurile rele, au fost strânşi de pe străzi şi trimişi în Germania ca să fie făcuţi săpun. Nici bulgarii nu s-au lăsat mai prejos: după ce şi-au stabilit sediul la Capşa, arborând pe clădire steagul bulgăresc, au răpit până şi moaştele Sfântului Dumitru cel Nou, ocrotitorul Bucureştilor, sub pretext că le-ar aparţine, fiind opriţi, în extremis, la Giurgiu, la ordinul lui Mackensen, speriat de revolta bucureştenilor.

Guvernator şi stăpân absolut al Capitalei era mareşalul August von Mackensen (1849-1945), zis şi „Cap de mort”, pentru hârca pe care şi-o aplicase pe chivără, zis şi „spărgătorul de fronturi”, şi a cărui glorie s-a prăbuşit definitiv la Mărăşeşti (august-septembrie 1917), când a aflat pe pielea lui ce înseamnă românescul *Pe aici nu se trece!* Din tot acest dezastru ne-am ales şi cu un lucru bun: Mackensen a dispus amenajarea unui nou cimitir, situat la „marginea” de atunci a oraşului, în prelungirea Cimitirului Bellu, şi destinat eroilor militari. De atunci, îşi dorm aici somnul de veci, de-a valma, eroii de la Turtucaia, militari francezi şi italieni, inclusiv voluntari musulmani din Algeria şi Maroc, generali, revoluţionari comunişti căzuţi în lupta cu „duşmanul de clasă” etc. Nu fără surpriză, descoperi printre pietrele tombale abandonate locurile de veci al lui Aurel Vlaicu, al generalului Eremia Grigorescu, eroul de la Oituz, al lui Nicolae Iorga ori al Mariei Antonescu, ba chiar, mai nou, şi al liderilor comunişti, alungaţi din Mausoleul din Parcul Carol, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Ion Gheorghe-Maurer, acesta figurând chiar la academicieni.

În perioada interbelică, Cimitirul Bellu Militar s-a extins, construindu-se chiar o capelă, pictată de Arthur Verona şi Dumitru Belizarie, doi artişti „agreaţi” de Patriarhul României, Elie Miron Cristea, după ce îl incluseseră pe filosoful Nae Ionescu între diavolii care îi judecau pe păcătoşi, în scena Judecăţii de Apoi, din pridvorul Catedralei Mitropolitane. Pictura originală, o „răsplată” pentru polemicile din jurul adoptării Calendarului iulian, rezistă şi azi, deşi ar merita o restaurare urgentă. Tot aici a concesionat şi Academia Română o parcelă generoasă, rezervată exclusiv pentru „nemuritori”. După vremi şi după posibilităţi, mormintele sunt mai mult sau mai puţin îngrijite, fiind vegheate de cenotaful ridicat de Uniunea Artiştilor Plastici, pentru academicienii pictori, împodobit cu o replică a *Rugăciunii* lui Brâncuşi.

Coincidenţă sau nu, cu doar un an înainte de moarte, profesorul Alexandru Surdu (1938-2020) a publicat, pe speze proprii, un frumos album ilustrat (*Bucureşti, Capitala eroilor Patriei Române,* Ed. Integral 2019), în care descrie pe larg Monumentul eroilor de la Turtucaia din acest cimitir, reţinând şi deviza: *Amintiţi-vă de eroii neamului!* Era felul discret şi generos al profesorului Alexandru Surdu de a omagia eroii, de a pune în valoare simbolurile naţionale, prezente peste tot, în acest spaţiu sacru, pe cruci şi pe morminte: „Chiar dacă vom fi alungaţi cândva din istorie, cum ne-au dorit-o şi ne doresc ţările învecinate, chiar dacă vom fi ultimii reprezentanţi ai Romanităţii Orientale, vom lăsa în urma noastră Mormintele şi Monumentele eroilor neamului, iar dacă le vor descoperi cândva arheologii viitorului, vor şti că aici a fost, odată ca niciodată, Capitala Eroilor Patriei, şi că aici au bătut, o vreme, clopotele recunoştinţei” (*op. cit*., p. 11).

Destinul face că tocmai în acest loc încărcat de istorie să-şi găsească liniştea de veci, prematur, spunem noi, şi profesorul Alexandru Surdu. După datină, a poposit şi el în capela vegheată de sfinţii cu ochii scurşi, pictaţi de Verona şi Belizarie, plâns de prieteni şi de puţinele rude. Se spune că moartea îşi ia partea, indiferent de voinţa sau speranţele noastre. În basmul *Tinereţe fără bătrâneţe* este descris „literar” momentul despărţirii de cele lumeşti. Privindu-l pe Prietenul drag, pe care nu-l mai văzusem de mai puţin de o lună, am avut impresia crudă a lucrării timpului. Omul ce zăcea neputincios în sicriu, îmbrăcat în haine de gală, nu era nicidecum frumosul, zâmbitorul şi puternicul Alexandru Surdu. Era un străin, în trecere pământeană, înhăţat nemilos de destin. Am participat şi la ceremonia de înhumare.

Onorurile, omagiile şi promisiunile de atunci s-au risipit ca fumul.

La un an de la trecerea în eternitate a lui Alexandru Surdu, exact pe 11 decembrie 2021, o mână de prieteni, cu sprijinul discret al familiei, am reuşit să-i ridicăm la căpătâi o cruce de marmură şi să punem pe placa sa tombală o lespede de granit cu deviza: *Semper fidelis, usque ad mortem.* Este însăşi crezul de viaţă al profesorului Alexandru Surdu, înscris şi pe scutul Cavalerilor Marmaţieni, organizaţie pe care a înfiinţat-o şi sprijinit-o până în ultimele clipe de viaţă. Slujba de Parastas, oficiată de trei preoţi, a închis un ciclu. Sufletul profesorului Alexandru Surdu se poate odihni liniştit între stele. Cele lumeşti s-au împlinit. În cartea sa, *De la Marea Unire la România Mare* (Editura Moroşan, 2019), profesorul Alexandru Surdu ne spunea că a fost o vreme când „bucuriile simple” ale vieţii erau posibile. Oamenii erau liniştiţi, scriitorii îşi finisau operele, filosofii „ascunşi prin garsoniere” analizau lumea. Apoi au venit *marile calamităţi,* „şobolanii ciumei”, figurat vorbind, molimele „roşii”, „galbene” ori „verzi” au cuprins lumea. Alexandru Surdu era un optimist. A crezut până în ultima clipă în deviza lui Spinoza: *Cine se ascunde bine, trăieşte bine.* A crezut, dar nu s-a ferit. O „coadă de şoricel” l-a dat de gol. A plecat la stele şi ne-a lăsat nouă să păstrăm intacte simbolurile. Acolo, în cimitirul creat de Mackensen pentru militarii de toate naţiile, odihneşte un Uriaş. Şi pe oasele lui se sprijină, mereu vie, istoria neştiută a romanităţii orientale.

În 1889, magnatul american al oţelului, cu origini scoţiene, Andrew Carnegie (1835-1919), publica în *North American Revue* eseul ce va schimba definitiv percepţia mondială asupra filantropiei şi mecenatului social, *The Gospel of Wealth / Evanghelia bogăţiei,* în care declara că omul care moare bogat, moare dispreţuit, fără ca nimeni să-l cinstească şi să-l regrete. În esenţă, Carnegie îi îndemna pe bogaţii lumii să rezerve o parte din bogăţia lor pentru îndeplinirea unor acte de caritate. Carnegie însuşi, care nu fusese nici pe departe un model de corectitudine în afaceri, a decis să-şi cheltuiască uriaşa avere (estimată la sfârşitul veacului al XIX-lea la peste o jumătate de miliard de dolari, respectiv 350 de miliarde, în bani actuali!) construind şi înzestrând, în Scoţia natală, dar şi în America, ţara de adopţie, numeroase biserici, centre culturale, biblioteci, institute de cercetare, inclusiv faimoasa sală de concerte Carnegie Hall, din New York (inaugurată în 1891), unde au evoluat, de-a lungul vremii, şi numeroşi români de succes, de la Angela Gheorghiu şi Ruxandra Donose la pianistul Andrei Licareţ.

Cu totul, Carnegie era animat de ideea că, „într-o lume inegală, sunt foarte multe lucruri de făcut”, îndemnându-i şi pe alţi bogătaşi să adopte un „Angajament de contribuţie”, prin care să rezerve o parte din averea lor pentru cauze filantropice. Fără acest sprijin indirect, e drept, dictat de alte raţiuni decât cele fireşti, egalitare şi creştineşti, mii, poate zeci de mii de tineri talentaţi, dar lipsiţi de posibilităţi financiare, n-ar fi avut acces la o educaţie şi pregătire adecvate. Şi pentru că se vorbeşte astăzi, în lume, despre eficienţa investiţiilor în cultură şi în ştiinţă, experţii au estimat că beneficiile indirecte ale S.U.A. şi ale Imperiului Britanic, de pe urma instituţiilor culturale înfiinţate de Carnegie, au depăşit investiţia iniţială.

Desigur, ideea îmbunătăţirii performanţelor culturale prin acte filantropice este generoasă. Se poate vorbi astfel despre un „preţ al succesului” pe care toţi cei care au atins performanţe înalte, indiferent de domeniu, ar trebui să-l plătească/restituie societăţii. Spre cinstea noastră, au fost şi numeroşi români care au înţeles să „restituie” societăţii o parte din beneficiile proprii, începând cu Vasile Adamachi (1817-1892), creatorul Fondului Adamachi (de 2 milioane şi jumătate de lei/aur), gestionat de Academia Română şi destinat publicării şi premierii operelor literare cu caracter moral, apoi Anastasie Başotă, creatorul Institutului ce-i poartă numele, de la Pomârla, şi, în fine, Jacques M. Elias (1844-1923), membru post-mortem al Academiei Române, care a înfiinţat, prin testament, Fundaţia Menachem H. Elias. În acelaşi fel, Constantin Năsturel-Herescu a finanţat Premiile „Năsturel-Herescu” ale Academiei Române, iar familia Pastia a ridicat Ateneul Popular „Maior Gheorghe Pastia”, din Focşani, în vreme ce Scarlat Pastia, fost, o vreme, primar al Iaşiului, a donat oraşului locul pe care s-a amenajat Cimitirul Eternitatea.

Privite din perspectiva creştină, astfel de acte generoase indică, dincolo de vocaţie, şi o conştiinţă moral-misionară avansată. Într-o lume tot mai bulversată, promovarea incluziunii, eliminarea discriminării materiale, a inegalităţii culturale, reprezintă o forţă, un răspuns la îndemnul Mântuitorului: „Întru aceasta vă vor cunoaşte toţi că sunteţi ucenicii Mei, dacă veţi avea dragoste unul faţă de altul”.

Pe un alt plan, de data aceasta cultural-filosofic, generozitatea e un gest extrem. În 1990, apărea, la Humanitas, volumul (postum) al lui Constantin Noica (1909-1987), *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru.* Cartea a fost pusă iniţial în rândul literaturii anti-totalitariste, un răspuns „noician” la provocările epocii comuniste. Dincolo de „misterul” acestei cărţi, ce deschide o neaşteptată „cutie a Pandorei” – „unde” sunt cele 10.000 de pagini postume de manuscris, aşa cum estima Alexandru Surdu, ale marelui filosof, şi de ce nu au fost publicate integral până acum, mai ales că, aşa cum se obişnuieşte, Academia Română are un program de reeditare la centenar a operelor integrale ale tuturor membrilor săi? – vom semnala că, până în prezent, nu avem un răspuns unanim acceptat, privind semnificaţia ei. Cine este, aşadar, „fratele Alexandru” şi de ce ne îndeamnă Constantin Noica să „ne rugăm” *pentru sufletul lui rătăcit?* În cartea sa, filosoful de la Păltiniş ne oferă şi câteva piste: Alexandru este ofiţerul sovietic (legendar, desigur), care a salvat o mănăstire de maici de la distrugere, iar la final a lăsat un bilet de iertare: *Vă rog să vă rugaţi şi pentru sufletul meu!* Dar Alexandru este şi fostul său coleg de celulă, Alec, un tânăr de 22 de ani (la fel, un personaj fictiv!), ajuns accidental la puşcărie şi care, paradoxal, îi oferă filosofului o „lecţie de viaţă”: „*Ştiu* (s. C.N.) ce aţi vrut să spuneţi: aceia care taie izvoarele de viaţă ale oamenilor, şi le taie singuri, dacă cineva îţi ia apa vieţii, şi-o ia sieşi. Sunteţi un simplu pedagog, apoi, ca o adevărată insultă, îmi strigă: Pedagogule, Demagogule! Mistagogule!” (*op. cit*., p. 29)

→

In memoriam

Take Ionescu, un martir al românismului european

Narcis ZĂRNESCU

În sunetul clopotelor, un car românesc, împodobit cu brad, tras de şase boi albi, urcă încet spre Mănăstirea Sinaia. „Înmormântarea – scria Nicolae Iorga – a fost mai strălucită ca aceea a regelui Carol."

Sicriul cu trupul neînsufleţit, înfăşurat în tricolor, al lui Take Ionescu, în ale cărui discursuri se adunaseră, de-a lungul timpului, toată suferinţa, inteligenţa şi nădejdea înaintaşilor, fu depus în paraclisul umed şi întunecat din curtea mănăstirii. Va fi aşezat, apoi, într-un mormânt săpat la poalele bradului sădit, într-o noapte, de trei iluştri fraţi masoni, ca şi el: Ion Heliade Rădulescu, Christian Tell şi Nicolae Bălcescu, refugiaţi aici în vremea Revoluţiei de la 1848. Mai târziu, sicriul, aşezat într-un mausoleu în stil bizantin, avea să fie coborât şi înnobilat într-un sarcofag de piatră albă. Pe partea interioară a zidăriei, trei picturi bisericeşti, între care şi aceea a Sfântului Dumitru, patronul lui „Tăkiţă Gură de Aur", poreclă care, ispitind subliminalul cultural, ne focalizează nostalgia pe Sfântul Ioan Gură de Aur, Ioan Chrysostomul, lumină strălucitoare a patrologiei creştine, sfânt, venerat deopotrivă de Biserica Răsăriteană şi de Biserica Apuseană.

Pe pereţii albi ai mausoleului au fost săpate câteva frânturi din cuvântările lui Take Ionescu, făuritorul Micii Înţelegeri. Spicuiesc: „Dintre toate suferinţele, cea mai amară e deziluzia asupra neamului tău…"

Pentru Constantin C. Arion, fost ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, moartea prim-ministrului Take Ionescu [în 22 iunie 1922, la Roma, Italia] era o tragedie, o pierdere iremediabilă, similară cu pierderea unui „tezaur naţional". Şi Academia Română lua parte „cu cele mai vii sentimente la jalea naţională pentru ilustrul dispărut, care a fost unul din cei mai însemnaţi oameni ai României contemporane".

Marele Război, cum fusese numit de contemporani Primul Război Mondial, i-a asigurat lui Take Ionescu un nume nepieritor în istoria întregirii neamului nostru. Cu extraordinara sa putere de intuiţie, Take Ionescu a înţeles din prima clipă că zeul istoriei mizează pe România şi îi acordă şansa de a-şi realiza visul secular: înfăptuirea României Mari. După război, Take Ionescu înţelege că lumea nouă avea să se îndrepte spre stânga. De aceea, în 1919, se hotărăşte să pună bazele unui partid democrat. Înfăptuirea unităţii naţionale „impune o revizuire nu numai a tuturor organizaţiilor statului, dar şi a partidelor politice. Ca să poată sluji România întregită, partidele noastre trebuie să se adapteze României celei noi, tot aşa de pătrunsă de spiritul democratic ca şi de nevoia ordinii." El invită „la muncă comună pe toţi românii din toată întinderea României Mari, care cereau ca România Mare să fie şi România Nouă".

În politica internă, partidul democrat visat de Take Ionescu preconiza, mai întâi, unificarea vieţii de stat „a celor patru Românii"; descentralizarea administrativă şi inamovibilitatea ei; autonomia bisericii şi egalitatea culturilor; revizuirea impozitelor şi crearea unui impozit pe câştigurile de război; efectuarea definitivă a reformei agrare şi justa despăgubire; protecţia muncii etc. În politica externă, susţinea, în primul rând, fidelitatea faţă de marii aliaţi, care au dus la victoria finală, adică la „obârşia României Noi". În al doilea rând, credea că este fundamentală o „alianţă între cele cinci state de Răsărit [începând de la Marea Baltică şi până la Peloponezul din Mediterană], care să se garanteze solidar şi reciproc". Aceste state aliate ar „forma un bloc de 75 de milioane, ar constitui o mare putere şi ar putea pretinde şi obţine drepturile unei mari puteri". Sunt două idei cardinale ce definesc crezul politic căruia Take Ionescu i-a fost fidel până la moarte.

Destinul lui Take Ionescu, răstignit între Război şi Pace, aşa cum mi-a apărut într-o clipă de iluminare astrală, fusese descifrat cu aproape un secol mai înainte de un sculptor subtil, astăzi uitat, Ernest Henri Dubois [1863-1930], autor al unor monumente celebre din Bucureşti, dedicate lui Ion Brătianu, George C. Cantacuzino, George Pallade, Eugen Carada şi Take Ionescu. Grupul statuar, inspirat de viaţă politică tumultuoasă a lui Take Ionescu, inaugurat la 21 iunie 1931, dar dărâmat în plină epocă proletcultistă, prin anii '50, sugera tocmai destinul unui crucificat. Pe de o parte, Războiul: grupul statuar simboliza pornirea avântată spre război a naţiunii române, sub imboldul marelui orator „Gură-de-Aur". Pe de altă parte, Pacea: imagine a Micii Înţelegeri, întruchipată de o femeie tânără, marţială, care, îmbrăţişând stindardele celor trei naţiuni aliate, ţine în mână tratatele de siguranţă. Să ne reamintim că Mica Înţelegere sau Mica Antantă, încheiată în 1920, între Cehoslovacia, Regatul Iugoslaviei şi Regatul României, a avut ca scop menţinerea integrităţii teritoriale a celor trei state, în faţa pretenţiilor revizioniste ale Ungariei şi a tendinţelor restauratoare ale Habsburgilor. (Take Ionescu, *Mica Înţelegere*, Cartea Românească, 1921)

Take Ionescu nu s-a ascuns niciodată, nu a dat înapoi, a ştiut să îşi înfrunte destinul şi Marea Istorie. La 22 ianuarie 1919, cu ocazia aniversarii unui an de existenţă a ziarului *La Roumanie*, oamenii politici din Franţa vor organiza un banchet. Luând cuvântul, Take Ionescu se întreabă retoric: unde vom găsi cu toţii siguranţa roadelor victoriei? Răspunsul lui este simplu. În două aranjamente politice: păstrarea înţelegerii cordiale a marilor puteri din Occident şi „crearea – în locul Rusiei anarhizate – a unei alianţe de Răsărit din cele cinci naţiuni noi, care să închidă drumul Germaniei: Polonia, Cehoslovacia, România, Serbia şi Grecia".

Devenit în 1930, la vârsta de 62 de ani, ministru al Afacerilor Străine, Take Ionescu vizitează Londra. Presa este în extaz. *The Daily Telegraph* din 6 octombrie 1921 notează: „Take Ionescu, care va sosi astă seară la Londra, e o figură familiară în cercurile oficiale şi diplomatice din capitala noastră. Niciun alt om de stat – afară poate de prietenul lui, Venizelos, premierul Greciei – nu se bucură de un atare prestigiu şi mai ales de o încredere atât de unanimă. Căci felul domnului Ionescu de a îmbrăţişa chestiunile de stat nu e câtuşi de puţin balcanic, ci european. Căldurosul omagiu adus de Alexandre Millerand, preşedintele Republicii Franceze, care acum câteva zile i-a acordat ministrului de Externe român cordonul Legiunii de onoare, cea mai mare distincţie acordată de Franţa, exprimă preţuirea deosebită de care se bucură omul politic Take Ionescu", datorită viziunii sale deschizătoare de noi orizonturi „asupra problemelor Europei Centrale", cât şi pentru „neclintitul său devotament faţă de Aliaţi".

În interpretarea lui Constantin Noica, „victoria", pe orice plan ar fi atinsă, este un blestem. Omul modern îşi concentrează toate forţele pentru „victorie": „Pe o piaţă cu tot felul de victorii, lumea de azi pare o piaţă în care toate victoriile sunt suspendate, sunt de *vânzare* (s.n.). La fiecare pas, întâlneşti o victorie a lumii moderne, dar o victorie fără stăpân" (*op. cit.*, p. 8). În acest sens, cartea sa este o formă superioară de *izbăvire*. Este o rugă pentru toţi învingătorii, fie că poartă sau nu numele marelui lor „predecesor", Alexandru cel Mare: „Rugaţi-vă pentru puternici, rugaţi-vă pentru *cei ce ştiu*, rugaţi-vă pentru fizicieni, pentru matematicieni, pentru toţi cei ce rătăcesc triumfători într-o viaţă *fără cultură* (s. C.N.), rugaţi-vă pentru omul european, pentru omul modern, care a triumfat asupra naturii şi a bunului Dumnezeu!" (*op. cit.,* p. 6). Extrapolând lucrurile, „omul modern", despre care vorbeşte C. Noica, este însuşi Faust. Acest *Alexandru* al vremurilor noi nu are sălaş, nu are parteneri, nu are prieteni. La fel cum Andrew Carnegie a înţeles cândva că bogăţia este o „insultă", şi Constantin Noica şi-a imaginat un învingător ce are nevoie absolută de cineva care să-i recunoască, şi, la nevoie, chiar să-i cumpere iertarea. „Fratele Alexandru" este însuşi Statul (totalitar sau nu), care îşi învinge supuşii, apoi îi răsfaţă/răsplăteşte cu daruri extravagante. *Alexandru* este individul dezabuzat şi hedonist, este insul „sărac", ce nu a cunoscut „bucuria" dăruirii. Capitalist sau comunist, democrat sau totalitarist, „fratele" *Alexandru* ne învaţă cum să nu murim spiritual. *Dăruirea,* în acest caz, este respectarea rugăminţii: *Rugaţi-vă pentru sufletul meu!*

Paradoxal, la rândul său, şi Constantin Noica, a fost un „învingător". Odată ieşit din puşcărie, în 1964, C. Noica a înţeles, ca şi Andrew Carnegie, odinioară, dar pe un cu totul alt plan al vieţii sociale, că „victoria", în cazul său performanţa filosofică superioară, trebuie returnată „societăţii". Ideea de a-l restitui pe Eminescu, integral, lumii intelectuale moderne, de a înfiinţa şi pregăti o echipă „naţională" de intelectuali de top, respectiv de a „dărui" ceva din „victoria" sa mai tinerilor confraţi l-a urmărit toată viaţa. Stau mărturie, în acest sens, amintirile şi destăinuirile profesorului Alexandru Surdu, multe cuprinse în antologia (postumă), *De vorbă cu Academicianul Alexandru Surdu* (Iaşi, Ed. Pim, 2021): „Eliberat din detenţie, şi obţinând prin bunăvoinţa lui Athanase Joja un post de cercetător la Centrul de Logică, din primele zile, Noica se şi apucă de treabă. La sugestia lui Aram Frenkian începu să traducă din comentatorii antici ai *Logicii* lui Aristotel, antrenându-ne şi pe noi (tinerii de atunci), Niels Offenberger, Sorin Vieru şi pe mine, la învăţarea limbii greceşti. Lecţiile le ţineam în grădina casei unde locuiam atunci, pe Strada Biserica Alexe, nr. 30: *Ne vedem în Grădina Akademos*, glumea Noica. Şi tot el, văzându-mi sârguinţa, m-a dus la cel mai bun profesor de greacă veche, Nicolae Ştefănescu, şi mi-a plătit 20 de lecţii. *Frumuseţea gestului este că Noica n-a acceptat niciodată să-mi plătesc această datorie.* Abia mai târziu am înţeles de ce: *Gestul lui valora mai mult decât toţi banii din lume*" (s.n., *op. cit.*, p. 44).

După modelul noician, şi Alexandru Surdu a fost un „risipitor". Şi-a luat, din timpul de lucru, răgaz pentru a-şi ajuta şi promova tinerii colegi de la Institutul de Filosofie, pentru a le finanţa cărţile şi a le deschide „uşile" academice, a înfiinţat Centre de cercetare logico-teologice în Maramureş, a creat şi condus Asociaţia Bogdan-Vodă, a urmaşilor nobilimii maramureşene. Iar asta, în dauna finalizării „Sistemului", obsesia şi mândria marilor gânditori români, a filosofilor de „formula unu", din „Şcoala" lui Maiorescu. Se spune că Alexandru Surdu a murit prematur, fără a-şi finaliza proiectul său de suflet, *Filosofia pentadică*. Manuscrisul ultimului volum a ciclului, *Existenţa reală*, rămas neterminat, a „dispărut" în chip misterios. Într-un fel, se repetă scenariul „operei postume" a lui Constantin Noica.

Ce ne rămâne însă de la Alexandru Surdu este exemplul de generozitate extremă, de dăruire totală: „Asta e soarta pe care ţi-ai ales-o, mi-a zis mama. Căci mult am mai avut de suferit. Dar, cum am fost mereu credincios, nu mă mir şi nu mă tulbur" (*op. cit.*, p. 285), spunea Alexandru Surdu. Mărturiile noiciene din *Rugaţi-vă pentru fratele Alexandru* se termină indecis: „Nu mai am nici patrie, domnule colonel", se lamentează Noica la ieşirea din închisoare. Alexandru Surdu şi-a recuperat cel puţin Patria, trăind, până la ultima suflare, cu ideea că România Mare a fost visul milenar al Romanităţii Orientale. A murit, şi a fost îngropat în Capitala Eroilor Patriei Române. A fost *risipitorul suprem*, a fost anti-Faustul vremurilor noi.

Profesorul Moise Mitulescu
O viaţă pentru cauza muzicii corale

Andrei ILIESCU

Muzica corală tradiţională este poate forma cea mai rafinată a folclorului nostru, iar aprecierea este pentru acea muzică pe care au făcut-o – şi în parte, care se mai face, încă – timp de peste un secol, oameni neprofesionişti, stăpâniţi de bucuria de a cânta; este o formă rafinată pentru că s-a născut, a fost cultivată şi şlefuită, timp de peste şase secole, în mănăstiri şi biserici în tradiţia ritului ortodox, prin slujitorii acestuia pregătiţi anume în tainele muzicii.

Tradiţia Bizanţului, care a considerat totdeauna vocea umană ca instrumentul perfect creat de Dumnezeu, unicul ce putea avea loc în lăcaşele sfinte de rit ortodox, a făcut ca lumea clerului şi, mai departe, membrii familiilor cu preoţi să trăiască în cultul iubirii de muzică, creându-se astfel, în perspectivă istorică, o linie firească de continuitate, de răspândire a tradiţiei şi de întărire a bucuriei de a cânta, rafinându-se de la o generaţie la alta.

Într-un fel cu adevărat fericit, procesul ce se derula prin „pătura" cunoscătoare de muzică, cea reprezentată de lumea clerului, s-a pliat pe apetenţa nativă a neamului pentru cânt.

Pentru omul simplu, a da glas unei linii melodice era o stare naturală, aproape instinctivă; nu îndrăznea să spună că el cântă; pentru el, a cânta era apanajul doar al celor care aveau „ştiinţa" muzicii, dar, din instinct, în orice moment al zilei şi al vieţii sale, el glăsuia cântece. E simptomatic episodul descris de marele compozitor ungur Bela Bartok (născut în Sânnicolau Mare-Timiş, fervent cercetător al folclorului românesc prin studii aprofundate realizate în sate bihorene, maramureşene şi hunedorene) care, aflat fiind la culegere de folclor pe Valea Izei, în Maramureş, aude pe un drum de ţară o fetişcană care se apropia cântând de una singură; o opreşte cu gândul fericit că ea îi va fi de mare ajutor pentru căutările sale şi o roagă să îi cânte lui ceva; fata, sfioasă îi răspunde îmbujorată: „Apăi, domnule, cum îmi cereţi să cânt, că eu nu ştiu a cânta, numai cei cu şcoală ştiu" şi… pleacă mai departe, continuând să „glăsuiască" melodia pe care compozitorul o auzise la venirea fetei.

La început de secol al XX-lea, această simbioză care se crea între muzica bisericească şi bucuria de a cânta a omului simplu a condus spre naşterea unui alt fel de repertoriu provenit din cel religios, mai laicizat prin text, şi prin ieşirea din limitele stilistice ale muzicii bisericeşti, creând o mare deschidere care a început să prindă din ce în ce mai mulţi amatori de muzică. Se năştea o construcţie monumentală, muzica corală de masă.

Ctitorii dintâi s-au ridicat din familiile de preoţi, taţi şi fii, care terminau înalte şcoli de muzică, dând naştere unei prime pleiade de iluştri muzicieni profesionişti, etnografi, compozitori, dirijori, creatori de şcoală corală românească. Era epoca de afirmare a identităţii naţionale, deschisă sub regele Carol I, a marilor nume, George Breazul, Dumitru G. Kiriac, Gheorghe Cucu, Dimitrie Cuclin, Sabin Drăgoi sau Ioan D. Chirescu. Dincolo de distincţia pe care o aveau ca muzicieni de elită, aceştia au fost desăvârşiţi pedagogi şi mentori care au stăpânit şi arta de a crea un prozelitism de anvergură şi de înaltă calitate pentru cauza muzicii corale. Astfel, apar noi generaţii de muzicieni împătimiţi în pasiunea pentru muzica corală şi de dorinţa ca ea să dobândească o cât mai largă cuprindere; mulţi muzicieni cu notorietate au devenit misionari pentru această cauză, cu misia – care le era şi recompensă – de a învăţa oamenii simpli să iubească muzica.

Iar ceva mai târziu, în deceniul a şaselea al secolului trecut, se năştea o formă nouă de mişcare artistică, parte a programului ideologic al partidului comunist care „mergea" pe mâna tradiţiei, având o puternică susţinere populară. Pentru desfăşurarea programului, s-a creat un cadru de desfăşurare care a impulsionat acest tip de cultură a maselor. Ca o consecinţă a marilor mutaţii economice şi sociale ce începuseră a se petrece, în special prin aducerea forţată a populaţiei săteşti către oraş, mişcarea corală a căpătat o largă arie de cuprindere în toate domeniile, materializată printr-o mare diversitate a tipurilor de formaţii corale; s-a constituit astfel, atât la sat, cât şi la oraş, o masă largă de ansambluri corale, în variate structuri, coruri de bărbaţi, de femei, mixte, grupuri vocale de diverse dimensiuni care beneficiau de fondurile minime necesare pentru a activa şi care erau într-un cadru de puternică emulaţie, spectacole, concursuri locale, naţionale, uneori turnee în ţările socialiste. Şcolile primare şi gimnaziale, prin sistemul de învăţământ naţional care promova acest tip de instrucţie muzicală, deveniseră un bazin bogat de resurse care asigurau continuitatea activităţii de la o generaţie la alta şi după terminarea şcolii. Venind pe solida tradiţie interbelică, corurile şcolare erau elemente strălucitoare ale heraldicii fiecărei şcoli sau liceu, reuşitele lor înscriindu-se în cartea de onoare a propriei istorii.

1976 – la conducerea Corului mixt al Liceului de Muzică şi Arte Plastice din Piteşti, în transmisiune directă a televiziunii române, în cadrul concursului naţional dedicat Independenţei de stat a României.

Important de remarcat este faptul că pentru implementarea şi asigurarea reuşitei unui plan atât de amplu urmărit de ideologii noii orientări au fost folosiţi tot aceiaşi oameni speciali educaţi în familii de ţărani, în cultul muzicii, şcoliţi şi deveniţi buni profesionişti şi cu harul de a face şi pe alţii să iubească cântecul, oameni care trăiau doar prin şi pentru muzică.

Evident, că scopul urmărit prin dezvoltarea mişcării corale amatoare era modelarea unei conştiinţe de tip nou, socialist, pentru noile generaţii. Prin acest demers, mişcarea corală căpăta o dimensiune pronunţat partinică (susţinută fals, ca naţionalistă); a fost creată astfel o nouă şcoală de creaţie, a cărei menire era realizarea de lucrări corale cu tematică obsesiv-ideologică comunistă, impuse din ce în ce mai forţat în repertoriile corurilor şi care, în timp, au distrus pasiunea şi bucuria artistului de a mai face muzică, motoarele vitale al activităţii corale, ducând, ca ultim efect la „implozia" acestei arte, nestemată a culturii naţionale.

În pofida acaparării în totalitate a mişcării corale prin noua viziune doctrinară şi a deformării dramatice a conţinutului acesteia, în lumea muzicii corale amatoare mai rămăsese o oază a artei pure: erau lăcaşurile bisericii ortodoxe, unde activitatea corală supravieţuia, e drept sub o formă mult mai restrânsă, dar cu vigoare şi de o aleasă calitate, sub conducerea unor eminenţe muzicale şi de aleasă spiritualitate, precum Ioan D. Chirescu, Nicolae Lungu, Petru Simionescu sau Jean Lupu, dacă ne limităm la cei din sfera capitalei. Acestora li se adăugau în provincie mulţi alţi asemenea eroi cărora generaţiile ce le-au urmat le sunt recunoscătoare pentru salvarea adevăratei arte corale şi a patrimoniului ei inestimabil creat de marii înaintaşi.

Zona Argeşului a fost dintotdeauna binecuvântată cu oameni cu voce şi auz muzical, iubitori de arta cântului, dar şi cu oameni care aveau harul de a atrage semeni spre a sluji muzica cu şi din pasiune. În zonele cu puternică personalitate etnografică, Curtea de Argeş, Câmpulung sau Costeşti, exista, încă din vremurile interbelice, o mişcare corală remarcabilă prin calitate şi continuitate.

→

Francmasoneria franceză şi francmasoneria engleză, elita politică europeană, îl primeau şi îl ascultau ca pe un egal pe Take Ionescu, în spiritul solidarităţii şi fraternităţii universale. Lordul George Curzon, fost vice-rege al Indiei, participant activ la aşa-numitul *The Great Game*, ministru de Externe al Angliei, îl va felicita pe Take Ionescu, cu ocazia unui banchet festiv: „Pentru înfăptuirea idealului naţional al ţării sale, voi spune că Take Ionescu e cunoscut în întreagă Europa ca unul care s-a devotat chestiunilor externe şi – se poate zice pe drept cuvânt – că, ţinând cont de experienţa şi de cunoştinţele sale, nu există alt om de stat în Europa care să merite un mai mare respect şi o stimă mai înaltă ca Excelenţa sa. De aceea îl primim cu mare plăcere, în calitate de ministru de Externe al ţării sale şi urăm viaţă lungă serviciilor sale, nu numai spre folosul ţării sale, dar şi spre acela al Aliaţilor." (*Times*, nr. 15, oct. 1920)

În 1920, Take Ionescu îşi propune un periplu prin capitalele europene: Paris, Londra, Roma, Belgrad, Praga. Va purta discuţii lămuritoare şi eficiente cu elita politicienilor europeni, astfel încât la doi ani după semnarea Păcii de la Buftea-Bucureşti, ia fiinţă Mica Înţelegere sau Mica Antantă, care va avea ca temelie o reţea de tratate defensive.

În vreme ce suspinul clopotelor se transforma treptat în tunet, în vreme ce un car românesc, împodobit cu brad, tras de şase boi albi, urca încet spre Mănăstirea Sinaia, presa din România, presa din Europa şi America dădea onorul omului de stat care bătea la porţile ferecate ale Marii Treceri. „Cu el dispare – avea să scrie I.G. Duca – un întreg capitol din viaţa României contemporane." *Le Temps, Morning Post, Neue Freie Presse* deplângeau trecerea în nefiinţă [plecare spre cele veşnice] a acestui mare român: „Prin moartea lui neaşteptată dispare unul din bărbaţii cei mai marcanţi ai politicii sud-europene, un bărbat de o uriaşă importanţă internaţională şi de o enormă suprafaţă europeană."

Capete încoronate – Regina Maria, suveranii Italiei, Regele Alexandru al Serbiei, Regina Serbiei. Viitoare personaje istorice. Preşedintele Franţei, Alexandre Millerand, prim-ministrul Franţei, Raymond Nicolas Landry Poincaré [a nu se confunda cu marele matematician şi filosof al ştiinţei Henri Poincaré!], mareşalul Joffre, Lordul Arthur James Balfour, prim-ministrul Greciei, Elephtherios Venizelos, prim-ministrul Italiei, Luigi Facta, diplomatul sârb Nicola Pasici – completau acest cortegiu mortuar virtual.

Ca întotdeauna, iubita noastră ţară, România, reuşeşte în ultima clipă, *pe ultimul drum*, să-şi aprecieze oamenii de valoare. Sunt convins că marele nostru contemporan, Take Ionescu… Zic *contemporan*, şi nu greşesc prea mult, pentru că noi, cei care mai avem memorie istorică şi afectivă, vom rămâne contemporani cu Burebista şi Ştefan cel Mare, cu Decebal şi Mircea cel Bătrân, cu Mihai Viteazul şi Cantemir. Aşadar, sunt convins că marele nostru contemporan, Take Ionescu, ne priveşte şi ne ascultă, din mausoleu sau din ceruri, poate că zâmbeşte şi ne lasă o lacrimă moştenire. Să fim siguri că Take Ionescu ne mulţumeşte de acolo de unde este şi se bucură pentru toţi cei care revigorează tradiţiile româneşti şi ţin vie şi strălucitoare făclia *românismului european*.

Seniori ai culturii

Una dintre figurile remarcabile ale culturii argeşene a fost cea a lui Constantin Albu, o personalitate influentă, cu mari merite în organizarea mişcării corale în judeţ. Muzician rasat, care se bucurase de aprecierea lui Pietro Mascagni, din orchestra căruia făcuse parte, ca violoncelist, când compozitorul italian venise în Bucureşti pentru a dirija opera sa *Iris,* scrisă pentru marea soprană Hariclea Darclée, era un apropiat al lui George Enescu, cel care îl dojenea în glumă pe prietenul Costică, pentru că nu se preocupase îndeajuns să popularizeze recitalul pe care marele violonist îl dăduse la Piteşti. Profesorul Albu a fost cel dintâi organizator şi dirijor de ansambluri corale în Piteşti în a doua jumătate a anilor '30 ai secolului trecut, precum şi cel dintâi animator de muzică de cameră. A activat ca dirijor de coruri şi profesor de violoncel până în ultima clipă a vieţii, la peste 80 de ani. El a fost mentorul unei pleiade de muzicieni deosebiţi care au dezvoltat în judeţ o mişcare corală de amatori de mare prestigiu. În perioada de după cel de-Al Doilea Război Mondial şi cu precădere după anii '60, când a început dezvoltarea industrială a judeţului, sub mâna acestor muzicieni s-a născut viaţa culturală, cu primele ansambluri corale de o certă valoare artistică. Până la sfârşitul deceniului al nouălea, în judeţ activau zeci de ansambluri corale şi, fapt remarcabil, cele mai multe dintre ele, cu peste 60-70 de corişti. Timp de aproape două decenii, între 1970-1990, pe firmamentul muzicii corale a strălucit numele Coralei bărbăteşti D.G. Kiriac, ansamblu de reputaţie naţională, condus de maestrul Emanoil Popescu. Muzicieni reprezentativi ridicaţi din plaiurile argeşene şi care au sfinţit muzica corală au mai fost profesorul univ. dr. teolog Constantin Drăguşin, dirijorul de mare calitate al Coralei Patriarhiei Române Nicolae Lungu, timp de peste 3 decenii, şi fratele său, preotul Marin Drăguşin, parohul Bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Piteşti, solist al Coralei D.G. Kiriac şi dirijor al Coralei Clerului din Piteşti. Personal, trăiesc încă cu regretul că viaţa nu mi-a oferit mai multe ocazii de colaborare muzicală cu Gabriela Drăguşin, fiica preotului, plecată mult prea devreme dintre noi, o excepţională mezzo-soprană care a făcut o carieră strălucită la Opera Naţională din Bucureşti şi cu înregistrări discografice de excepţie în genul vocal-simfonic.

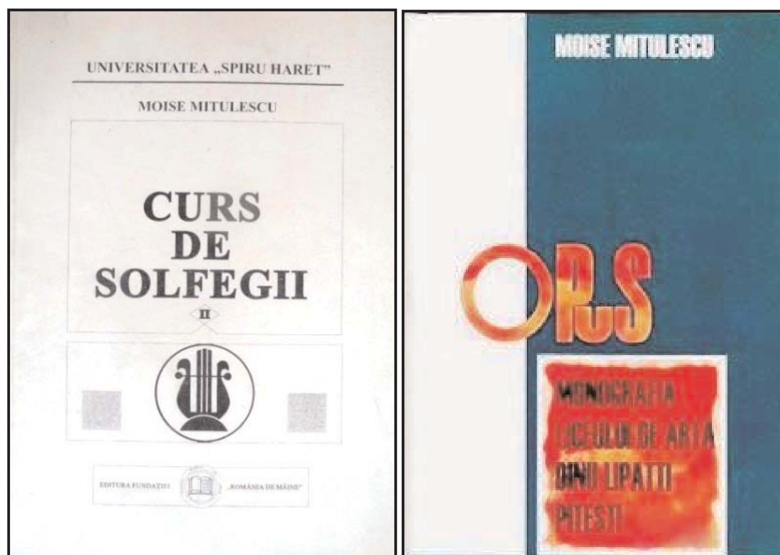
Respectatul profesor Tache Sâmbotin este o efigie a învăţământului muzical piteştean, ca şi compozitorul şi dirijorul de coruri Emil Lerescu. Muzicienii remarcabili ai ultimei perioade a „epocii de aur" a mişcării corale argeşene, din rândul cărora fac parte Moise Mitulescu, George Gomoiu, Dumitru Croitoru, Alfons Popescu, preotul Ion Ionescu de la Topoloveni, Ion Grecu, Paul Baidan, Magdalena Albu-Ioan, îşi au locul cuvenit în paginile de istorie a culturii argeşene pentru aportul pe care l-au avut pentru construirea unei mişcări artistice amatoare de un nivel adus în vecinătatea profesionalismului artistic.

Doresc să mă opresc o clipă în plus asupra uneia dintre figurile emblematice amintite, cea a profesorului **Moise Mitulescu.** Admiraţia şi respectul pe care i le port şi pe care doresc să le traduc în acest omagiu, nu vin doar din informaţii dobândite prin documentare, ci şi din privilegiul de a-l fi cunoscut îndeaproape, de-a lungul multor ani; l-am avut profesor de teorie şi solfegii în şcoala de muzică, l-am urmărit dirijând coruri, i-am citit articolele şi criticile muzicale, i-am cântat din compoziţii şi i-am ascultat istorisirile despre cum năştea ansambluri corale, formând corişti din rândurile metalurgiştilor, ale funcţionarilor, inginerilor – lucrători din fabrici şi uzine fără nicio educaţie muzicală sau auz armonic, fără experienţa cântului coral. Personalitatea sa se întrupează în modelul de muzician care prin întreaga activitate a avut o contribuţie foarte importantă la crearea unei largi şi consistente pături de artişti amatori, la creşterea nivelului de educaţie muzicală în spaţiul argeşean, de deschidere a orizonturilor muzicii pentru generaţiile de copii şi tineret, fundamente pe care cultura argeşeană devenea reală şi dobândea calitate.

Contribuţia majoră pe care a avut-o profesorul Moise Mitulescu în spaţiul cultural Argeş-Muscel rezidă atât în valoarea practică a activităţii sale de formator şi conducător de coruri, dar şi în cea teoretică, desfăşurată în plan jurnalistic, precum şi cea de creator de lucrări muzicale de gen.

Aflat azi la o vârstă de aleasă senectute, maestrul Moise Mitulescu trăieşte cu mâhnire extincţia care ameninţă tradiţia corală căreia i-a închinat aproape şapte decenii de activitate, cu durerea unei înfrângeri personale, precum năruirea unei construcţii proprii clădite cu dragoste şi sacrificii. Cu prilejul mai multor întâlniri, mi-a vorbit despre temerea pe care o trăieşte, cu preocupare crescândă, de la o zi la alta, văzând lipsa de interes şi de reacţie în faţa diluării conţinutului sfânt al tradiţiei, atât cea locală, cât şi cea naţională. Se animă cu speranţa că în şcoli muzica şi activitatea corală îşi vor recuceri poziţiile de altădată cuvenite în procesul de formare a culturii generale şi personalităţii elevilor, că filarmonicile nu vor mai fi nevoite să-şi desfiinţeze corurile pentru a putea supravieţui financiar, cultura nu va mai fi Cenuşăreasa societăţii, iar diriguitorii vieţii sociale şi economice din vremurile de azi vor avea dorinţa şi ştiinţa de a clădi epoca nouă contemporană, având ca bază tradiţia şi nu ceea ce rămâne după demolarea a tot ce au clădit înaintaşii.

S-a născut la 4 februarie 1932, într-o familie în care tatăl era preot, iubind dintr-un început, în modul cel mai firesc, cântul vocal, funcţie „fiziologică" creată de viaţa bucolică în care trăia întreaga familie pe colinele Domneştilor dintre Curtea de Argeş şi Câmpulung.

Şi-a păstrat întreaga viaţă o fizionomie uscăţivă, în perfectă armonie cu constituţia sa, mai degrabă longilină, care în ansamblu dau imaginea unui om de o vivacitate deosebită, în continuă acţiune, gata să se apuce de lucru, imediat ce un altul a fost terminat. Această sete de activitate şi-a păstrat-o de-a cursul vieţii, fiindu-i motorul care l-a susţinut în a se manifesta pe mai multe planuri simultan, lăsând adesea impresia că are darul ubicuităţii!

A urmat cursurile Conservatorului Ciprian Porumbescu din Bucureşti, Facultatea de Compoziţie – Muzicologie, având profesori din generaţia marilor magiştri, precum Victor Giuleanu, Dragoş Alexandrescu, Myriam Marbé sau Florica Comişel. A crescut şi s-a dezvoltat ca muzician în cultul valorilor pe care le reprezentau marii ctitori al muzicii corale şi etnografiei româneşti, pentru care izvorul creaţiei lor a fost folclorul şi ethosul românesc.

După venirea în Piteşti, la scurt timp de la terminarea studiilor universitare, şi-a început activitatea didactică la Şcoala de Muzică şi Arte Plastice, ca profesor de teorie şi solfegii, de ansamblu coral şi dirijor al corului şcolii. A fost director al şcolii în mai multe mandate, înainte de decembrie '89, dar şi după, între 1990 şi 1994, având o contribuţie importantă în obţinerea aprobărilor de transformare a Şcolii de Muzică şi Arte Plastice în Liceul de Artă care să poarte numele lui Dinu Lipatti, ca semn al preţuirii pe care piteştenii o poartă marelui pianist care îşi construise în anii '50, o vilă în satul Fundăţeanca din apropierea Piteştiului, pe care muzicianul şi-o dorea oaza sa de linişte, ori de câte ori ar fi revenit în ţară.

Istoria de jumătate de veac a Liceului de Artă Dinu Lipatti din Piteşti face obiectul unei valoroase monografii cu titlul *Opus 50*, apărută la Editura Tiparg în 2007 care îl are ca autor pe prof. Moise Mitulescu.

Activitatea sa didactică a fost completată, după anul 1990 şi cu cea de lector universitar la Colegiul Universitar Pedagogic din Câmpulung al Universităţii Spiru Haret realizând în această calitate *Cursurile de solfegii,* în două volume, apărute la Editura Fundaţiei România de mâine, în 1997 şi 1998.

Fire activă şi plină de iniţiativă, prof. Moise Mitulescu începe, din prima tinereţe, derularea unei prodigioase activităţi multilaterale în domeniul muzicii, atât teoretice, cât şi practice.

Se face cunoscut ca autor de studii folclorice, compozitor, culegător de creaţii folclorice argeşene reunite în volumele de cântece şi coruri dintre care amintim: *Din cuburi colorate* (1976), *Românie, la chemarea ta!* (1980), *Lerui, ler* (2005) sau *Cântând iubirea* (2012). Remarcabile sunt volumele de culegeri de folclor, realizate ca autor sau coordonator, *Floarea albă din cunună* (1982) – folclor muzical din judeţul Argeş, culegerea *Voioasă mi-e inima* (1964) şi cele 76 de colinde şi obiceiuri de iarnă din zona Argeş-Muscel. Adăugăm studiul etno-muzical care cuprinde 50 de doine şi cântece bătrâneşti realizat, împreună cu portretul apreciatei interprete de muzică populară Vochiţa Stoian, precum şi volumul de biografii a 11 interpreţi – fluieraşi din zona comunei Arefu, reunite sub titlul *Virtuozi ai fluierului-interpreţi din zona Argeş-Muscel*

Activitatea teoretică muzicală este întregită de cea de compoziţie care excelează prin creaţia de lucrări corale, din care amintim *La stână, În Muscele cu flori, Am rămas nemuritori, Ţară pământ de dor (Dac-aş fi codru în lume)* – amintite fiind cele premiate în mai multe rânduri la diverse concursuri naţionale, dar şi *Rod bogat, Foaie verde şi-o sipică, Fata argeşeană, Foaie verde maghiran* şi *Dorule de pe muscele*, creaţii străbătute de filonul folcloric şi etno-muzical autentic argeşean ce le înscrie în tezaurul atât de preţios al muzicii corale culte.

A compus şi lucrări de muzică instrumentală, precum Suitele pentru orchestră de coarde *Pe-al copilăriei plai* şi *Carnavalul copiilor*, lucrări premiate la Concursurile Naţionale din 1983 şi 1985, şi muzică pentru scenarii TV la spectacole de copii.

Adevărata dimensiune a pasiunii maestrului Moise Mitulescu pentru muzică o dă, fără îndoială, activitatea sa de dirijor de coruri, începută în 1949 – când a dirijat pentru prima dată Corul mixt al elevilor liceeni din Câmpulung şi care a continuat vreme de aproape şapte decenii. În întreaga sa activitate a condus 24 de ansambluri vocale din Zărneşti-Braşov, Câmpulung, dar şi din mari comune argeşene, Colibaşi, Leordeni sau Bogaţi; 15 dintre aceste coruri erau ale instituţiilor din municipiul Piteşti. A fondat şi dirijat coruri de toate structurile şi dimensiunile: mixte – pe mai multe voci, coruri de voce – bărbăteşti sau feminine, şcolare sau de copii, grupuri corale, multe dintre ele fiind pregătite, în paralel, în aceeaşi perioadă de timp.

A condus coruri de mari dimensiuni, precum Corul Sindicatului din Învăţământ – Piteşti (timp de 11 ani), Corala Negru Vodă (timp de 20 de ani) şi Corul mixt al Uzinei ARO din Câmpulung, precum şi Corul mixt al Combinatului de Articole Tehnice Cauciuc – CATC Piteşti şi al Combinatului Petrochimic Piteşti. A efectuat turnee în Republica Federală a Germaniei în 1983 cu Corul mixt al comunei Leordeni şi în Olanda şi Bulgaria, cu Grupul coral Pădureanca din comuna Bogaţi. A participat la multe ediţii ale diverselor festivaluri naţionale care au avut loc la Ploieşti, cu Grupul coral de femei al Sindicatului Sanitar din Câmpulung, iar la Lugoj şi Suceava, cu Corul mixt CATC. A fost fondatorul şi dirijor, între anii 1964-1991, al Corului mixt al Liceului de Muzică şi Arte Plastice din Piteşti – cu care a obţinut Premiul al II-lea la Olimpiada – faza naţională, desfăşurată la Craiova, ediţia 1972-1973.

Viaţa sa de profesor, ca şi cea de director de şcoală de muzică şi-a trăit-o sub crezul că niciun elev nu trebuie să rămână în afara mişcării corale, crez pe care l-a înţeles prin valenţele sale practice, atât ca un factor educativ prioritar în formarea personalităţii elevului, al dezvoltării interesului şi plăcerii de a cunoaşte muzica, dar şi ca generator al unei „mase" de practicanţi ai muzicii corale alcătuite din adulţii deveniţi din elevii de odinioară, care vor duce această tradiţie mai departe. În această viziune, sub conducerea sa artistică, au fiinţat numeroase alte ansambluri corale precum Corul elevilor din Zărneşti, Corurile Şcolilor nr. 3 şi nr. 5 Piteşti (1957-1961), Corul de cameră Argesis al Şcolii Populare de Artă din Piteşti (1984-1990), Corul mixt Animato al Universităţii Spiru Haret – Câmpulung (1994-2004), Corul mixt al Şcolii Medii nr. 2 (actualul Liceu Zinca Golescu) (1961-1964) şi Corul mixt de cameră Serenada al cadrelor didactice din Şcoala Medie de Muzică şi Arte Plastice Piteşti (1984-1990).

→

Eminescu – Italia – Leopardi

Ion ANDREIŢĂ

Veneţia. Nu'ş' cum se face, dar de câte ori mă gândesc la Eminescu şi Italia, îmi vine imediat în minte Veneţia. Veneţia – oraşul dogilor, al comerţului şi al culturii. Veneţia care, alături de Genova, îşi împingea constant, până la Gurile Dunării, încă din zorii secolului al XIII-lea, „corăbiile cu mirune" – ca să folosesc o expresie poetică a Mitropolitului Dosoftei, cel care, întâiul, a transpus *Psaltirea* în versuri.

Veneţia care, la rându-i, primea din partea Ţărilor Române turme de oi, cirezi de vite, precum şi un produs foarte căutat în epocă, după cum ne asigură Nicolae Iorga, din care citez: „La Veneţia se trimitea şi ceară, aşa încât frumoasele peceţi veneţiene şi lumânările care au ars fără să afume mozaicele şi picturile nepreţuite în splendidele biserici din acest oraş erau datorate harnicelor albine din Moldova".

Dar şi Veneţia, oraş al culturii – care şi-a pus pecetea pe câteva personalităţi de excepţie, începând cu domnitorul-poet şi poliglot Petru Cercel (fratele lui Mihai Viteazul) şi Stolnicul Constantin Cantacuzino şi continuând cu Dinicu Golescu, Simion Bărnuţiu, Al. Papiu Ilarian, Iosif Hodoş, Nicolae Filimon, Dora d'Istria – ca să ne păstrăm într-un timp devenit deja istorie.

Şi, desigur, Veneţia lui Mihai Eminescu, poetul tutelar al românilor, cel care, ca nimeni altul, evocă atât de sugestiv oraşul lagunar, încă înainte de a-l cunoaşte direct:

S-a stins viaţa falnicei Veneţii,
N-auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri
Pătrunde luna, înălbind pereţii…

Versuri care, în melodioasa limbă a lui Leopardi, sună astfel:

La vita della splendida Venezia e spenta,
L`eco dei canti e i lumi d`alegri carnevali;
Sulle scalee marmoree, sugli antichi portali
Batte la luna e filtra le mura inargenta.

Tocmai de aceea, primul popas pe care-l fac în Italia, în căutarea lui Eminescu, este Veneţia – de unde nu pot pleca mai departe fără a consemna finalul impresionantului sonet închinat de poet exoticului oraş:

Okeanos se plânge pe canaluri…
El numai-n veci e-n floarea tinereţii,
Miresei dulci i-ar da suflarea vieţii –
Izbeşte-n ziduri vechi, sunând din valuri…

Mihai Eminescu sub cerul italic. Despre trecerea lui Eminescu prin Italia nu sunt multe de spus – şi nici vesele. Aceasta s-a petrecut la începutul anului 1884, când – după ieşirea din Sanatoriul Ober-Dobling din Viena – poetul, însoţit de bunul său prieten Chibici-Râvneanul, întreprinde o călătorie de refacere, după cum ne asigură Titu Maiorescu, în scrisoarea expediată bolnavului, la Viena: „El (Chibici – n.n.) vine pentru ca, în înţelegere cu dr. Obertsteiner şi după sfatul lui, să te scoată din Institut şi să facă împreună cu D-ta o excursie de vreo 6 săptămâni spre sudul Alpilor, poate până la Venezia, Padua sau Florenţa. Are mijloacele băneşti pentru aceasta… (…) Aşadar, fii fără grijă, redobândeşte-ţi acea filosofie impersonală ce o aveai totdeauna, adaoge-i ceva veselie şi petrecere în excursia prin frumoasa Italie şi la întoarcere mai încălzeşte-ne mintea şi anima cu o rază din geniul D-tale poetic, care pentru noi este şi va rămâne cea mai înaltă incorporare a inteligenţei române."

Din păcate, călătoria – scurtată la insistenţele lui Eminescu – nu a avut niciun efect asupra poetului cu sufletul stins şi obosit. Veneţia nu-l mai încântă, ca-n poezia ce-i dedicase mai înainte; falnicul poet, cu zidurile trupului ruinate, era el însuşi cu viaţa în stingere, ca un far cu feştila trasă. A doua zi părăseşte Veneţia, fără să fi vrut să vadă măcar pe cântatul în poezie San Marco. Nici Florenţa lui Dante şi Michelangelo – după cum ne asigură, de data aceasta, George Călinescu – „cu palatele sale de piatră grea şi cu verzuia clopotniţă a lui Giotto, nu pare să-l fi atras mai de aproape".

Mult mai târziu – la câteva decenii de la coborârea sa în veşnicie – trecerea lui Eminescu prin Italia înseamnă popasuri adânci, statornice, ale poeziei sale, tălmăcită în limba noastră-soră, italiana. Prima traducere din Eminescu este poezia *Venere şi Madonă,* apărută în anul 1906, în revista *Nuova Rassegna letteraria moderna* – şi aparţine unui literat şi poet, căpitanului (de bersaglieri – o specialitate de infanterie italiană, cu fanfară) Pier Emilio Bosi, care publică în această revistă mai multe articole despre România şi cultura ei.

Prima apariţie în volum – apărut la Editura Sansoni din Florenţa, în anul 1927 – se datorează lui Ramiro Ortiz, fost profesor de Limba şi Literatura Italiană la Universitatea din Bucureşti. Au urmat mai multe traduceri, dintre care Mariano Baffi apreciază în mod deosebit culegerea lirică semnată de prof. Umberto Cianciola, apărută la Modena, în 1941, şi volumul *Poesie d'amore*, tradus de prof. Mario Ruffini, apărut la Torino, în anul 1964 – în splendide condiţii grafice – pentru a celebra astfel Centenarul Catedrei de Limba şi Literatura Română de la Universitatea din Torino.

Placa Omagială Mihai Eminescu. În urma unei vizite la Recanati (oraşul în care s-a născut şi a scris Giacomo Leopardi), participând la Festivalul Internaţional de Poezie consacrat lui Leopardi, cel mai mare poet romantic italian şi unul dintre marii romantici europeni, şi lui Mihai Eminescu, ultimul mare poet romantic al lumii, poetul-academician Nicolae Dabija (fie-i somnul dulce) scria despre această minunată întâmplare literară în revista *Flacăra lui Adrian Păunescu:* „Menţionăm că la intrarea în castelul în care s-a născut, a locuit şi a scris clasicul poeziei italiene, se află două basoreliefuri, reprezentându-i pe Giacomo Leopardi şi Mihai Eminescu, ale căror destine seamănă şi ale căror creaţii se completează". În continuare, Nicolae Dabija se întreba cum a apărut această, numită simplu, *Placa Omagială Mihai Eminescu* – în realitate, un veritabil monument de artă. Cunoscând în detaliu acest fenomen artistic, i-am spus, atunci, poetului Dabija ceea ce voi povesti, acum, pentru cititori, spre a se cunoaşte adevărul, demn de istoria literaturii române.

Mărturisesc din capul locului – dincolo de falsă modestie – că ideea acestei plăci îmi aparţine (de pe vremea când eram pe post de „prinţ consort", soţia mea, Lia-Maria Andreiţă, artist plastic şi scriitoare, diplomat în Ministerul Afacerilor Externe, aflându-se în misiune diplomatică la Roma; sigur, pe lângă această „funcţie" familială, eram şi corespondent al ziarului *România liberă*, de unde fusesem detaşat). Ideea s-a născut în urma unei convorbiri cu prof. univ. Franco Foschi (azi şi el în somnul cel lung), directorul Centrului Mondial de Poezie şi Cultură „Giacomo Leopardi" (provenit din mai vechiul Centru Naţional de Studii Leopardiene). Ducerea la bun sfârşit a acestui demers a atras încă două compatrioate, iubitoare de Eminescu şi de Ţară: muziciana Ioana Ungureanu (şi ea plecată să moară puţin), profesoară la Conservatorul Santa Cecilia din Roma, membră marcantă a comunităţii româneşti din Italia, şi, desigur, Lia-Maria Andreiţă, consul la Ambasada României în Italia.

Se întâmpla în vara-toamna anului 2002, când a avut loc prima întâlnire dintre noi, cei trei, şi *onorevole* Foschi. Primind încuviinţarea lui – nu-i ieşea nimeni din cuvânt; fusese deputat vreme de şapte legislaturi în Parlamentul Italian (1969-1994) ministru în două guverne (Cosiga şi Forlani), primar al oraşului Recanati (1960-1970) – am trecut la treabă.

→

Voinţa ce îl caracterizează pe maestrul Mitulescu de a fi permanent înconjurat de muzică, de a o căuta prin toate „cotloanele", de a face ca oameni fără nicio pregătire muzicală să se apropie de muzică şi să cânte, vorbeşte mai mult decât de pasiune, probează o „dependenţă" de muzică, în cea mai frumoasă accepţie care atrage acestui muzician înalte cote de respect. Timp de patru decenii, mişcarea corală amatoare şi profesionistă argeşeană a trăit şi a întreţinut bucuria muzicii pentru mii, poate zeci de mii de oameni, interpreţi şi spectatori, cărora le-au fost dezvăluite frumuseţile acesteia.

Travaliul său este cu atât mai lăudabil cu cât în mişcarea de amatori, în lipsa unei instituţii sub a cărei egidă ar trebui să se afle, dirijorul trebuie se ocupe şi de rezolvarea mai multor alte activităţi non-artistice, istovitoare şi consumatoare de timp, nevăzute la prima vedere, dar care sunt necesare punerii unui spectacol în scenă, pornind de la recrutare interpreţi, alcătuire de programe artistice acordate cu structura corului, procurare şi copieri de partituri, zeci de repetiţii în care de cele mai multe ori iei munca de la capăt şi multe, multe altele, fără de care toată această extremă dorinţă pe care o trăiesc coriştii, aceea de a împărtăşi rezultatul muncii lor cu spectatorii care îi urmăresc, nu ar putea fi împlinită. Maestrul Mitulescu are acest rar har de a şti să „contamineze" coristul cu bucuria şi dragostea cu care trebuie trăită muzica.

A fost, şi continuă să fie, un „om al oraşului", conectat la tot ce se întâmplă în viaţa urbei şi îi place să popularizeze, să educe estetic, prin publicistică, prin zeci şi sute de cronici şi articole, fenomenele artistice de interes, dar este, în aceeaşi măsură şi un urmăritor fervent al multor evenimente muzicale ce se derulează în capitală, pe care le vizionează la faţa locului.

Ca o pată de culoare, menţionăm că Maestrul este autorul cântecului *Hai, FC Argeş,* pe versuri de Tudor Diaconu, adoptat, în urma adjudecării concursului organizat în acel scop, ca imn al echipei de fotbal, după câştigarea campionatului de către aceasta în anul 1972, care a fost cântat pe stadionul din Trivale la meciul de deschidere a următoarei ediţii de campionat.

Şi astăzi, la nobila sa vârstă, este onorat cu poziţiile de preşedinte al Societăţii Profesorilor de Muzică şi Desen din România, preşedinte al Cenaclului Muzicienilor Argeşeni George Stephănescu, membru fondator al Asociaţiei Folcloriştilor Argeşeni Constantin Rădulescu-Codin.

Ca recunoaştere a meritelor sale dovedite în domeniul culturii argeşene, este inclus în catalogul *Fiii Argeşului,* în *Dicţionarul de Personalităţi,* vol. V, editat de Consiliul Judeţean Argeş şi în dicţionarul *Memoria muzicală argeşeană şi muscelеană,* autor Lucreţia Picui, 2018, menţionări pe care le considerăm, cu umila noastră părere, semne firave de apreciere în faţa realei sale valori şi a apartenenţei la pleiada marilor oameni argeşeni care au pus piatră peste piatră pentru a adăuga acestui spaţiu şi dimensiunea culturală care i-a lipsit atâtea zeci de ani.

Exemplul de viaţă pusă în slujba muzicii al Maestrului Moise Mitulescu şi obstinaţia probată în cele nouă decenii de viaţă întru înnobilarea propriei dimensiunii spirituale şi a celor de care s-a înconjurat, a cultivării dragostei pentru artă, trebuie să devină un reper între valorile care ne lipsesc astăzi, venerat şi adus în conştiinţa publică şi, mai ales, a elevilor şi tinerilor în formare; niciodată nu este prea mult de a aduce, cu orice ocazie care se iveşte, tributul nostru de recunoştinţă celor care au scris istoria şi cultura acestor locuri.

Respectarea tradiţiei şi a celor care au pavat acest drum este un semn de sănătate a neamului care va întreţine speranţa perenităţii şi identităţii acestuia.

Sub crugul Eminescului

Eu, ca ziarist, am trimis (şi publicat, mulţumită poetului Nicolae Prelipceanu, şeful Secţiei Cultură; pe atunci, *România liberă* era încă un *ziar*) mai multe articole semnalând posibilul eveniment, cu săgeţi de atenţionare către Ministerul Culturii şi Uniunea Scriitorilor. Lia-Maria sonda ecouri mai mult sau mai puţin oficiale pe lângă aceleaşi instituţii, inclusiv Externele şi Institutul Cultural Român (pe atunci parcă se numea Fundaţie). Ioana era în dialog cu personalităţi ale diasporei, cu artişti şi oameni de cultură din ţară.

...Şi timpul trecea, şi din nicio parte vreun licăr de speranţă nu se ivea. Riscam, efectiv, să ne compromitem; noi ca noi, dar... – nu mai continui, să nu-mi aprind (din nou) paie-n cap. Cine ne pusese să avem astfel de iniţiative? Autorităţile? Nu! Aşadar... Totul în condiţiile în care, în Italia (spre deosebire de Franţa) amprente româneşti vizibile nu prea existau. Statuia lui Gorduz (Traian cu Lupoaica în braţe) zăcea răsturnată în boschetele din spatele Accademiei di Romania (în timp ce sora ei geamănă trona maiestuos în Sevilla, pe ţărmul râului Guadalquivir, datorită ambasadorului cu termen redus, scriitorul Darie Novăceanu – şi el plecat acum la cele veşnice).

Venise primăvara lui 2003, când Ioana Ungureanu mă anunţă că are un ecou din ţară: un prieten al ei, pictorul Dimitrie Gavrilean, rectorul Universităţii de Arte „George Enescu" din Iaşi, aflând din presă (*România liberă*) şi luând legătura cu ea, doreşte să se implice în demersul nostru. I se asociază colegul-profesor Ilie Bostan, sculptor, şi poetul Dumitru Spătaru, director în cadrul aceleiaşi Universităţi. „Va fi ce n-a văzut Parisul!" – mă ameninţa Gavrilean, la telefon (aveam două-trei convorbiri săptămânal).

Se declanşează acţiunea contra-cronometru: drumuri la Simeria, în căutarea marmurei; achiziţionarea a 30 de kilograme de bronz, pentru basorelief, turnat de Bostan în cuptorul personal din Paşcani (mii de kilowaţi consum!). Aşa-zisa placă urma să fie alcătuită din două părţi: prima, marmură, 60/60 centimetri, purta efigia în bronz a lui Eminescu; a doua parte, tot marmură, 60/100 centimetri, pentru text, aşezat sub numele poetului: *Mihai Eminescu – 1850-1889*. Am ales, împreună cu fostul coleg de facultate Toni Carageani, profesor la Universitatea din Napoli, celebra zicere a Poetului: *Dumnezeul Geniului m-a sorbit din popor cum soarbe soarele un nour de aur din marea de amar* – pe care dottoressa soţie a colegului, Gabriella, a transpus-o cât mai exact în italiană: *Il Dio del Genio mi ha tratto a sé dal popolo come il sole a sé una nube d`oro dal mare di mestizia.* Sub text, semnătura modestă: *Universitatea deli Arte „George Enescu" – Iaşi-România.* (Uite că nu mai reţin dacă este trecut măcar anul: 2003.)

Întreaga operă a fost făcută prin efortul şi contribuţia personală a celor trei universitari patrioţi. Iar când să zicem hop!, când opera era trimisă de la Iaşi spre Bucureşti (Ministerul de Externe acceptase, totuşi, s-o transporte la Roma; într-o dubiţă cu alte trebuinţe... diplomatice), rectorul Gavrilean este trezit noaptea de un telefon anonim, care-i strecura în ureche veninul unor vorbe cum că placa a fost fisurată şi totul este compromis. Au urmat şi alte „ghinioane": Ministerul Culturii nu a oferit bilet de avion sculptorului – pentru a lua parte la inaugurare – iar întregii delegaţii, alcătuită din cei trei ieşeni, nu li s-a asigurat nicio zi de diurnă sau noapte de hotel (dificultăţi rezolvate, deloc uşor, de către Ioana Ungureanu).

În pofida multor altor piedici şi oprelişti, placa-monument a fost fixată pe zidul exterior al Centrului Mondial de Poezie şi Cultură, alături de fastuosul basorelief Leopardi, sculptat în acest zid în anul 1898, cu prilejul sărbătoririi a o sută de ani de la naşterea poetului (în 29 iunie 1798).

Festivitatea de dezvelire a *Plăcii Omagiale Mihai Eminescu* s-a desfăşurat în ziua de 14 iunie 2003 (în preziua omagierii trecerii Poetului în eternitate) în prezenţa unor personalităţi marcante ale vieţii cultural-artistice şi politice italiene, ziarişti din presa scrisă, radio şi televiziune. A luat parte, spre bucuria tuturor, venerabila contesă Anna Leopardi (astăzi şi ea trecută la cele veşnice) ultimul vlăstar al familiei, care a spus: „Nu l-am citit încă pe Eminescu, dar dacă este comparat cu Leopardi, trebuie să fie un poet foarte valoros. Am să-l rog pe *onorevole* Foschi să-mi dea ceva să citesc din marele dumneavoastră poet naţional."

(La acea dată, în Biblioteca Centrului Mondial de Poezie şi Cultură se afla o singură plachetă – 35 de pagini – de poezie românească: *Spaţii noi* de Maria Banuş, tradusă de Dragoş Vrânceanu, apărută în anul 1964.)

Cu acelaşi prilej, la Muzeul oraşului Recanati (director, dr. Antonio Perticarini) a fost vernisată Expoziţia omagială „Mihai Eminescu", a pictorului Mihai Bandac (în prezenţa sa).

...În sfârşit, o ultimă menţiune: Placa-monument Mihai Eminescu din Recanati este a doua amprentă românească vizibilă în Italia; după placa fixată la Roma (pe strada Condotti 62) consacrată scriitorului Duiliu Zamfirescu (diplomat vreme de 18 ani în Italia) – dar realizată de către statul italian, înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Aşadar, una pe secol. Puţin. Şi trist, foarte trist...

Eminescu şi Leopardi: coincidenţe neîntâmplătoare. ...Sunt în Italia, la Recanati, pe Muntele Tabor, pe care se află palatul în care s-a născut, a trăit şi a scris marele poet Giacomo Leopardi. Parcurg, alături de *onorevole* Franco Foschi, spaţiul din jurul castelului (este vorba, de fapt, de două clădiri: un palat şi un castel, lipite, aparţinând celor două nobile familii de marchizi şi conţi: cea a tatălui şi cea a mamei poetului). Punem piciorul pe aceleaşi pietre pe care au plutit paşii poetului: aleea încărunţită în nisipul străvechi, o portiţă care scârţâie şi acum ca altădată, grădina în care medita adolescentul însemnat de zei. Un arbore i-a reţinut conturul tânăr – şi ne mărturiseşte nouă, astăzi, cu frunze sunătoare. *Onorevole* mă trage într-o parte, într-un colţ al colinei-grădină: este punctul din care tânărul Giacomo privea imensitatea: în dreapta şi în faţă – munţii, coroana Apeninilor; în stânga – marea cea romantic fremătătoare. Acest loc i-a inspirat poezia *Infinitul,* ale cărei prime versuri au fost scrise chiar aici: *Dintotdeauna mi-a fost dragă-această/ colină-nsingurată şi desişul/ ce până-n zări ascunde orizontul.*

Colina este înnobilată, astăzi, şi de statuia *Adolescentă cu ocarină* – o fecioară de 1,70 metri înălţime, transpusă în bronz de sculptorul Aurelio de Felice, în anul 1940, dăruită apoi Aşezământului Leopardi. Din anul 2001, ea este simbolul Centrului Mondial de Poezie şi Cultură şi al revistei *Poesia e.* Însuşi Muntele Tabor este recunoscut, astăzi, drept *Colina Infinitului.*

În acest peisaj meditäm – şi descoperim o semnificativă similitudine între cei doi mari poeţi romantici: Mihai Eminescu şi Giacomo Leopardi. Atât în planul vieţii – mai mult sau mai puţin personală – cât şi în cel al creaţiei. Constatăm, mai întâi, că amândoi poeţii provin din familii numeroase. Amândoi au fost măcinaţi de boală. Amândoi au trăit într-o lume ostilă, care nu i-a preţuit cum se cuvine. Lui Leopardi, care solicitase un post de profesor, i se refuză până şi cel de copist. Lui Eminescu, bibliotecar la Iaşi, i se intentează – fals! – proces penal de sustragere de cărţi. Amândoi au fost nefericiţi în dragoste. Amândoi au murit (şi nu vrem să insistăm asupra modului cum s-au săvârşit din viaţă, dar există şi aici o dramatică asemănare) la vârsta de 39 de ani, în aceeaşi lună: unul pe 14 iunie (Giacomo), celălalt pe 15 iunie (Mihai) – la o distanţă de 52 de ani (1837-1889).

Dar înrudirea lor este vizibilă – şi meritorie! – mai ales în planul creaţiei, în temele abordate: de la dragostea faţă de plaiul natal la marile abordări filosofice, sub semnul unui romantism robust, dar şi al unui pesimism specific. Nu întâmplător, ambele conştiinţe debutează (într-un sens mai larg) la o vârstă fragedă, cu poezie închinată patriei lor: Leopardi – cu ampla canţonă *Italiei* (*O, patrie, văd arcuri şi coloane,/ statui, ruine, turnuri solitare/ de-naintaşi durate/ /.../ Fără-apărare zaci azi/ cu piept şi tâmple despuiate*); Eminescu – cu binecunoscuta poezie *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie.*

Iată şi o asemănare mai insolită: amândoi dedică frunzei câte o poezie, inspirată din repertoriul romantic al altor poeţi. Leopardi scrie, în anul 1818, duiosul poem *Sărmana frunză* – o interpretare proprie a poeziei *La feuille*, a francezului J.V. Arnault; Eminescu scrie, în anul 1879, poezia *Foaie veştedă,* după Lenau. Citez primele versuri din fiecare: *Pe unde-mi zbori, departe/ de creanga ta, sărmană/ firavă frunză? – Vântul/ m-a smuls din fagul ce mi-a fost părinte* (Leopardi); *Vântu-o foaie vestejită/ Mi-a adus mişcând fereastra –/ Este moartea ce-mi trimite/ Fără plic scrisoarea-aceasta* (Eminescu).

...Sigur, pot fi descoperite şi alte similitudini – mai ales, intrând în profunzimea operei celor două genii. Noi, subsemnatul şi *onorevole* Foschi, am rememorat câteva, reţinute din sumara cercetare a bibliotecii castelului şi din lecturi mai vechi.

Semn(al) de carte

Aurel V. David, *Izvoare ale măreţiei şi tragediei lui Mihai Eminescu (studii de sociologie etnospirituală),* Editura Pim, Iaşi, 2021 (532 pag.)

Aurel V. David, *Eminescu pe marele drum al destinului.* Vol. I: *Pe nesfârşitele drumuri ale cărţii. Ursitoarele destinului eminescian* (334 pag.), Vol. II: *Pe lungul drum al destinului* (352 pag.), Editura Pim, Iaşi, 2021

Ilie Bădescu, Ioan C. Popa, *Un savant român sub supraveghere informativă. Cazul Dimitrie Gusti,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2019

„Dosarul" de urmărire informativă a profesorului Dimitrie Gusti, aşa cum există astăzi în Arhiva CNSAS, Fond Informativ I 234978, este unul atipic, alcătuit fără respectarea unor reguli bine precizate şi standardizate dintotdeauna în astfel de cazuri.

De fapt, el este rezultatul comasării mai multor dosare de urmărire din epoci politice diferite, din care au fost selectate o serie de materiale (note informative, adrese, notiţe, memorii, declaraţii, articole sau consemnări din ziare etc.), adunate pe o perioadă de circa trei decenii despre profesorul Gusti şi puse la un loc între două coperţi, fără o respectare strictă a cronologiei sau o ierarhizare a lor pe capitole tematice. În plus, cu excepţia unor ordine rezolutive pe anumite materiale, nu s-au păstrat acele documente care să indice cu precizie cine anume a iniţiat acţiunea de urmărire, motivarea acesteia şi concluzia finală la care s-a ajuns. (…)

Pe un plan mai larg, volumul de faţă pune la dispoziţia cititorilor numeroase documente inedite: piese din dosarul de urmărire informativă, scrisori şi declaraţii din anchetele la care au fost supuşi unii colaboratori ai savantului, texte gustiene relevante atât pentru biografia sa, cât şi pentru înţelegerea poziţiei sale cu privire la bolşevism şi pericolul reprezentat de acesta pentru România şi Europa, în general. (Autorii, în Cuvânt-înainte)

Demetru în război – versiunea Vakulovski (II)

Ana OLOS

Ca să ne conformăm titlului, ar trebui să ne ducem direct la capitolele 20 şi 23 din *Urmuz. Cei dintâi trăsniţi*. Numai că înainte de asta ar mai fi câteva observaţii de făcut. *Ergo*: În recenzia cărţii lui Alexandru Vakulovski, pe care o consideră un eşec ca biografie romanţată – specie adresată unui public larg de cititori, menită să-i familiarizeze cu viaţa unei personalităţi – exemplele de reuşită ce le dă Mirela Nagâţ sunt Ion Creangă imaginat de Andrei Crăciun şi I.L. Caragiale văzut de Bogdan-Alexandru Stănescu (Apostrof, XXXII, nr. 11, 2021, p. 11). Însă faţă de titlul *Steinhardt. Bughi mambo rag de la Rohia* dat de mai tânăra Lavinia Bălulescu, biografie din aceeaşi serie de la Polirom, Alex, cu „cei dintâi trăsniţi" ai săi, apare mai cuminţel. Se vede că, apelând la reprezentanţii douămiiştilor, însuşi coordonatorul colecţiei intenţionase o înnoire a speciei, destinatarii potenţiali aparţinând unei generaţii noi de cititori. Din câte am aflat din interviul cu Adrian Lăcătuş, Demetrescu-Buzău nici nu figurase pe lista scriitorilor propuşi de editură, iniţiativa venind din partea lui Alex. De altfel, mini-monografia lui Adrian Lăcătuş reuşise deja cu brio familiarizarea cititorilor interesaţi de Urmuz. Existenţa sa, încheiată subit, rămâne în esenţă tragică, chiar şi cu acele farse pornite dintr-o revoltă adolescentină. Iar în lipsa documentelor, „romanţarea" dă frâu liber imaginaţiei biografului. „Urmuzianizând", Alex reuşeşte, totuşi, să reînvie spiritul lui Urmuz, al cărui eşec în viaţă a caracterizat şi alte generaţii de scriitori şi artişti în „război" nu doar cu epoca şi canonul ei, ci şi cu propriul Eu. Pe faţă sau ascunşi sub pseudonime, inadaptabilii, au sfidat societatea vremii lor prin artă. Iar, în cele din urmă, dezamăgiţi şi disperaţi, au renunţat să mai lupte cu absurdul, mulţi dintre ei punându-şi capăt zilelor.

În stil urmuzian, Alex nu relatează direct, ci juxtapune, ca într-un montaj, secvenţe cinetice, dialoguri aparent absurde, ce trezesc întrebări în mintea cititorului dornic să înţeleagă şi dispus să-i fie partener de joc, punându-şi gândirea în mişcare, devenind coautor. Dar pentru o astfel de lectură – şi în privinţa asta îi dăm dreptate recenzentei –, chiar de nu lectura întregii bibliografii parcurse de autor, este nevoie şi de timp pentru a ne pune întrebări pe marginea textului, pentru a înţelege, fie şi parţial, sistemul de referinţe al autorului şi limbajul său metaforic. Şi fiecare cititor va veni cu propriile-i asociaţii stârnite de lectură, uneori în lanţ.

Păsări, păsări, păsări, câte vrei şi nu vrei, în cartea lui Alex. Simbolizând zborul (o referire şi la cenaclul Sburătorul?); libertatea (pasărea nu cântă chiar de colivia e de aur!); uneori cruzimea (apropos la Hitchcock?); dar şi muzica atât de dragă păsării rare numită Urmuz (*Pasărea de foc* a lui Stravinsky, pentru baletul lui Diaghiev; mai recent, formaţia „Pasărea colibri" a unor folkişti de la noi?) ş.a.m.d. Nume, nume, mai multe ca într-un pomelnic. Prenume (numele mic?), pseudonime, porecle, nume de alint, reflectând pasiunea pentru onomastică a lui Mitică/Demetru. De aflat pe cine a ascuns Alex sub masca lor... La fel cum s-a făcut citindu-l pe Urmuz. De pildă, întrebându-ne, cu naivitatea unei Juliete, de unde vine supranumele Macferlan al lui George Ciprian – preluat şi de Alex – dat fără îndoială de Mitică prietenului său, ne vine în minte pelerina/mantaua cu acest nume. Însă, mergând mai departe, descoperim că la originea poreclei ar fi, ştiind interesul lui Mitică pentru ştiinţă, mai degrabă numele lui Alexander Macfarlane, logician, fizician şi matematician scoţian, autor al unor noi teorii despre spaţiu. Continuând jocul lui Urmuz, Alex are şi personaje fără nume personal. Aşa cum în *Mioriţa* „unu-i moldovan/ unu-i ungurean/ şi unu-i vrâncean", la el apar moldoveni şi basarabeni. Cine să fie cei „doi coşari basarabeni, interesanţi de *cenaclu*"? Mirela Nagâţ vede aici „o semnătură ludică moldavă a lui Alexandru Vakulovski". Dar dată fiind obsesia cu care Demetru căuta cuvântul potrivit, unul dintre cei doi coşari ar putea fi reputatul lingvist basarabean Eugeniu Coşeriu. Însă în capitolul final, la un fel de Judecată de Apoi, e prezent şi un Paul; poţi gândi că celălalt e Paul Celan. Dar mai ştii pe cine a avut în minte Alex? Însă în contextul Primului Război Mondial, „moldovean şi basarabean" au o conotaţie politică deosebită, invocând unirea celor două provincii româneşti cu Ţara. Însă cum Alex mută mereu obiectivul camerei sale de vederi dintr-un timp istoric într-altul, bănuim că s-a gândit nu doar la pierderea lor, ci şi la o reunificare...

Nerespectarea cronologiei inerente unei biografii e făcută de Alex cu intenţie. În locul unei naraţiuni liniare, secvenţiale, prin încălcarea convenţiei, imaginează o desfăşurare într-un univers cu multiple dimensiuni, ce permite nu doar glisarea din prezent în trecut sau invers, ci şi suprapunerea unor evenimente din perioade diferite, ca într-un palimpsest. Însă Alex şi-a avertizat cititorul încă din prima propoziţie a primului capitol intitulat „17 martie 1883, Curtea de Argeş": „Aici toate se întâmplă deodată." Ceea ce reflectă o percepţie a timpului conform noilor teorii ştiinţifice despre spaţiu şi timp, fără îndoială cunoscute lui Demetru şi intuite deja de Eminescu. Aceeaşi afirmaţie ar putea fi şi traducerea condensată a lui „All time simultanous" din *Burt Norton,* partea întâi din *Four Quartets* (1936) a modernistului anglo-american T.S. Eliot, al cărui poem *The Wast Land* a fost publicat în acelaşi an 1922, când apăreau primele proze ale lui Urmuz, dar şi *Ulysses* al lui James Joyce.

„Dar nimeni nu ne grăbeşte", continuă autorul, punând frână grabei cititorului. Însă în loc de Curtea de Argeş, cum ne-am aştepta, e un salt într-un alt loc şi timp: „Aici e Uniunea, chiar dacă la prima vedere ai spune că e o bodegă, un bufet de pe Kiseleff sau terasa cu mici şi bere de la Muzeul Literaturii sau *La castel,* unde chelnerii bătrâni, plini de sine şi amabili îi servesc pe cei care citesc ziare sau pe tinerii gălăgioşi, obosiţi, care îşi numără continuu monedele".

Scena e ambiguă, cuvintele-cheie părând a fi „Uniunea" (scriitorilor) şi „Muzeul Literaturii". Loc în care scriitorii vii se văd cu predecesorii lor. Aluzie la faptul că iniţiativa tipăririi unor biografii romanţate venise din partea filialei de la Iaşi a Muzeului Literaturii? (În paranteză fie zis, centenarul naşterii lui Urmuz a fost sărbătorit în 1983 la Muzeul Literaturii din Bucureşti, printre vorbitori fiind şi profesorul Ion Pop, poetului Nichita Stănescu revenindu-i şi rolul de prezentator al expoziţiei de pictură dedicată evenimentului.) O terasă asemănătoare se află şi în capitolul 22, „Declaraţii", cea a Uniunii din Chişinău, având şi un panou pe care scrie „La scriitori"...

Un viraj spre timpul scrierii biografiei: „Toate astea nu mai există în partea cealaltă. S-au stricat sau sunt de nerecunoscut. Pentru că vederea te orbeşte şi te îndrumă să urmezi o linie clară, invizibilă, care te trage după ea şi, în timp ce unii aplaudă, alţii se vaită, îşi dau palme şi se împung cu seringi." Şi fraza se încheie cu „Astea se întâmplă acolo. Aici însă se vede tot, aici toate se întâmplă deodată, liniile se suprapun fără să se încâlcească." Cititorul e derutat. Unde-i „aici"? Dar „acolo"? Şi ce vrea să zică cu „partea cealaltă"? Lumea de dincolo?

Ceea ce urmează e altă ghicitoare: „Cei doi au făcut o gaură în cearşaful alb şi ud de pe podea." Cine-s cei doi? „Cearşaful ud" pare să fie o aluzie la biblioteca lui Stamate unde cearşafurile ude acoperiseră biblioteca. O absurditate la prima vedere, sensul desluşindu-se la citirea *Manifestului* lui Marinetti şi îndemnul din el să se dea foc bibliotecilor. (Dar şi Alex a publicat la Tracus Arte, în 2012, un volum de poezii: *Daţi foc la cărţi*...) Alex îi schiţează în stil urmuzian pe „cei doi" menţionaţi mai înainte: „Ambii sunt mustăcioşi, dar poartă mustaţa diferit. Unul o ţine sub ochelari, e destul de stufoasă şi cu vârfurile ascuţite, celălalt e cu mustaţa mai simplă, sub o coafură cu cărare la mijloc." Deşi l-am şi putea ghici pe unul, Alex ne mai oferă o informaţie: „Primul are şaizeci, iar al doilea are patruzeci." Şi adaugă cu subînţeles: „Ar putea avea cât vor, dar nu-i interesează." Într-o lume relativă? Cel de 40 de ani, cu mustaţă mai simplă şi cărare la mijlocul coafurii, e cine altul decât Demetrescu-Buzău?! Dar celălalt? După variate calcule şi probabilităţi am zice că e Nenea Iancu. De-i punea măcar cuşmă sau pălărie! „Gaura" din cearşaful alb şi ud de pe podea pare de-a dreptul subversivă... Să nu intrăm la speculaţii, căci imaginea de pe ecran se schimbă rapid. Ochiul obiectivului se îndreaptă spre alt personaj: „Nu foarte departe e alt mustăcios, Mihail, prins de fiecare fir de păr, de toate degetele, şi de încheieturi cu sfori legate de poporul român". O prezentare metaforică a poetului naţional în stil urmuzian? În fraza ce urmează e unul Ion, înconjurat de mâţe, care i se adresează cu „bădiţa Mihai". Nu mai avem niciun dubiu cine sunt. Iar acea „gaură" din cearşaful alb este „ocularul" prin care cei doi privesc la ce se întâmplă în lumea de aici.

Între timp, se pare că ne uitasem intenţia de comentare a versiunii lui Alex despre cele petrecute cu Demetru în timpul celor două războaie la care a participat şi care nu doar l-au marcat, ci au făcut din el, cum scria Eliza, un alt om. Prin urmare, mergem la Capitolul 20, de nici patru pagini de carte (135-138), intitulat „Bulgaria". O încercare succintă de a umple golul lăsat de lipsa unor documente privind participarea lui Demetru la război, Alex fiind liber să dea frâu imaginaţiei. Suntem în 1913. Scena introductivă îi are drept protagonişti, ca pe nişte zei tutelari, veniţi să-i susţină pe cei de pe câmpul de luptă, pe „bădiţa Mihai care nu se opreşte din tras sforile", conversând cu nea Ion (tot în butoi), şi cu nenea Iancu, sosit de la Berlin în 1912; dintre cei încă vii: „dom' profesor" [Maiorescu, prim-ministru şi ministru de Externe în 1913] care până atunci îşi scrisese memoriile, principele Dimitrie [Sturdza, liberal, de patru ori prim-ministru] şi unul Geo care, în contextul dat, cine altul să fie de nu George Coşbuc? Cel care scrisese *Noi vrem pământ!,* dar şi *Lupta vieţii,* cu versuri menite să-i încurajeze pe soldaţi: „E tragedie nălţătoare/ Când, biruiţi, oştenii mor,// Dar sunt eroi de epopee/ Când braţul li-e biruitor", traducător al epopeilor *Eneida* şi *Odiseea*, dar şi al *Divinei Comedii* a lui Dante.

Când aceştia dispar, Mitică „aterizează într-o aulă a unei universităţi. La catedră e Titu Maiorescu, vorbeşte despre literatură şi despre Eminescu". Scena se schimbă iar. „Mitică închide ochii şi se trezeşte pe un drum de ţară, plin de praf, înconjurat de soldaţi. Toţi sunt slabi, murdari, transpiraţi." Vorbesc despre moarte şi necazurile lor, până ce mai multe avioane le acoperă vocile. În acest timp, remarcă Mitică, „Domnul profesor Maiorescu trimite propaganda noastră la Sofia". Soldaţii se îmbolnăvesc de holeră din cauza apei infestate din fântâni, dar îşi continuă misiunea mergând spre Sofia. Unul dintre ofiţeri dă un ordin ce pare absurd: „Înainte, ostaşi (...), noi trecem în Bulgaria pentru a ajunge în Transilvania!", anticipând de fapt vizionar marşul ostăşesc *Treceţi, batalioane române, Carpaţii,* ce va fi compus abia în 1916.

→

Cărţi şi autori

Gândirea pitagoreică a lui Vintilă Horia

Olimpia IORGA-POPESCU

Cum teorema ce poartă numele lui Pitagora (sec. VI î.Ch.) este plasată de peste un secol la nivelul clasei a şaptea, iar învăţământul de opt ani în aproape toate ţările este obligatoriu, înseamnă că toate generaţiile au auzit despre această teoremă, chiar dacă unii au înţeles-o sau nu. Cu siguranţă însă mulţi absolvenţi de opt clase nu ştiu ce personaj fabulos, carismatic, ce mare filosof al antichităţii a fost Pitagora şi ce principii de viaţă a avut el. Deşi toţi elevii învaţă că el a descoperit această celebră teoremă, adevărul este că ea era aplicată de egipteni cu peste o mie de ani înainte de epoca în care a trăit Pitagora. Cum el a urmat studii în Egipt, probabil că el are meritul că a făcut-o cunoscută în primul rând în Grecia şi de aici în Europa. Pitagora, fiind un mare orator, un renumit profesor şi un mare învăţat, şi-a format un cortegiu de adepţi, o adevărată confrerie, în care toţi aceşti discipoli trăiau după principiile liderului lor. Ei propovăduiau ideea că numărul este esenţa a tot ceea ce ne înconjoară, că rapoartele şi proporţiile guvernează tot ce e frumos şi, mai presus de toate, credeau în nemurirea sufletului, idee care îi apropia de dogmele religioase ale geto-dacilor. Propovăduiau ideea că oamenii nu trebuie să mănânce carne, ci numai legume (afară de fasole, dar legenda spune că, la alungarea confreriei, Pitagora tocmai într-un lan de fasole a fost ucis), lapte şi miere, că trebuie să te supui lui Venus (zeiţa dragostei, frumuseţii şi fertilităţii) numai iarna şi din când în când toamna şi primăvara. Adepţii confreriei trebuiau să păstreze cu sfinţenie secretul descoperirilor matematice, iar cei care încălcau acest jurământ erau pedepsiţi cu moartea. Legenda spune că Hippas din Metappont a fost condamnat la moarte de către Pitagora, prin înec, pentru că a divulgat descoperirea numărului iraţional.

Întreaga operă a lui Vintilă Horia este impregnată de principiile filosofiei pitagoreice şi în mod deosebit capodopera sa, *Dumnezeu s-a născut în exil,* în care tot ce spune poetul Ovidiu, creaţie a autorului, este specificat în mod expres că este conform filosofiei lui Pitagora. Ovidiu (adică V.H.), care se exprimă la persoana întâi, spune: *doar sunt discipol al lui Pitagora.* Chiar de la debutul său în revista *Gândirea* (nr. 4/1936), când avea doar 20 de ani (până în 1944, aproape în fiecare număr publică câte un articol sau o poezie, totalizând 38 articole şi 17 poezii), V.H. dovedeşte faptul că studiase deja principiile filosofiei lui Pitagora. Se ştie că Pitagora considera că pământul se afla în centrul universului şi că celelalte planete şi stele se învârt în jurul lui şi că această rotire a astrelor generează acorduri muzicale, că există o muzică sublimă care a apărut odată cu geneza astrelor. Chiar primul articol cu care debutează V.H., *Universaliile lui Leon Daudet,* conţine principii de sorginte pitagoreică, considerând că unele curente de idei străbat secole, granițe şi se translatează în alte locuri şi alte timpuri, iar apoi se reîncarnează în alte trupuri. În acest articol, V.H. susţine ideea lui L. Daudet, că Revoluţia rusă din 1917 ar fi o translatare a ideilor Revoluţiei franceze ce avusese loc cu peste un secol înainte, că Lenin era o reîncarnare diabolică a lui Marat, care cu peste o sută de ani înainte formulase ideile comuniste de confiscare a proprietăţilor şi instaurare a dictaturii proletariatului. În mai multe articole am întâlnit formularea că V.H., după eliberarea sa în 1945 din lagărele Krummhubel şi Maria Pfarr, unde fusese dus de nemţi în 1944 la arestarea din funcţia de ataşat de presă la Ambasada română din Viena, *a refuzat să se întoarcă în ţară*. Dar dacă s-ar fi întors, când el scrisese cele de mai sus (în 1937 Lenin era încă proslăvit în Rusia), oare literatura română şi cea universală ar mai fi avut parte de cel mai îndreptăţit Premiu Goncourt, aşa cum au apreciat toţi marii scriitori, pentru opera sa *Dumnezeu s-a născut în exil?* (În 1960, premiul n-a fost retras, ci doar n-a mai avut loc festivitatea de decernare.) În 1945, V.H. nu a putut să mai revină în patria sa, căreia îi închinase cel mai frumos imn, în articolul, *Cântarea României* (*Gândirea* nr. 8/1942), când era cea mai mare nevoie pentru îmbărbătarea celor ce cădeau eroic pe frontul pentru eliberarea Basarabiei.

Revista *Gândirea* a publicat trei articole care extind ideea de spaţiu, acesta nefiind doar o simplă întindere sau locuri ocupate de obiecte din cuprinderea noastră limitată sau nelimitată, ci entităţi spaţiale înzestrate, îmbogăţite cu însuşiri omeneşti, spirituale, sufleteşti şi strâns legate de spiritul uman: *Spaţiul Mioritic* (Lucian Blaga, nr. 5/1935), *Melodia Spaţiilor* (Vintilă Horia, nr. 7/1936), *Sentimentul Spaţiului în poezia lui Nichifor Crainic* (Tudor Vianu, nr. 4/1940). Să ne oprim asupra articolului din perioada de debut a lui V.H. şi să recunoaştem în el ideile filosofice ale lui Pitagora. Eseul său spune povestea unui scriitor care *îşi plimba singurătatea şi tristeţea* într-un parc şi care, privind vârfurile copacilor şi bolta cerească, aude acele acorduri muzicale ale astrelor, iar sub imboldul prieteniei cu cel mai credincios animal, câinele (Pitagora preţuia animalele şi considera că şi ele au suflete nemuritoare), scrie: *Când s-a rotunjit lumea sub mâna Creatorului, ca o imensă cupă şlefuită de un meşter dibaci, a răsunat de pretutindeni muzica mişcării sferelor. Rotirea astrelor în haos, sortită unei veşnice peregrinări, s-a pornit în sunetul melodiei începutului, izbucnită odată cu creaţiunea, ţâşnită spontan, ca vibraţia unor mecanisme uriaşe, din întâia învârtire a fiecărui corp ceresc.* Această idee o formulase Pitagora cu peste cincisprezece secole înainte. Pitagora considera că atunci când Dumnezeu a suflat peste pumnul de lut şi i-a zis Om, tot atunci i-a dăruit şi muzica astrelor, iar abia apoi i-a dăruit fiinţa frumoasă, sensibilă ispititoare, care a fost femeia. Pitagora considera că muzica şi matematica sunt strâns legate între ele, experienţa sa cu monocordul fiind cunoscută şi explicată chiar din acele timpuri, deci cu peste cinci secole î.Ch. Atât de convins de nemurirea sufletelor era V.H. încât pune în gura lui Ovidiu următoarele: *Deci sufletul scapă de moarte. Ştiam. De unde? Cine mi-a spus-o, căci Pitagora în aceste versuri sunt eu.* Nemurirea sufletelor este o dogmă a bisericii noastre creştine.

Se ştie că Pitagora periodizase viaţa omului în patru etape: până la 20 de ani, copilăria, de la 20 la 40 de ani, adolescenţa, tinereţea de la 40 la 60 ani, iar de la 60 la 80 bătrâneţea. Aşa se face că îl pune pe Ovidiu să-şi învingă dezamăgirea după exilul la Tomis, la extremitatea Imperiului Roman, unde iernile erau aspre, vânturile puternice de săltau acoperişurile caselor, gerurile năprasnice, ca şi invaziile barbare, care îi întăreau ideea că este într-un spaţiu al singurătăţii, când nu mai putea să se apuce de scris, să-şi zică: *şi totuşi sunt tânăr*, după periodizarea pitagoreică. Soarta lui V.H. are suficiente similitudini cu cea a lui Ovidiu. El a fost tot un exilat, dar nu de la Vest la Est, ca Ovidiu pe ţărmul Pontului Euxin, ci acest blestemat exil l-a dus pe V.H. din extremitatea estică a Europei tocmai în extremitatea vestică, la Madrid, cum şi Pitagora a fost exilat la Crotona, datorită tiraniei lui Policrat. În mai multe rânduri, în opera sa V.H. formulează ideea că Pitagora crede într-un singur Dumnezeu, în timp ce el, prin vocea lui Ovidiu, admiră credinţa fermă a geto-dacilor în zeul lor unic, Zamolxe, ca şi prin tot ce pătimeşte el în acest exil ca să-L descopere pe acel fiul al lui Dumnezeu, care şi El se naşte în exil şi care s-a făcut om, nu pentru a se bucura de plăceri, ci pentru a pătimi spre binele oamenilor.

Motivele chinuitorului exil al lui Ovidiu la această extremitate a Imperiului Roman au rămas aproape două mii de ani necunoscute şi au fost doar teme pentru diverse polemici la Roma, chiar dacă celebrul poet l-a implorat pe prigonitorul său, împăratul Augustus, să-l ierte şi să-i permită reîntoarcerea la Roma, la familia sa, dar niciodată n-a invocat aceste motive. Abia în timpurile moderne, J. Carcopino (1881-1970), istoric francez, a demonstrat cu argumente istorice şi filologice că adevăratul motiv al exilării poetului, citit cu nesaţ de femeile din augusta familie, a fost contactul său cu cercurile neopitagoreice din Roma. (Ovidiu îşi botezase câinele său, tovarăş de exil, Augustus.) Ca toţi dictatorii, şi împăratul Augustus avea o puternică opoziţie. J. Carcopino a demonstrat că Ovidiu a găzduit în casa sa o întrunire a neopitagorienilor. În romanul său, V.H. îl pune pe Ovidiu să spună doar *că am fost acuzat că am corupt tineretul din Roma.* Bineînţeles, cu ideile lui Pitagora.

Că, încă de la debutul său, V.H. s-a înscris în principiile filosofice ale lui Pitagora o dovedeşte şi articolul *Vladimir Noapteş* (*Gândirea*, nr. 4/1937), în care autorul unui roman dovedeşte că prezentul, trecutul şi viitorul oricărui suflet omenesc sunt veşnice şi creează un personaj, botezat Vladimir Noapteş, în care transferă tot trecutul său, care îl chinuieşte, îi bântuie gândurile, nu se simte un om liber. Dar acest personaj transformat în persoană se întoarce mereu, îi bate în uşă, intră peste el, îl înfruntă, până când creatorul său îl omoară şi se eliberează de el. Chiar după ce îl vede pe acest personaj mort, cu mâinile pe piept şi asistă la înmormântarea sa, când se întoarce acasă bucuros că a scăpat de purtătorul trecutului său, acesta îi bate din nou la uşă şi îi spune: *Nu poţi scăpa de mine. Fiinţa mea e nemuritoare ca Dumnezeirea.* Autorul, resemnat, îi răspunde că chiar când lutul îi va măcina trupul, *tu vei pluti peste lume, chip întreg al celui ce voi fi fost.* Numai citind articolul putem admira bogăţia registrului lingvistic al lui V.H., topologia scenelor descrise.

Exilul chinuitor pentru V.H, ca şi pentru Pitagora şi Ovidiu, ruptura sa de locurile natale l-au determinat să spună: *Pentru a supravieţui fără să-mi pierd minţile de durere am hotărât, cu mulţi ani în urmă, să lărgesc frontierele ţării mele şi să consider Europa ca patrie mai mare.*

Doi soldaţi îi aduc lui Mitică un pian dezacordat să le cânte din Beethoven, episod care chiar apare într-unul din filmele vremii despre război. Îmbolnăvit şi el de holeră, în delirul produs de febră, Mitică se trezeşte înconjurat de „păsări” cu capul negru-maroniu, cu halate albe, cu ciocuri îndreptate spre el, dar... „nu-l ciugulesc”, cuvânt care ne duce instantaneu la *Emil Gayk* al lui Urmuz, ca sursă de inspiraţie pentru Alex. Capitolul se încheie cu o propoziţie scurtă: „Sunteţi acasă, în carantină, i-a zis o pasăre.”

Până la capitolul următor, Alex introduce unul dintre intermezzo-urile sale cu fragmente lirice, ironice, suprarealiste, fără punctuaţie, în care trecutul se amestecă cu prezentul scrierii textului. Fragmente ce o îndreptăţesc pe Mirela Nagâţ să scrie despre „regimul psihedelic haotic în care amestecă el (Alex) evenimente, personaje şi elemente supranaturale”, ceea ce i se pare că „n-are prea mult de a face cu veritabilul cod urmuzian”, definit de ea ca „deconstrucţie (...) riguroasă şi cerebrală, (...) o parodie a clişeelor de tot felul, narative, mentale sau lingvistice”.

Zăbovind asupra textelor nu lipsite de poezie, auzim şi vocea lui Demetru care inspectează de sus lumea de azi, cugetând: „pe aici lucrurile s-au schimbat dar nu într-atât să dispar cu totul nu am parte de plăci de case dar ei găsesc zidurile pe lângă care am trecut ei îşi întind degetele spre mine şi eu sunt acolo”. Sau, alt fragment: „tristeţea şi moartea se îmbrăţişează ies scântei şi iată apare bucuria literatura poezia şi mănăstirea Antim”// „casele nu-s străzile nu-s oamenii continuă să scrie pe ziduri Antim 8 Apolodor 13 şi oraşul apare cu cerşetori tarabe artişti beţivani narcomani păsări şi eu care-mi car în spate lada de care toţi scriu că e de negăsit în care se ascunde muzica unor ani”. (Cititorul care nu ştie că Antim 8 şi Apolodor 13 sunt adresele la care a locuit Demetru va crede că sunt pur şi simplu graffiti.) Şi încheierea fragmentului: „Urmuz poate că numele ăsta înseamnă ceva”...

Observăm că am umplut deja spaţiul rubricii destinate lui Urmuz în revistă şi n-am ajuns încă la capitolul despre Marele Război. Dar, cum scria Alex la începutul cărţii, „nimeni nu ne grăbeşte”. Iar până la capitolul 23, Alex îl duce pe Urmuz la Capşa, iar apoi îl trece prin vamă, într-un autobuz, în drum spre terasa Uniunii din Chişinău...

Un nou album în biblioteca Brătienilor

Maria CHIRTOACĂ

Spre luare-aminte pentru urmaşii neamului, maestrul Ion I. Brătianu a realizat spre finalul anului 2021 la Editura Fundaţiei Culturale ce-i poartă numele un nou album intitulat *În aşteptarea eternităţii.* Pe admirabila copertă a volumului ca o bijuterie, profetic parcă, realitatea se întrevede luminoasă prin culorile calde şi elegante ce împodobesc palatul familiei. Pe deasupra, în paginile cărţii, sufletele multor personalităţi contemporane fac front comun în jurul autorului, scriitor de elită şi patriot din neam în neam.

Oamenii se fac greu oameni, după cum ne aminteşte muzica regretatului Alexandru Mandy, însă, atunci când ni se oferă ocazia de a-i întâlni pe cei desăvârşiţi, e şi mai greu să ne depărtăm de ei, ca în cazul Excelenţei Sale Ion I. Brătianu.

Dezamăgit de politica actuală, drept şi dârz susţinător al adevărului, urmează exemplul înaintaşilor, acela de apărător al neamului românesc. Albumul de faţă, completându-l pe cel de acum şapte ani, întregeşte imaginea unui om de o impecabilă ţinută morală. Efuziunea celor cărora le-a făcut onoarea de a-i considera prieteni şi cărora Dumnezeu le-a oferit clipe luminoase în compania acestei personalităţi e frumos ilustrată în albumul de faţă.

Iniţiator şi gazdă pentru nenumărate activităţi de mare valoare spirituală, maestrul Ion I. Brătianu se dovedeşte şi cu acest prilej un liant al scrisului şi artiştilor contemporani, dar şi un suflet ce arde pentru cultură, pentru viitorul neamului său. Aşa cum mărturiseşte pe coperta albumului, obiectivul îi este acela de a lăsa urmaşilor exemple sfinte de simţire autentic românească. Pe altarul limbii române, cuvântului scris i-a aprins din nou lumânări, iar spre Dumnezeu a ridicat cu palmele împreunate rugăciunea de a feri acest popor să cadă în degringoladă, pentru a nu avea mai târziu un destin nefericit. Nu prin elucubraţii, nici prin fraze impregnate cu aserţiuni falacioase, ba din contra, prin sinceritatea propriilor trăiri, maestrul ne-a dat, cu ocazia albumelor sale, un exemplu demn de urmat, nouă, tuturor. Fie ca infatigabila sa viaţă dăruită cu dragoste semenilor şi operele ce i s-au adunat de-a lungul timpului să se înmulţească asemenea pâinilor biblice şi să se împartă inimilor care i-au dat „un dram de iubire pentru cultura românească” şi urmaşilor noştri din neam în neam!

Legături cardinale

Alexandru CAZACU

Tentaţia antologării, plecând de la etimologia greacă a termenului *anthologia*, ce înseamnă „colectare de flori”, reprezintă un reflex firesc şi necesar al specialiştilor şi celor care urmăresc un fenomen liric a cărui dinamică este fotografiată selectiv-reprezentativ, până la o anumită perioadă. Iar dacă conţinutul tratează poezia religioasă românească, fenomen cu mare potenţial din punctul de vedere al tripticului text-cititor-critic literar, interesul pentru astfel de volume ar trebui să fie unul ridicat. Poezia religioasă şi cea mistică sunt modalităţi de exprimare a spiritualităţii cu instrumentarul limbajului, supunându-se obligatoriu criteriului estetic, prima fiind definită ca un mod de trăire mediată prin ritual a misterului religios, iar a doua, trăire directă a sacralităţi. Însă cele mai reuşite dintre aceste versuri reuşesc să depăşească cadrul strict literar sau strict religios. Ele răspund nivelului de exigenţă al ambelor discipline, autopoziţionându-se într-o zonă de interferenţă şi accesibilitate prin limpezime, cum puţine texte pot realiza acest lucru. Calitatea unor poezii religioase sau mistice determină cititorul să creadă ceea ce spunea teologul Vladimir Lossky, că *omul conţine în sine toate elementele care formează lumea* şi, astfel, se poate adresa divinităţii creatoare.

Poezii de acest tip se propun în două antologii apărute relativ recent, ambele sub auspiciile unor grupuri de presă cu acoperire naţională şi problematică creştină. Cele două volume acoperă un orizont de aşteptare, prezent permanent, dar parcă şi mai mult încercat de evenimentele sociale şi sanitare traversate de toţi, oriunde ne-am afla, în ultimii ani.

Lucrarea *Crăciunul poeţilor* – *Antologie tematică din poezia românească,* apărută la Editura Basilica din Bucureşti în anul 2020, este o frumoasă realizare a Danielei Şontică (ea însăşi o talentată poetă) care întocmeşte şi o lămuritoare prefaţă. Drept cuvânt-înainte s-a aşezat un discurs rostit de Patriarhul României, Daniel, cu ocazia unui concert tradiţional de colinde, care încadrează şi explicitează pertinent semnificaţiile colindului în cheie creştin-ortodoxă sub auspiciile marii sărbători. Cartea beneficiază de condiţii grafice deosebite. Fiecărui poet antologat i se rezervă o notă biografică, un portret în crochiu şi poeziile-colind reprezentative. De asemenea, volumul este presărat cu vignete şi superbe ilustraţii ale unor lăcaşe de cult surprinse pe durata iernii. Autorii antologaţi sunt, în majoritatea lor, scriitori de primă mărime ai culturii române. Mihai Eminescu şi al său colind ca un diamant melodic prin claritatea rostirii şi al mesajului religios transmis cu o naturaleţe tipică marelui poet deschid această panoramă a poeziei româneşti dedicată naşterii Mântuitorului. Se relevă o preocupare permanentă a literaturii culte de a oferi cititorilor un produs artistic adus la un nivel ce poate fi complementar folclorului. Căci etnologii sunt la unison în această privinţă. Colindele populare, cu tradiţie (iniţial având o funcţie ritualică pe care s-a suprapus elementul creştin), complexitate şi profunzime aflate pe întreg teritoriul ţării, constituie un patrimoniu imaterial grevat în înseşi trăsăturile identitare româneşti. Cota de exigenţă a publicului, dar mai ales a „domeniului de investigaţie” obliga şi responsabiliza. Iar culegerea de faţă dă proba acestei asumări pentru fiecare poet „colindător”. Autorii clasici precum George Coşbuc, Octavian Goga, Lucian Blaga, Ion Pillat, Otilia Cazimir, Elena Farago, Victor Eftimiu aduc cu ei acea aureolă care realizează legătura dintre lumea uneori tensionată, uneori împăcată, dar mereu supusă curiozităţii permanente a creatorului, cu miracolul Naşterii Mântuitorului, care de fapt este o renaştere a lumii şi a noastră parcă dorind să întărească spusele lui Dumitru Stăniloaie: „Lumea ni s-a dat pentru comunicare între noi, pentru a ne ajuta, prin ea, pe noi înşine”.

Poeţii ce analizează ori provin din lumea religioasă, Alexei Mateevici, Nichifor Crainic, Valeriu Anania, Traian Dorz, Costache Ioanid, Zorica Laţcu, Constantin Goran, se disting prin maniera de comunicare foarte apropiată de colindul tradiţional, poate tocmai datorită capacităţii acestor creatori de a reda îngemănarea dintre limbajul religios (care trebuie să aibă adresabilitate universală) cu cel folcloric. Iar efectul este unul încântător, realizându-se acea cristalizare a mesajului ce transmite deopotrivă direct şi complex, dar fără complexitate formală, mesajul ce constă în „vestea cea minunată”. Pentru scriitorii obligaţi să treacă prin „infernul genocidului roşu” din penitenciare şi lagăre de muncă forţată ai anilor grei de la mijlocul secolului douăzeci, scrierea sau recitarea versurilor devenise o chestiune de supravieţuire spirituală care ajuta la supravieţuirea fizică în condiţii de presiune fizică, psihică, tortură şi aflaţi într-o lume ce arăta un inimaginabil dispreţ faţă de condiţia umană. Radu Gyr (un adevărat clasic al liricii carcerale), Vasile Militaru, Ionel Zeană şi poetul obligat să se ascundă decenii întregi Pan M Vizirescu propun o poezie rezultată dintr-un martiraj personal unde vestea naşterii lui Iisus capătă semnificaţii suplimentare, căci fiecare vers devine o treaptă a urcuşului pe o scară a salvării individuale. O salvare a demnităţii şi credinţei aduse de această sărbătoare trăită chiar sub constrângeri. Cu aceste versuri ei realizează *una montagna di ciottoli,* un munte de pe care colindă, iar colindele lor se aud chiar şi peste decenii. În antologie apar şi trei poeţi canonici ai poeziei culte, Ion Barbu, Nichita Stănescu şi Daniel Turcea (cu el se închide volumul). Dacă pentru acest din urmă poet se cunoaşte maniera în care „drumul Damascului” a influenţat ultima parte a vieţii sale scurte, devenind un poet profund religios, pentru cei doi clasici colindele prezentate sunt adevărate secvenţe poetice concise în care meditativul, deşi este în permanenţă sub reflectorul cerebral al analizei, se metamorfozează subtil în bucuria marii sărbători. Polul în jurul căruia gravitează o multitudine de evenimente festive, Crăciunul, a fost şi va fi şi un prilej de manifestare lirică a poeziei, realizându-se prelungirea manifestărilor de cult şi în cele din urmă conştientizarea datoriei, rolului şi locului fiecăruia dintre noi împreună cu ceilalţi.

La Editura „Lumea Credinţei” în anul 2021 a apărut *Lui Dumnezeu, în versuri... Florilegiu ortodox de poezie românească – De la Petru Cercel la Daniel Turcea,* antologia fiind alcătuită de Răzvan Codrescu. Antologatorul a fost un eseist, poet, prozator şi traducător, dar mai ales un elegant militant al ortodoxiei în plan jurnalistic, ce a plecat dintre noi, chiar la începutul acestei toamne. Considerând poezia religioasă drept „o întâlnire mărturisitoare dintre filocalie şi calofilie”, coordonatorul antologiei mărturiseşte de la început că fără a neglija factorul estetic, în alegerea autorilor şi poemelor a prelevat nota religioasă. De asemenea, se atrage atenţia asupra faptului că poezia de acest tip nu este încă suficient de bine reprezentată până în secolul douăzeci, iar în peisajul literaturii contemporane încă nu sunt foarte mulţi poeţi şi critici literari care să se aplece dedicat acestui fenomen. Demersul apariţiei acestui volum poate fi privit şi ca o invitaţie, atât la lectură, dar şi la exegeză. Iar florilegiul este construit într-un spirit al descoperirii. Plecând de la *Te Deum Laudamus*, imnul lui Niceta de Remesiana, sau cele ale lui Roman Melodul, trebuie precizat că însuşi limbajul principal religios este unul poetic. Apoi, sorgintea religioasă a literaturii române este incontestabilă, ştiut fiind că primii autori au fost slujitori ai amvonului. Ulterior, se remarcă dezvoltarea unei poezii-manifest, derivată direct din textele sacre, iar aici antologia cuprinde pe Petru Cercel, Sfântul Ierarh Dosoftei, Miron Costin, Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanu, Ioan Iacov Hozevitul. Tot aici se poate încadra şi *Imnul Acatist la Rugul Aprins al Născătoarei de Dumnezeu* al lui Daniil Sandu Tudor, martirizat în temniţă, respectiv poezia Părintelui Arsenie Boca.

→

Cherchez la femme

Ahtamar, numele tău este iubire!

Paula ROMANESCU

Se spune că demult, tare demult, trăia într-o insulă stâncoasă de pe lacul Van un rege pre numele său Artasez care avea o fată nemaipomenit de frumoasă pe nume Tamar. Pretendenţi la mâna ei erau nenumăraţi. Se înţelege că doar din cei de viţă nobilă, princiară, regală erau de luat în seamă. Numai că inima frumoasei prinţese a ales pe un mândru tânăr sărac, dar frumos şi neînfricat – Azat, care trăia pe o insulă apropiată.

Cei doi îndrăgostiţi au convenit în taină să se întâlnească numai noaptea, când toţi ceilalţi dormeau. Şi, cum el nu putea veni nici cu barca, nici cu alt mijloc uşor depistabil, insula fiind straşnic păzită, traversarea lacului o făcea înot şi, ca să nu rătăcească dezorientat pe apele întunecate, fata aprindea pe ţărmul ei un foc, adevărat far după care el urma să se ghideze.

Cât timp vor fi durat aceste întâlniri, doar inimile lor îndrăgostite o vor fi ştiut.

Până într-o noapte de urgie şi furtună, când „farul" s-a stins, iar tânărul Azat a fost înghiţit de apele învârtejite. Ultimele cuvinte, rămase parcă înscrise pe buzele lui întredeschise, au fost *Ah, Tamar! Ah, Tamar! Ah, Tamar! ahtamar...*

Când în zori trupul său a fost dus de ape la ţărm, Tamar s-a preschimbat de durere în stană de piatră… De atunci, clipocitul valurilor şi vântul care mângâie ţărmul stâncos al insulei par a îngâna mereu: *Ah,Tamar!*

Să ne mai întrebăm de ce până astăzi acestei insule de piatră i se spune *Ahtamar?*

Povestea aceasta de iubire apare în mai multe variante la popoarele din jur. Nu tot astfel şi *Mioriţa* noastră şi cel ciobănel *tras ca prin inel?*

În varianta grecească, numele fetei de rege din legendă era Heros, iar al iubitului ei – Leandros. Ea locuia (sau fusese închisă de severul său tată!) în turnul căruia i se spune astăzi *Kiz Kulesi/Turnul Fetei* sau *Turnul lui Leandros.*

Şi tot legenda spune că de cum se lăsa seara, ea aprindea în turn un felinar cât să-i fie lumină călăuzitoare iubitului ei care înfrunta valurile spre a ajunge până la ea.

În varianta turcească a legendei, se spune că fata de împărat fusese închisă în turn din prea marea grijă a părinţilor săi de a nu fi muşcată de un şarpe veninos, cum i se prezisese la naştere de o vrăjitoare. Dar cum prezicerile (mai cu seamă cele din poveste!) se adeveresc, la împlinirea vârstei de optsprezece ani, fata a fost muşcată de o viperă ascunsă într-un coş cu fructe care-i fusese adus de o slujnică. Povestea aminteşte de moartea Cleopatrei. Aminteşte doar, dar nu se aseamănă. În vreme ce regina Egiptului căuta moartea, fata de împărat din turn ar fi vrut să aibă parte de viaţă şi, mai cu seamă, de iubire.

Toate variantele, câte vor mai fi, spun un singur lucru: iubirea este mai tare decât moartea şi nicio stavilă nu o poate învinge.

De-a lungul timpului, mulţi poeţi şi-au căutat şi găsit în ea izvor de inspiraţie. Dar poetul considerat suflet în sufletul armenilor, Ovanes Tumanian (1863-1923), rămâne cel care a dat prin poezie întreaga măsură tragică a legendarei poveşti de iubire dintre frumoasa prinţesă Tamar şi tânărul de condiţie modestă, Azat, care a sfidat moartea cu fiecare traversare înot a apelor din Van, în noapte, spre a ajunge în insula unde-l aştepta iubita lui, cu, spre semnalizare a locului în care se afla, o tipsie cu foc ridicată deasupra capului – far ochilor lui.

Insula aceasta fortificată, ca un bastion de pază, pare că pluteşte pe apele întinsului lac Van din estul Turciei, lac de origine tectonică, cel mai mare lac din zonă.

După retragerea apelor, când cu biblicul potop trimis de Dumnezeu pre pământ ca pedeapsă pentru prea multele păcate ale oamenilor, la poalele muntelui Ararat au apărut mai multe insule, între care şi Ahtamar. În sufletul poporului armean mai dăinuie şi acum credinţa că pe muntele Ararat s-ar mai afla încă rămăşiţe ale Arcei lui Noe.

Cu câţiva ani în urmă, sub apele lacului Van s-au descoperit vestigiile unei aşezări care se pare că ar fi aparţinut străvechii civilizaţii Urartu din secolul al VIII-lea înainte de Cristos. Armenii sunt coborâtori ai acestora, dăinuind peste timp până în zilele noastre, înfruntând vremi de restrişte, dar şi de linişte, cunoscând progres social, dezvoltare culturală, credinţă creştină, dar şi persecuţii religioase, aşa cum istoria le-a consemnat.

Pe insulele lacului Van, cu precădere pe cea numită Ahtamar (în dialect *Akdamar*), se află vestigii ale civilizaţiei armene străvechi, Armenia fiind prima ţară care a adoptat, în anul 301, religia creştină, stabilindu-şi capitala în ţinutul Van, pe malul lacului.

În secolul al VII-lea, cetatea de pe insulă avea şi rol de bastion de apărare în faţa atacurilor repetate ale popoarelor migratoare.

Întrucât aici trăiau foarte mulţi creştini armeni, în secolul al X-lea, în timpul domniei regelui Garic Artruni, arhitectul armean Manuel, un fel de Meşter Manole de care este legată Legenda Mânăstirii Argeşului de la noi, începe construirea Bisericii Sfintei Cruci (915-921), adevărată bijuterie arhitectonică armenească din Evul Mediu.

Basoreliefurile de aici, fragmentele de frescă, reprezentând scene din viaţa lui Iisus, şi-au păstrat până astăzi splendoarea.

Între secolele al XI-lea şi al XIX-lea, insula a fost reşedinţă a Patriarhiei Armeniene şi, deopotrivă, reşedinţă a ţarilor. Un zid de piatră împrejmuia cetatea cu ale sale impunătoare coloane, galerii şi acoperişuri aurite. De jur împrejur insula era întărită cu un dig de piatră pe care erau înălţate turnuri de pază şi veghere cu deschidere spre cele patru zări, spre a fi semnalate şi zădărnicite atacurile surpriză ale năvălitorilor.

Şi au trecut sute şi sute de ani în care oamenii de aici – turci, greci, armeni, georgieni, egipteni, au convieţuit paşnic. Dar a venit o vreme când s-au intensificat persecuţiile religioase, populaţia de religie creştină fiind nevoită să ia drumul bejeniei ca să scape de exterminare, persecuţii care au culminat cu acel cumplit genocid al armenilor din anii 1915-1916, rămas ca o pată de sânge pe „obrazul" veacului al XX-lea care-şi va ieşi din minţi prin cele două Războaie Mondiale şi prin crimele comunismului „biruitor" de mai apoi.

Marile puteri ale lumii au cunoscut bine proporţiile cruntului genocid al armenilor, dar s-au prefăcut că n-au ştire. Chiar Vaticanul (!), Biserica Sfântului Petru pe pământ, propovăduind iubirea de oameni cu care *Dumnezeu pe toate le chiverniseşte,* a avut grijă să facă pierdute în arhivele sale secrete documente care aduceau mărturie despre cumplita crimă. Şi nu era nici pe vremea Inchiziţiei, nici prin alte vremi de obscuritate şi ură. Era în secolul al XX-lea!

Din anul 1915, insula Ahtamar a rămas abandonată până în anul 2005 când, prin grija guvernului Turciei, s-a făcut restaurarea Bisericii Sfintei Cruci, care a fost astfel adusă la aspectul ei de odinioară. Tot de atunci, obiectivul acesta cu mare încărcătură istorică a fost inclus în circuitul turistic şi transformat în muzeu.

Răsădeşte, Doamne, iubirea între oameni *pe pământul năpădit de ură,* cum ar fi zis Corneliu Coposu cel trecut prin închisorile comuniste de teroare şi tortură din România zăbrelită!

Dăinuie peste timp, înfiorând cu tainice şoapte apele lacului Van care îmbrăţişează insula de piatră, legenda frumoasei prinţese Tamar în al cărei suflet religia avea numele Iubire!

O variantă în piatră ar fi poate şi sculptura *Sărutul,* de la mormântul tinerei Taniuşa Raşevskaia din Montparnasul de umbre de la Paris, creaţie a magului de la Hobiţa Gorjului, al cărui nume nu-l mai amintesc pentru că a intrat şi el în legendă cu *pasările măiastre,* cu *Poarta Sărutului*, cu *Masa Tăcerii,* cu a *Infinitului Coloană,* rămânând totodată contemporan cu fluturii, cu infinitul din noi şi cu ne-moartea.

Altă variantă ar fi de găsit în versurile poetului englez John Donne (1572-1631): *Fii mai puţin trufaşă, Moarte! Se cuvine s-admiţi că în zadar se crede c-ai fi de neînvins, puternică, temută tuturor! Nu, nu toţi cei ce-ţi trec pragul, şi mor!*

Cum, englezul poet nu este de aceeaşi religie ca a noastră? Vorbeam de Iubire!

(Ilustraţie de Adina Romanescu)

Toţi aceşti autori au dorit în primul rând pătrunderea misterului textului biblic, valorificându-i straturile de profunzime. Poezia religioasă imanentă ce a urmat este determinată de o viziune creştină asupra existenţei. Se pleacă de la ideea că toate persoanele au nevoi spirituale, iar cei care nu recunosc asta şi le camuflează în sensul eliadesc prin care sacrul se ascunde în profan. Aici noutatea nu constă în ceea ce se spune (totul fiind în mod natural previzibil), ci maniera şi perspectiva în care se versifică, mergându-se pe relevarea unui anumit tip de „hazard divin", în lumina celor spuse de Jean Cocteau: „Le hasard, c'est la forme que prend Dieu pour passer incognito". Aici pot intra poeziile lui Mihai Eminescu, Anton Pann, Alexei Mateevici, George Coşbuc, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Elena Farago, Tudor Arghezi, Octavian Goga, Lucian Blaga, Ion Pillat, Lidia Stăniloaie, Traian Dorz, Grigore Vieru, Daniel Turcea şi Pan M. Vizirescu. O parte consistentă a antologiei este dedicată celor care au scris poezie religioasă în detenţie. Un adevărat caz aparte, lirica din universul concentraţional devenită o formă de rezistenţă şi existenţă ce se alătura rugăciunii pe care o pregătea sau o continua. Iar scriitorii prezenţi în acest florilegiu sunt Vasile Voiculescu, Vasile Militaru, Nichifor Crainic, Alexandru Mironescu, Paul Sterian, Radu Gyr, Ilie Imbrescu, Zorica Laţcu, Andrei Ciurunga, Sergiu Grossu, Valeriu Anania, Constantin Oprişan, Valeriu Gafencu, Virgil Maxim, Eugen Măgirescu, Demostene Andronescu, Sergiu Mandinescu. La toţi pot surprinde mesajele împăcării sau ale prezentării teribilei stări de fapt. Nimic acuzativ, nimic răzbunător în această poezie ce îşi derulează trăirea sub auspiciile definiţiei date de N. Steinhardt: „Creştinismul reprezintă o trecere de la dreptate la dragoste". Dincolo de cuvinte se poate întrezări tot arsenalul specific unei poezii religioase: concentrare interioară, suferinţă, credinţă şi eliberare prin această credinţă. Cu această poezie mulţi dintre deţinuţi au realizat acea „evadare tăcută" de care a vorbit într-o carte de memorii artista plastică Lena Constante. Atât N. Steinhardt cât şi Lena Constante fiind la rândul lor trecuţi prin închisoarea politică a vremii. Întreg volumul face dovada faptului că poetul îşi găseşte echilibrul spiritual dar şi uman în credinţă şi în bucuria de a o asuma, precum ne mărturiseşte Grigore Gafencu: „Sub crucea grea ce mă apasă sânger/ cu trupu-ncovoiat de neputinţă/ Din când în când, din cer coboar-un înger/ şi sufletul mi-l umple cu credinţă/ M-apropii tot mai mult de biruinţă" (*Dor*).

Ambele cărţi sunt mărturii ale modului cum lirica religioasă de calitate este parte a marii poezii, dar şi parte a unei reflecţii personale cu miză ridicată. Din acest motiv, specialiştii recomandă o lectură concentrică, ce poate fi mai potrivită în descoperirea profunzimilor decât una liniară. Totodată, versurile din cele două lucrări arată moduri de gândire nuanţate şi complexe ale scriitorilor ce s-au dedicat unui astfel de demers. Ei sunt în tangenţă pe orizontală cu marea cultură universală, iar în plan vertical cu divinitatea, realizându-se legături cu toate punctele cardinale spre care un om călătoreşte în timpul primit.

Universalismul african

Nicolae MELINESCU

Africa ultimului secol şi mai ales a ultimelor decenii s-a manifestat ca un comunicator global cu o personalitate distinctă, cu aspiraţii şi revendicări proprii. Cerinţele sale nu sunt unitare, diverse state au încă probleme nu numai de manifestare a identităţii lor, ci şi de încadrare în unele norme de guvernanţă care să le califice pentru categoria ţărilor stabile şi democratice. Ceea ce nu înseamnă că se justifică o pretenţie dominantă a universalismului european.

În secolul al XV-lea şi în următoarele patru, europenii şi-au trimis navigatorii, negustorii, exploratorii şi cuceritorii spre vest, spre sud şi spre est. Mulţi purtau cu ei prejudecăţile povestirilor feudale.

Africa a deţinut în acest peisaj în mişcare un rol foarte important, rol ascuns în butaforia unei ordini emergente strâmbe, în care generaţii succesive au asimilat o teorie înşelătoare despre originile pur europene ale modernităţii.

Pentru că drumul spre mirodeniile Orientului îndepărtat era la începuturi o aventură din care multe expediţii nu se mai întorceau, spaniolii, portughezii, britanicii şi, ulterior, olandezii şi-au presărat traseul spre India şi Pacificul de sud cu halte de aprovizionare pe toată coasta de vest a Africii, în zona Capului Bunei Speranţe şi în Madagascar. Înaintea călătoriei sale istorice spre vest şi spre Marea Caraibilor, Columb a navigat înspre sud până la primul şi cel mai puternic fort, Elmina, pe malul Atlanticului, în Ghana din zilele noastre. În 1478 a avut loc primul război între flotele europene pentru dobândirea unei dominaţii extinse asupra continentului negru. Spaniolii s-au luptat cu portughezii pentru cucerirea fortului, punct central al comerţului cu aur, fildeş şi sclavi. Prin Tratatul de la Alcáçovan din 1479 a fost recunoscută victoria portugheză şi suveranitatea monarhilor catolici lusitani asupra teritoriilor vest-africane, regim care a rezistat până în 1637, când Compania Olandeză a Indiei a capturat Elmina. (Peter Marees, *Description and Historical Account of the Gold Kingdom of Guinea,* British Academy, London 1987, original print 1602, Oxford University Press, pp. 206 – 222) Întreaga zonă litorală a Africii a devenit o atracţie majoră pentru europeni după ce portughezii au descoperit rezerve impresionante de aur în 1471. O cantitate importantă din cele peste două sute de mii de uncii exploatate într-un deceniu a finanţat în parte expediţia lui Vasco da Gama spre Asia. Ghana de astăzi a fost denumită iniţial Coasta de Aur până la independenţa din 1957.

După 1498, când portughezii au ajuns în India, Africa a devenit tot mai importantă, s-au înmulţit forturile de aprovizionare şi s-au întemeiat primele depozite şi amenajări permanente pentru corăbiile în tranzit. Nou-veniţii au ridiculizat sau au distrus regate şi imperii africane, unele mai vechi decât structuri asemănătoare de pe continentul nostru. Imperiul Aksum (pe teritoriul Eritreii) a supravieţuit un mileniu începând cu anul 100 A.D, până când a fost suprimat de arabi. Regatul Mali a dominat vestul din 1234 până în 1670. Regatul Songhai a controlat coasta estică a Nubiei de la 1493 până la 1600. Imperiul Mossi a condus populaţiile din zona Sahel din secolul al XI-lea până în perioada marii colonizări din secolul al XIX-lea. Regatul Oyo a controlat zone din Nigeria de azi şi malul Golfului Guineei din 1300 până în 1896. Regatul Mutapa (Zimbabwe), atestat din 1430, a rezistat până în 1760. Lista ar putea fi completată de zeci de entităţi africane organizate după modelul monarhic.

Patrimoniul african a fost golit intenţionat de mărturii şi dovezi istorice pentru ca teoria vidului etnic să explice expansiunea colonialistă. Odată cu deschiderea rutelor peste Atlantic şi peste Oceanul Indian, contactele africanilor cu europenii i-au propulsat pe cei dintâi pe o poziţie prioritară în atenţia celor din urmă, deasupra Asiei şi a teritoriilor islamizate, datorită bogăţiilor şi a apropierii geografice. Tentante au fost nu numai resursele minerale, ci, mai ales, forţa de muncă şi negoţul cu sclavi. Energia acestora a dezvoltat culturile de trestie de zahăr, de tutun, de bumbac din „lumea nouă”. Băştinaşii scăpaţi de raziile vânătorilor de negri au lucrat în minele de aur şi pe culturile de palmier pentru producţia de ulei, lubrifiant esenţial în prima revoluţie industrială.

O înşiruire istorică a modernismului poate să pornească de la sfârşitului secolului al XV-lea, când noile legături, mai ales ale negustorilor lusitani cu bogăţiile continentului negru, i-au adus Portugaliei, aflată în acel moment la marginea Europei politice, o poziţie primordială în procesul de expansiune a marilor puteri medievale. Exemplul lusitan a fost urmat de câteva imperii europene, dominante în epocă. Toate au fost mobilizate de febra descoperirii unor noi teritorii, proces care nu era motivat doar de insolitul acestora, ci de o nouă cursă de dominare a lumii. Aceasta poate fi considerată o contribuţie a Africii la continua cercetare şi cunoaştere pentru fundamentarea modernităţii. Cuceritori şi cuceriţi au înţeles că omenirea era infinită prin complexitatea componentelor ei şi prin relaţiile dintre acestea.

IAG

IAG

Relaţionarea complexă, contradictorie dintre Europa şi Africa sub-sahariană a provocat modificări ale civilizaţiei din cele două continente cu ecouri şi pe celelalte, modificări utile pentru definirea lor ca medievale sau moderne. Din această conjunctură nu putea să lipsească sclavia negrilor pe posesiunile albilor. Strategia colonialistă a provocat revoltă şi a dus la promovarea unei altfel de imagini, dramatică şi corectă, a africanilor de către membri ai elitei africane. Peste ani, poetul şi publicistul francez de origine senegaleză David Diop (1966 –) a ilustrat frustrările celor dominaţi printr-un manifest poetic care a sintetizat suferinţa africanilor.

Africă, Africa mea,
Africa războinicilor falnici din străvechile savane,
Africa cântată de bunica
La margine de fluviu îndepărtat.
Eu nu te-am cunoscut nicicând
Dar privirea mi-e plină de sângele tău
Sânge frumos şi negru curgând prin preerii.
Sângele sudorii
Trudă a robiei
Robia pruncilor tăi.
Africă, spune-mi, Africă,
Tu eşti spatele ce se îndoaie
Şi cade sub povara umilinţei
Şi tremură cu dungile roşii
Şi se supune biciului pe drumurile Sudului?
Atunci îmi răspunde grav:
Fiu impetuos, arbore robust şi tânăr
Acolo jos
Măreaţă în singurătatea sa
Printre florile albe, ofilite, e Africa, Africa ta,
Care îndură cu răbdare şi îndârjire,
Iar fructele au din ce în ce mai puţin
Gustul amar al libertăţii.

Cu timpul, extinderea comerţului cu sclavi şi folosirea lor intensivă a generat bunăstarea europeană, ce o depăşea cu mult pe cea produsă doar de exploatarea aurului sau a mirodeniilor asiatice. Malachy Postlethwayt, expert comercial britanic, aprecia spre sfârşitul secolului al XVIII-lea că veniturile aduse de munca robilor pe plantaţii constituia sprijinul fundamental al prosperităţii metropolei. Pentru el, imperiul britanic era o suprastructură magnifică, construită pe un fundament african. „Diavolul a câştigat tot mai mult în defavoarea noastră. Concurenţii noştri ne sabotează zilnic pe pieţele străine şi rivalitatea lor tot mai agresivă este o ameninţare… Numai comerţul în interiorul naţiunii nu poate să susţină forţa noastră navală. Odată ce pierdem puterea pe mare nu mai putem evita să devenim pradă pentru cuceritorii străini.” (Malachy Postlethwayt Esq., *The Dictionary of Trade and Commerce: with Large Additions and Improvements, Adapting Fame to the Present State of the British Affairs in America since the Last Treaty of Peace Made in the Year 1763,* The Third Edition, Vol. I, Printed for H. Woodfal et al., London, 1766, p. lxiii)

În stilul său frust, Daniel Defoe, nu doar autorul lui *Robinson Crusoe*, ci şi pamfletar, negustor şi chiar spion, imagina efectele unei fracturi în legătura imperiului cu posesiunile de peste mări: „Fără comerţ african, nu există negri; fără negri nu avem zahăr, ghimbir şi altele; fără zahăr şi celelalte nu avem insule; fără insule nu mai există continentul; fără continent nu mai există comerţ…

Chiar dacă chestiunea comerţului african nu a însemnat contestarea importanţei afacerilor politice şi religioase majore în percepţia publicului, este evident că această chestiune a devenit *una dintre cele mai importante dezbateri economice* (subl. D.D.) ale acestei perioade.” (Tsim Keirn, *Daniel Defoe and the African Royal Company,* first published June 1988, https://doi.org/101111/j.1468-2281.1988.tb01063, accesat 12 octombrie 2021)

În anumite situaţii, atunci când ordinea mondială a fost ameninţată de conflicte violente, a devenit tot mai evident că fără milioanele de negri traficaţi de pe ţărmul Africii către cele două Americi şi câteva ţări europene ele nu ar fi contat prea mult în lupta pentru dominaţia universală. Însuşi proiectul european de colonizare a „lumii noi” fără resursele de muncă forţată a africanilor nu ar fi fost realizabil. Prin participarea dezechilibrată a metropolelor coloniale la schimburile cu continentul negru – exploatarea forţei de muncă gratuite, acapararea resurselor naturale contra creştinare şi înrobire – legăturile strânse şi nu de puţine ori brutale ale Europei cu Africa sub-sahariană au contribuit la dezvoltarea unei economii capitaliste globale. Produsele agricole din colonii, cele inventariate de Defoe în 1726, au transformat radical regimul alimentar, au generat preocuparea pentru productivitate şi au revoluţionat societatea occidentală. La rândul lor, culturile de bumbac exploatate prin munca forţată a negrilor au contribuit la industrializarea rapidă, pornind de la colectare şi prelucrare, până la comercializare. S-a născut astfel producţia de masă, originea primului val al consumerismului.

Dincolo de luptele pentru controlarea unor teritorii şi pentru răpirea celor aruncaţi pe viaţă în sclavie, şi de miracolele generate de acestea, s-a manifestat un război evident în interiorul populaţiilor africane, ceea ce a descătuşat în rândul metropolelor o căutare febrilă a unor strategii care să-i alinieze pe africani într-o postură inferioară şi umilă.

Mai mult, a fost elaborată practica învrăjbirii băştinaşilor, a promovării unora dintre ei la rangul de supraveghetori, de mandatari şi de ajutoare auxiliare ale adevăraţilor stăpâni. Cel mai bun exemplu l-a constituit minoritatea tutsi din Ruanda, promovată ca superioară faţă de majoritatea hutu de ocupanţii germani şi de succesorii lor, belgienii.

→

La pas prin satul global

Norvegienii în insulele britanice

Rodica BRETIN

Prima incursiune în Anglia a vikingilor norvegieni a avut loc în 789, la Portland (Dorset), fiind consemnată în *Analele Sfântului Neot* de cronicarul Aethelweard, care datează atacul pe vremea domniei lui Brihtric, rege al Wessex-ului între 786 şi 802.

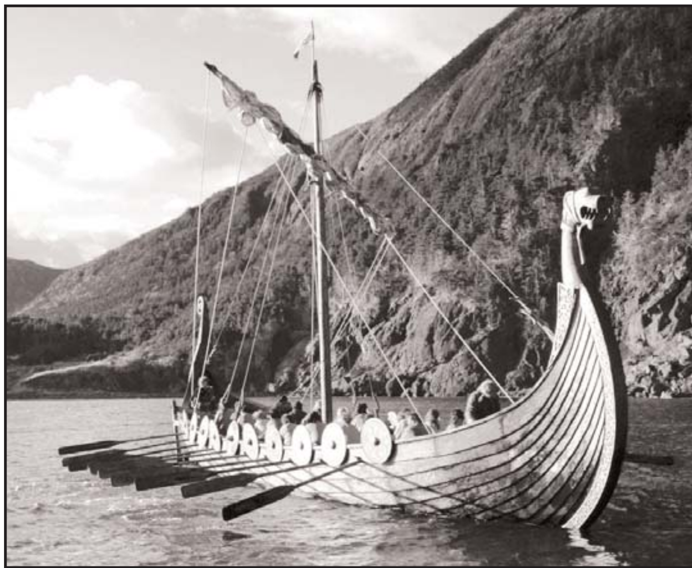
„În acel an au sosit trei corăbii cu oameni din Nord. Magistratul Beaduheard le-a ieşit în întâmpinare şi a încercat să-i ducă la castelul regelui Brihtric, pentru că nu se ştia cine sunt. Şi ei l-au omorât."

Următorul incident a avut loc în 793, la Lindisfarne: „Înainte de venirea străinilor, semne înfricoşătoare au apărut peste Northumbria. Uriaşe vârtejuri şi balauri de foc zburând prin văzduh i-au înspăimântat foarte tare pe oameni. A urmat o mare foamete şi, la 8 iunie, atacurile păgânilor au lovit groaznic, cu jaf şi măcel, biserica Domnului de la Lindisfarne."

Vikingii au omorât preoţi şi călugăriţe, au distrus relicvele sfinte. N-au cruţat decât câţiva călugări pe care i-au luat cu ei ca sclavi, punându-i să care comorile bisericii. Vestea a ajuns până în Francia, la curtea lui Carol cel Mare, unde Alcuin din York (Albinus Flacus, 735 – 804, învăţat anglo-saxon, teolog, profesor la şcoala palatină din Aachen şi mentorul împăratului), i-a scris lui Ethelred, regele Northumbriei, deplângând nenorocirea ce se abătuse peste ţara sa natală: „Sunt aproape trei sute cincizeci de ani de când nu s-a mai întâmplat o asemenea grozăvie în Britania şi nici n-am crezut vreodată că ar mai fi posibil un atac dinspre mare".

Al treilea atac a avut loc în 794: „Şi păgânii au pustiit Northumbria şi au prădat mănăstirea lui Eegfrith de la Donemuthan. O căpetenie de-a lor a fost omorâtă acolo şi o parte din corăbiile lungi au fost prinse de furtună, izbite de stânci şi sfărâmate. Mulţi străini n-au mai ieşit din ape, iar aceia care au ajuns la mal au fost doborâţi cu pietre."

Simeon din Durham (cronicar al Angliei medievale, 1055 – 1138), identifica mănăstirea ca fiind cea de la Jarow, pe Râul Don, afluent al Fluviului Tyne. El a confirmat înfrângerea invadatorilor, pe care călugării o atribuiau intervenţiei Sfântului Cuthbert. Războinicii Nordului nu erau deci

invincibili, aşa cum nici creştinii nu se dovediseră milostivi sau iertători... În 795, atacurile vikingilor s-au îndreptat asupra bogatelor mănăstiri ridicate de monahii anglo-saxoni în locuri pe care le credeau nu doar izolate, ci intangibile: insulele Iona şi Lambay.

Pentru toate incidentele timpurii, principala, deşi nu singura, sursă de informaţii rămâne *Cronica anglo-saxonă,* ce consemnează în engleza veche evenimentele istorice petrecute în Wessex, de la începutul erei noastre până în a doua jumătate a secolului al XII-lea. Cronica – având în prezent şapte versiuni – este alcătuită dintr-o succesiune de relatări scrise după 892, în timpul domniei lui Alfred cel Mare. Deşi datele despre primele incursiuni ale norvegienilor în Insulele Britanice se bazează pe anale mai vechi, chiar şi acestea au fost consemnate la mult timp după producerea evenimentelor – ceea ce afectează precizia şi, uneori, veridicitatea anumitor informaţii.

Potrivit unei alte cronici, de data aceasta irlandeze (*Analele din Ulster*), în 794 „păgânii au pustiit Insulele Britaniei". Au fost atacate Arhipelagurile Orkney (70 insule) şi Shetland (100 insule), aflate la nord de Scoţia. Insulele erau locuite de picţi, creştinaţi la sfârşitul secolului al VI-lea. Această populaţie neceltică a fost exterminată sau, mai probabil, asimilată de vikingii care au creat o comunitate preponderent scandinavă, şi-au impus propria limbă (*norse*) şi pantheonul zeilor nordici. Venerabilul Beda (673? – 735), călugăr benedictin, unul dintre cei mai erudiţi istorici anglo-saxoni ai secolului al VIII-lea, numit în 899 doctor în teologie, autor al *Historia Ecclesiastica Gentis Anglorum* (*Istoria eclesiatică a poporului Angliei*), considera Insulele Orkney „poarta din spate a Britaniei, care stă deschisă spre oceanul nesfârşit". Curând, celelalte insule – Arhipelagul Hebridelor, Insulele Man şi Anglesey – au fost integrate lumii vikingilor, devenind o punte spre Irlanda.

După aceste prime incursiuni a urmat o perioadă de patruzeci de ani în care n-au mai avut loc debarcări ale norvegienilor în Britania. Apoi, în 835 au venit danezii şi totul s-a schimbat...

Semn(al) de carte

Florian Copcea, *Eugen Simion sau mitul existenţial al scriiturii,* Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2021

Florian Copcea i-a dedicat lui Eugen Simion un studiu deosebit de interesant, dovedindu-şi perspicacitatea, deplina înţelegere, aplicând o cercetare sistematică de ţinută academică, folosind un discurs elevat, plin de revelaţii, strălucitor, ridicându-se astfel la nivelul ilustrului model ales. Rămânem, astfel, cu bucuria unei construcţii spirituale cu adevărat sărbătoreşti. (Paul Aretzu, în cuvânt-înainte, „Feţele multiple ale literaturii")

Meritul studiului lui Florian Copcea este, înainte de toate, nu încap discuţii, acela de a demonstra, împreună cu analizele remarcabile ale academicianului Eugen Simion, revelaţiile (splendoarea şi mizeria) diarismului românesc. (Acad. Mihai Cimpoi, în postfaţă, „Florian Copcea: un demers critic despre jurnalul intim")

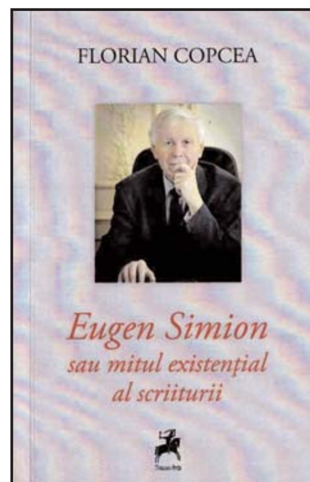
Nicolae Anastasiu, Doru Cătălin Morariu, *Schimbările climatice şi tranziţia energetică. Spre un viitor verde al Terrei,* Editura Academiei Române, Bucureşti, 2021

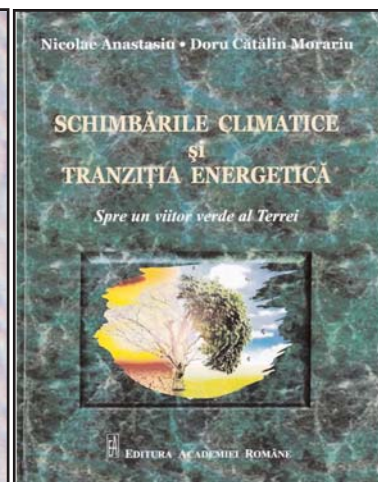
Până de curând, sursele de energie au fost – şi în mare măsură încă mai sunt – combustibilii fosili: cărbunii, petrolul şi gazele naturale.

Soluţii? Găsirea unor surse alternative. Căutarea lor a stimulat investiţia şi a condus la tehnologii de folosire a resurselor regenerabile (eoliene, fotovoltaice, geotermale, biomasă). Conferinţa de la Paris, din 2015, transmite utilizatorilor de resurse energetice necesitatea de înlocuire a combustibililor fosili cu resurse regenerabile; la acestea se adaugă hidrogenul, bateriile şi procesul de captare şi stocare a $C0_2$. Conferinţa de la Glasgow îşi doreşte să valideze vechiul acord şi să-l impună. Din nou, o sarcină grea, o sarabandă a dilemelor şi paradoxurilor energetice.

Intenţiile autorilor acestui volum, cu competenţă geologică şi managerială, cu experienţa generaţiei combustibililor fosili, privesc, însă, în viitor. Ei îşi reevaluează cu realism opţiunile şi doresc să devină promotori ai unei tranziţii energetice progresive, bine structurate şi cu impact social redus, către energia verde. Aceste intenţii se regăsesc în structura şi mesajul volumului de faţă. O primă obligaţie a fost parcurgerea documentaţiei de dată foarte recentă (2020, 2021), care a dus la o cascadă de ştiri ce nu te lăsau să te bucuri de cartea sau articolul pe care le-ai citit ieri. Ele au devenit, repede, caduce, depăşite de explozia mediatică.

Prin experienţa şi practica lor profesională, cei doi autori, puşi faţă în faţă cu provocările schimbărilor climatice şi, mai apoi, cu cele ale implementării energiei verzi, lansate, pe rând, de oameni de ştiinţă şi, foarte repede după aceştia, de politicieni şi organizaţii guvernamentale şi nonguvernamentale, încearcă acum să răspundă în această carte unor întrebări de mare actualitate. (Autorii, în Cuvânt-înainte)

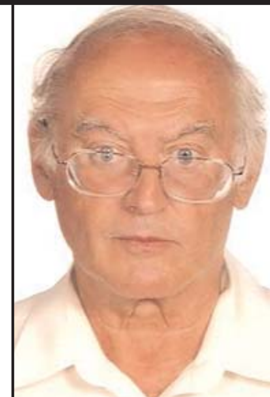
Statistici greu de confirmat susţin că în timpul raidurilor de capturare a viitorilor sclavi, peste şase milioane de localnici au fost ucişi şi încă două milioane au pierit în timpul marşului barbar dinspre interiorul continentului spre porturile de la Atlantic. Din cele aproximativ douăzeci de milioane de oameni îmbarcaţi pentru o călătorie fără întoarcere, o zecime dintre ei au murit în timpul traversării Atlanticului. Dacă acceptăm estimările potrivit cărora Africa avea la sfârşitul secolului al XVIII-lea o populaţie cam de o sută de milioane de indigeni, devine evidentă dimensiunea demografică dezastruoasă a comerţului cu sclavi. Ceea ce este mai puţin cunoscut este faptul că odată conştienţi şi avertizaţi în legătură cu soarta catastrofală a celor trimişi în sclavie, în multe zone din Africa, cum au fost regatul Kongo sau regatul Benin, localnicii au luptat ca să pună capăt traficului, iar cei capturaţi au provocat revolte în locurile de detenţie provizorie sau la bordul navelor trans-atlantice. Primele forme de nesupunere s-au dezvoltat în manifestări organizate, militând iniţial pentru abolirea sclaviei, apoi pentru autodeterminare şi, în final, pentru decolonizare. Pentru că discriminarea africanilor a continuat, s-au diversificat formele de protest, proces însoţit de o organizare instituţională în sprijinul revendicărilor panafricaniste. Mulţi intelectuali din elita tot mai numeroasă africană au recunoscut cerinţa de înţelegere raţională şi echilibrată a istoriei Africii sub-sahariene şi a celor şase secole de contacte cu lumea exterioară şi, mai ales, cu mentalitatea şi comportamentul european, pentru că în acest mediu Africa a avut şi continuă să aibă un rol central pentru cartografierea factuală şi spirituală a lumii contemporane.

Trauma locuitorilor celui de-al doilea mare continent al planetei – sclavie, rasism, exploatare – striveşte orice pretenţie a celor trei C: Creştinism, civilizare, comerţ. Contribuţia Africii la modernism şi universalitate nu mai poate fi ignorată. Cu mai bine de o sută de ani în urmă, afro-americanul jurnalist şi activist pentru drepturile negrilor, William Edward Burghardt Du Bois (*The Souls of the Black Folk: Essays and Sketches*, A.C. McClurg & Co, Chicago, 1903, republicat de Dover Thrift Editions, New York, 2016, p. 55) accentua: „Tocmai munca negrilor a stabilizat comerţul mondial modern, care a început cu negoţul trupurilor, al muncii forţate pentru prosperitatea altora".

Pentru africani, prezenţa în modernitate a fost însoţită de trauma experienţei istorice şi de lupta pentru recunoaştere şi afirmare ca parte importantă a realităţii lumii noastre. Dezvoltarea mişcării panafricane, manifestarea negritudinii în lupta pentru identitate recunoscută au fost etape fundamentale ale contribuţiei Africii la modernism şi la structurarea ordinii mondiale.

De la clişeele folclorului la apocalipsele psihice

Mircea OPRIŢĂ

Între literatura curentului principal şi artele SF se situează şi creaţia produsă la Timişoara de **Laura Ceica**. Mai multe volume de versuri ilustrează prima tendinţă, începând cu *Ziggurat* (2005), care reprezintă de fapt debutul editorial al autoarei, urmat de *Poeme de dragoste* (2006), *Taboo* (2007), *Alia* (un roman), poem în proză (2010), publicate la Editura Anthropos din capitala Banatului, după ce unele dintre versurile incluse au văzut iniţial lumina tiparului în reviste literare precum *Ardealul literar, Orizont, Poezia, Rostirea românească* ş.a. O relaţie de simpatie cu clubul Helion şi cu publicaţiile acestuia (*Helion* tipărit, *Helion Online* şi *Biblioteca Nova*) a avut drept urmare migrarea talentului său şi spre anticipaţie, într-o polivalentă formulă de expresie (literară şi de creaţie plastică). În proză, sunt de reţinut culegerile intitulate *Zilele păsării de alaltăieri* (2016) şi *Cum să construieşti un imperiu galactic* (2018). Cât priveşte incursiunile sale grafice, lansate cu prilejul unor manifestări oficiale organizate de cenaclul Helion şi concentrate în „Galeria fantastică" din *Helion Online* (octombrie-noiembrie 2015), o caracterizare precisă aflăm la Florin Leodor Dănilă, pasionat el însuşi de soluţiile plastice din SF:

„Tehnica folosită la realizarea lor este una mai puţin uzuală, deoarece culoarea se aplică dintr-un spray, pe anumite zone în mod succesiv, apoi în straturi şi se încheie cu mici artificii, cum ar fi scrijelirea. Tematic, Laura Ceica se alătură artiştilor impresionaţi de nemărginirea cosmică, zonă infinită în care înaintează temerar din dorinţa de a aduna o mulţime de corpuri cereşti. Aglomerarea aceasta este evidentă în lucrări şi poate fi o manifestare a alterităţii, a speranţei de a întâlni altceva şi pe altcineva dincolo de fruntarii. A aglomera poate ţine totodată şi de legarea lucrurilor, de conectarea existenţelor din spaţiu, iar semnele comunicării sunt de găsit scrijelite pe unele lucrări. Peste tot şi toate se aşterne un aer ludic, plăcerea jocului cu existenţa însăşi."

Producţia plastică a Laurei Ceica a fost răsplătită cu un premiu la Romcon 2017. Născută la 11 iunie 1976, în Timişoara, autoarea a făcut studii de Litere (inclusiv masteratul în literatură), dar şi unele oferite de Şcoala populară de artă, precum un curs de fotografie şi altul de design interior. A lucrat ca muzeograf la Muzeul Banatului, ulterior în învăţământul liceal din Timişoara. Pentru înţelegerea modalităţii literare a scrisului său, este util un text precum *Alterarea basmului în SF, sau cum să construieşti un imperiu galactic* (în *Helion Online*, nr. 17, noiembrie 2011), fuziune de erudiţie generică şi material folcloric exemplar, unde similitudinile dintre basmul *Harap-Alb* şi nenumărate clişee extrase din celebre romane şi filme de *space opera* produc efecte pe de-o parte comice, pe de alta de o senină şi amuzată recunoaştere a unui patrimoniu comun. Până şi formulele de lansare a aventurilor din basm („A fost odată ca niciodată") şi din opera spaţială („Cândva, demult, într-o galaxie foarte îndepărtată") sunt citite în aceeaşi cheie, deschizând o schemă epică unde aproape tot ce se întâmplă într-o parte se regăseşte, într-o simetrică oglindire, în cealaltă formulă. Personajul în care îl recunoaştem pe Prâslea, cel hărăzit să conducă un regat folcloric sau un imperiu galactic („după gusturi, intergalactic", adaugă autoarea), ar reprezenta, după criteriile anticipaţiei, produsul sublim al perfecţionării genetice, ori măcar „rodul unei selecţii atente de generaţii, cu scopul de a fi liderul ideal". Problema din basm nu îşi poate găsi rezolvarea decât prin juxtapunerea unei întregi serii de fapte cu semnificaţia inaparentă la prima vedere, extrase dintre clişeele filmului de SF.

„Gândiţi-vă la *Gattaca* sau la *Jocul lui Ender,* pentru că ajungem să ne întrebăm de ce întotdeauna terţului (care la Orson Scott Card devine unicul capabil să salveze lumea de un inamic invizibil, geniul renegat care provoacă extincţia unei întregi specii), aşadar terţului, sau lui Prâslea, îi este oferit mereu locul eroului aventurier, acela care-şi va înfăptui destinul prin cunoaştere de sine şi nu prin moştenire directă. Cu toate acestea, eroul, oricât ar fi el de ales, are nevoie întotdeauna de îndrumare, o apariţie spectaculoasă a unui maestru, Yoda dacă vreţi, sau mai mult decât atât, un ghid din altă dimensiune, pentru că bătrâna Sfântă Duminică este mai mult decât o fiinţă obişnuită, este un călător şi un stăpân al timpului (o variantă feminină de Dr. Who), o zeitate sau o forţă a destinului, dacă putem accepta ideea că timpul poate fi manipulat într-o realitate cu cinci dimensiuni. Ea ştie trecutul şi viitorul şi îl poate ghida pe erou în direcţia optimă. Aici apare indirect problema pe care fizica cuantică o rumegă azi: cum poate o acţiune să genereze un viitor alternativ, şi care opţiune, asta dacă am putea alege, ar fi cea mai bună? Dr. Who ştie cu siguranţă!"

El

Pentru uzul călătoriei sale iniţiatice, eroului i se oferă cea mai veche „navă din hangar, ce-i drept cu care îşi dusese bătăliile şi tatăl său (şi Han Solo se descurcă foarte bine cu o rablă), pe care trebuie s-o repornească, s-o realimenteze cu energie". Nava aceasta, botezată oarecum metaforic C.A.L., este şi vie („o bioentitate, combinaţie de biologic cu mecanic, un fel de Moya, sau de navă Wraith"), şi înzestrată cu o inteligenţă remarcabilă, încât „poate comunica cu căpitanul ei, oferindu-i informaţii stocate în baza ei de date". Ea stabileşte traiectoria cuantică ideală, având şi alte caracteristici de uz comun în basm şi în opera spaţială. Între ele, „...viteza cu care merge: «ca vântul», adică cu viteză luminică, şi ca gândul, adică poate ajunge instantaneu dintr-un loc în altul, pliind spaţiul. Cert este că, odată nava reparată, eroul nu face nici mai mult nici mai puţin decât să treacă peste/prin o punte (o punte Einstein-Rosen, gaură de vierme, Poartă Stelară ş.a.m.d.), care leagă planeta natală de restul universului, o schemă arhicunoscută, care-mi aminteşte la prima vedere de *Stargate,* dar şi de *Dune, Steaua Pandorei* sau *Praxis*. Din acest moment, el devine călător, căpitan de drept al unei nave interstelare, avertizat să se ferească de civilizaţiile ostile din afară, din teritoriile «necartografiate» ale universului (o căutare de tip Star Trek, unde «oamenii roşii» iau locul Klingonienilor, o specie periculoasă, care trăieşte la lumina unei gigante roşii, capabilă de a lua forma unor spectre primejdioase ce iau minţile călătorilor) şi de «omul spân» sau extraterestrul clasic, de tip Roswell sau Asgard-ic, sau cum aţi mai vrea să îl numiţi, gri, scund, fără haine, sau cu un costum bio mulat pe corp, cu capul imens şi ochi mari, negri, fără pleoape. Clar nu e o specie prietenoasă în acest caz, ba mai mult decât atât, marele lui atu este exact disimularea."

Spânul „metamorf" se poate transforma inclusiv în prinţ, luând locul celui îndreptăţit la un asemenea titlu şi aservindu-l, de unde şi porecla de Harap-Alb, cuvenită sclavului subordonat. În schimb, unele specii inferioare, de tip insectoid, supuse „de generaţii agresiunii spânilor", i se alătură celui nedreptăţit, în momentele când acesta din urmă încă nu şi-a descoperit calitatea de supererou. Astfel sunt Furnica şi Albina, „două mătci puternice, ale căror populaţii numeroase pot acoperi sisteme solare"; ele „vin în nave roi (aţi mai auzit de ele de la wraith, magogi şi mulţi alţii), şi îl vor ajuta în încercările sale în lumea stranie a oamenilor roşii". În Sfânta Duminică, autoarea vede un personaj de felul maicilor de pe Dune, planeta-simbol a lui Frank Herbert: „O specie diferită de Stăpâne ale Timpului şi, pentru că ele pot exista în mai multe dimensiuni, le place să intervină atunci când e nevoie în destinul muritorilor, pentru că ceea ce se întâmplă cu timpul e şi problema lor. Ele îl pot intercepta şi pot alege probabilităţi, dar nu-l pot modifica. De aceea au nevoie de cei dinăuntrul său." Iar aici, alături de pribeagul Harap-Alb, apare galeria de mutanţi, marginali ai societăţii, cărora un ochi atent le descoperă însă calităţile unice, folositoare aventurii exemplare:

„Pe primul îl găseşte la marginea oraşului-capitală, îngheţând orice şi pe oricine. Gerilă, un fel de Iceman, îi şi face o demonstraţie, aşa că Harap-Alb îl ia cu el în echipaj. Se împrietenesc, şi se pare că mutantul îşi ştie rolul în căutarea eroului.

Pe-al doilea îl găseşte într-o hardughie, înfulecând orice. E un fel de replicator, dar fără a se replica. Flamânzilă sau Devoratorul e un mutant energetic, poate îngurgita orice, pentru că nu asimilează nimic, transformă totul în energie.

Pe următorul îl întâlneşte într-o cârciumă, înghiţind orice lichide de orice culoare şi consistenţă găseşte. Interesant e că, în versiunea noastră, poate bea şi combustibili, deşeuri toxice sau orice o mai vrea el. I se spune Setilă sau Seti, mai potrivit vremurilor.

Al patrulea mutant e neam de ciclop, un uriaş cu un ochi care vede prin orice. Mutaţia sa îl face indispensabil lui Harap-Alb.

De ultimul va da într-un fel de circ ambulant. «Omul elastic» se poate întinde «până la Lună», cu siguranţă se poate întinde în orice direcţie, astfel încât, odată ajunşi toţi pe planeta omului roşu, nu-i dă nicio şansă de scăpare fetei împăratului. Cunoaştem bine acest gen de mutanţi, sunt eroii benzilor desenate şi ai filmelor de gen. Surprinzător e că doar Harap-Alb observă potenţialul acestor renegaţi ai societăţii. Doar el înţelege că, având un asemenea echipaj şi o alianţă cu 12 sisteme solare de insectoizi, va avea o şansă în faţa spânului."

Analiza aceasta meticuloasă a strânsei relaţii dintre un basm românesc fundamental şi versiunile deja celebre ale SF-ului în ipostaza sa de aventură spaţială neînfrânată are parte aici de un tratament uşor amuzat şi fundamental ironic. Ea nu indică un model preferenţial, ci mai degrabă marchează o detaşare a autoarei de spectaculoasele comodităţi clişeistice ale literaturii de tip fantasy, pe care Laura Ceica va refuza să o scrie, spre deosebire de multe alte colege de condei care s-au afirmat deja, încă de la debutul lor, cu trilogii de capă şi spadă, pigmentate horror şi populate cu o întreagă teratologie fantastică derivată, când nu de-a dreptul din basm, măcar din unele remodelări ale lui Tolkien. E adevărat, autoarea mai are explozii comico-ironice şi faţă de motive acceptate ca proprii de SF-ul clasic (bunăoară gonflarea hiperbolică, până la spectacole proiectate în Multivers, a emisiunilor de teledivertisment ieftin şi superficial generate de planeta Pământ, în povestirea *De ce să nu crezi în Moş Crăciun!*).

→

Orizont SF

De regulă, însă, motivele „autentice” ale anticipaţiei sunt respectate, indiferent de registrul – ludic sau grav – în care apar. Imaginaţia autoarei prinde viteză şi ia înălţime în povestirile *Oamenii din nori, Un cântec de leagăn pentru Nawari* şi *Realismul siliciului,* care sunt, incontestabil, lucrate pentru sensibilităţi la care reacţionăm şi azi. Primele două tratează motivul marelui contact al omului cu o inteligenţă extraterestră, problemă deloc nouă, însă reluată literar într-un chip nelipsit de originalitate. Pornind de la faptul că însuşi Vaticanul începe să accepte posibilitatea existenţei vieţii, inclusiv a gândirii, şi în alte locuri din Univers (bineînţeles, tot ca rezultat al „creaţiei lui Dumnezeu”), venirea „oamenilor din nori” este urmărită în bună măsură prin ochiul neliniştit al prelaţilor catolici, dintr-un profund interes de păstrare a religiei pe care o servesc, inclusiv în condiţiile tulburărilor provocate de excepţionalul eveniment.

Câtă vreme rasa cosmică Nawari pozează într-o prezenţă inofensivă, ea produce totuşi destulă dezordine în lumea terestră, prin însăşi nebunia inventivă a pământenilor. Iar după ce-şi dă pe faţă intenţiile de cucerire, prin manipulări psihice şi substituiri de persoane capabile să execute asasinate politice comandate (Papa Benedict al XVI-lea este înjunghiat pe culoarele Vaticanului, preşedintele Obama cade victimă în bunkerul de sub Casa Albă), omenirea îşi sărbătoreşte cu inconştienţă eliberarea de sub diverse tiranii, fără să bănuiască faptul că intra de bunăvoie într-o tiranie şi mai îngrozitoare: aceea a fabulosului Nod de Muşuroi care domină o civilizaţie fundamental neumană şi incompatibilă cu valorile, fie şi imperfecte, ale dezvoltărilor de pe Pământ. *Un cântec de leagăn pentru Nawari* este un text derivat din povestirea „de bază”, conflictul ei fiind de data asta privit nu dinspre om şi omenesc, ci din perspectiva alienilor – ceea ce reprezintă deja o bună performanţă ca execuţie literară. Dominaţi efectiv de natura lor conflictuală şi expansionistă, aceste fiinţe „energetice” au puterea de a străbate spaţiul până la „Oul” primordial al speciei lor, aflat undeva, prin zona celebrului Big-Bang, de unde să-şi poată deschide o altă cale de evoluţie, într-o dimensiune spaţio-temporală paralelă.

Altă povestire izbutită, *Realismul siliciului,* se încadrează tematic în seria Apocalipselor provocate de încălzirea globală. Noutatea ei presupune relatarea unei evoluţii dezastruoase dintr-o perspectivă aparent detaşată de sentimentalism. Declinul lumii şi suferinţele fizice consecutive se exteriorizează de sub un paravan estetic. Personajul narator este când un oarecare Rafael Primo din anul 2287, pictor care îşi consemnează într-un jurnal – pentru o eternitate problematică – judecăţile sale despre lume şi artă, când holograma sa destinată să-l suplinească atunci când omul, obsedat de perspectiva nisipului în care se transformă accelerat planeta şi epuizat de sete, nu va mai fi capabil să-şi poarte singur mâna. Avertizatoare în substratul lor de un tragic profund, scenele „pictează” dezastrul cu o forţă egalată doar de sentimentul unei resemnate neputinţe faţă de evoluţia lui rapidă.

Interesantă şi ea, ultima proză din culegerea *Zilele păsării de alaltăieri,* o nuveletă de fapt, se intitulează *Skizofrénya*. În volutele sale, subiectul nu rămâne o simplă poveste anticipată despre o lume postcatastrofică (vechea civilizaţie ar fi fost ruinată de un teribil „război al apei”), plină de mizerie stradală, murdărie zugrăvită cu graffiti, hrană precară şi strict raţionalizată, tineri debusolaţi, refugiaţi în drog – în fine, decorul ştiut din experienţele mai recente ale genului: cyberpunk-ul american generalizat, *urban SF, new weird*, sau cum ne-a mai plăcut să-l numim ca să-i dăm o personalitate nouă. Peste toate calamităţile imaginabile în chip firesc pe un asemenea curs al evenimentelor, supravieţuitorii par atinşi în masă de un flagel care deformează realitatea şi le manipulează trăirile mai tiranic decât oricare din vechile droguri. Dependente până la ultima limită de acest refugiu în iluzoriul absolut, personajele sunt „skizopunkeri”, practică „skizo colectiv”, iar în cacofonia de senzaţii din care li se alcătuieşte universul guvernat de stimulente periculoase caută orgii maladive, singurele pentru care mai păstrează un relativ interes. Boală sau pură transformare organică, mutaţie, skizofrénya nu ucide în copilul Alejandro aspiraţia către un spaţiu utopic („paradis umed, unde nu e prea cald, nici prea frig, unde briza degajă miros de ce-ţi doreşti şi unde poţi roti continentele şi anotimpurile instantaneu, după cum vrei tu”), chiar dacă această aspiraţie labilă eşuează frecvent în realităţi mizerabile, pe care conştiinţa lui alterată fie nu poate, fie nu vrea să le definească în termeni corecţi.

Demonul complicaţiei face însă ca surogatul de viaţă trăit de skizofrénycul Alejandro şi de mama sa, Silva, să interfereze periodic cu o altă dimensiune existenţială, în care Silva se numeşte Anais şi nu mai e mama, ci sora geamănă a lui Alejandro, care nici el nu se mai numeşte aşa, ci Kalum. Ei se ascund într-o casă suspendată pe piloni în jungla generalizată peste America de Sud, „în anul 3061, 61 de ani de la Dezvăluire”, când Apocalipsa aşteptată periodic de pământeni lasă locul unei intervenţii extraterestre, concretizată în figura Maestrului celor 14 dimensiuni superioare, care promite pacea şi calea spre lumină, cu condiţia ca pământenii să-l urmeze în învăţătura lui multimilenară. Cum pământenii sunt, însă, aşa cum îi ştim, îndărătnici şi nedornici să iasă dintre limitările rasei lor, tentativa Maestrului din Multivers eşuează din nou (după Atlantida şi alte vechi încercări de civilizare în masă). Dar copiii fugari, cei ce-şi smulseseră din piele cipurile cu dinţii spre a nu li se putea da de urmă, intră totuşi într-o „şcoală ascensională” unde învaţă cam ce se predă şi în mănăstirile yoghinilor, decorporalizarea şi clarviziunea, pregătindu-se de un „salt cuantic” prin care Charon (nume straniu, ca să nu spunem chiar de rău augur pentru un Yoga extraterestru) încearcă să-i ducă altundeva. Finalul povestirii, amestecând în continuare elemente de tehnicitate SF şi de ezoterism tibetan, închipuie o dramatică încercare de smulgere a lui Kalum-Alejandro din dimensiunea skizofrénycă unde materializările fricii sale genetice îl ţin prizonier, spre o dimensiune superioară pe care corpul eteric al Anaisei ar fi atins-o deja.

Semn(al) de carte

Iulian Chivu, *Orient şi orientalism, antologie*, Editura Sitech, Craiova, 2021

Am adunat sub titlul *Orient şi orientalism* textele închinate Indiei şi Hinduismului din volumul *Solemnitatea ignoranţei. Eseurile de la Stuttgart*, II (cap. II, „Dialoguri indo-europene”), Ed. Herald, 2012, dar şi din volumele *Heterogene* (Ed. Sitech, 2018), *A FI – ca diferenţă* şi *Polifonii convergente* (ambele publicate tot la Ed. Sitech, 2020), iar celelalte se regăsesc în volum pentru prima oară aici, după ce au fost publicate în diferite reviste (*Tribuna* de la Cluj-Napoca, *Litere* de la Târgovişte, *Banchetul* de la Petroşani etc.). Prin ele încerc o ediţie de autor, fiindcă socotesc că aceste eseuri trebuie să stea laolaltă din moment ce, astfel, pot răspunde mai convingător celor care caută încă mirajul Orientului ispitiţi ca şi mine de lumea aproape ireală a lui, dar fascinantă pentru occidentalul de azi. (Autorul, în „Notă asupra ediţiei”)

Georgel Rusu, *Transhumanismul şi instrumentul militar de putere,* Editura Cartea Românească Educaţional, Iaşi, 2021

Cartea domnului Rusu Georgel ne incită la dezbatere şi reflectare. (…) Dacă în trecut componenta de timp „hard” a puterii, adică armata, a fost cea care decidea câştigătorul majorităţii luptelor şi războaielor, în transhumanism şi posthumanism componenta „soft” a puterii (dimensiunile politică, diplomatică, economică, financiară, informaţională, culturală, tehnologică) a devenit preponderentă. (Mihail Orzeaţă)

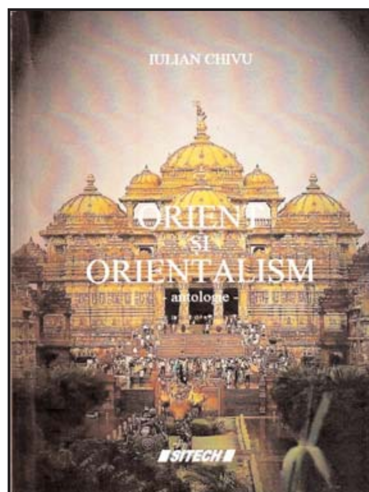
Cartea domnului Georgel Rusu nu se referă la tehnologii şi algoritmi de aplicare militară a posibilităţilor de intervenţie concretă în trans şi posthumanismul militar, ci abordează, cu îndrăzneală şi deosebit de penetrant, o latură mult mai dificilă şi, totodată, mai delicată şi mai complexă, ce priveşte suprastructura ideologică a fenomenului. (Vasile Burlui – ambele citate apar pe coperta a patra a cărţii)

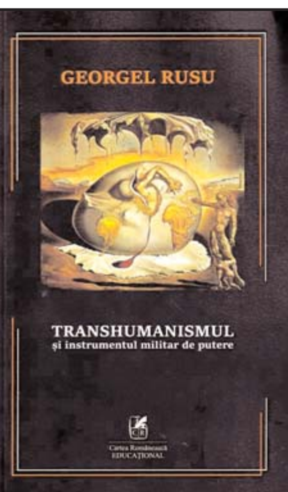
Ioana-Ruxandra Fruntelată, *Despre interpretarea etnologică,* Editura Etnologică, Bucureşti, 2020

Această carte nu epuizează posibilităţile de gândire şi înţelegere ale interpretării etnologice. Dar este o încercare onestă de a transmite o parte din ideile şi experienţa unei autoare specializate, care s-a format, deopotrivă, pe teren şi în bibliotecă, la catedră şi în comunitatea academică şi profesională, atentă la lecţiile înaintaşilor, la învăţăturile mentorilor ce i-au deschis drumul şi la mişcarea de idei din câmpul disciplinar intern şi internaţional, dar mai ales iubind lumea românească şi oamenii pământului cu bucuria unei recunoaşteri continue şi neliniştea unei datorii mari despre care orice intelectual al ţării ştie că se cere plătită în fiecare zi. (Autoarea, pe coperta a patra)

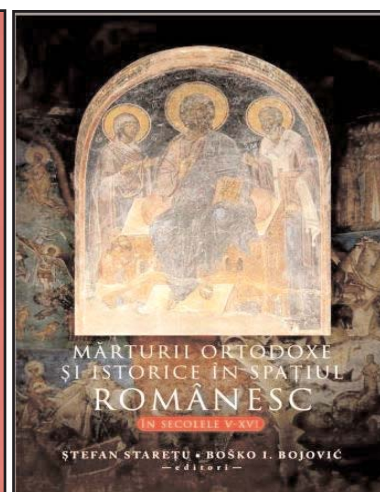
Ştefan Stareţu, Bosko I. Bojovic, editori, *Mărturii ortodoxe şi istorice în spaţiul românesc în secolele V-XVI,* Editura Creator, Braşov, 2021

Volumul include următoarele contribuţii: Ioan-Aurel Pop, Alexandru Simon, Papa Alexandru al VI-lea şi Ioan Polo: despre grecii din Balachia lui Ştefan cel Mare; Bosko I. Bojovic, Communauté spirituelle et linguistique serbo-roumaine, solidarité orthodoxe, échanges culturels, continuité idéologique, energetisme princier, de Cetinje à Târgovişte, de Bucharest au Mont Athos et Chilandar – un parcours trans-orthodoxe (XV-ème – XVII-ème siècle); Ştefan Stareţu, Elena Volosanka, Hagiografie imagistică în *Cronica Chipurilor;* Vasile Oltean, Actualitatea lui Coresi; Dinică Ciubotea, Împărăţia lui Constantin cel Mare – început al preponderenţei geopolitice a romanităţii orientale în Imperiul Roman; Andreea Atanasiu-Croitoru, Corăbii medievale în fresca bisericească – secolele XV-XVI. Câteva repere; Gabriel-Felician Croitoru, Elemente de viaţă creştină în zona Vlaşca (secolele XIII-XV); Ştefan Stareţu, De la originea unor biserici de piatră din comitatul Hunedoarei la bisericile din Curtea de Argeş.

Salonul de Toamnă al Oraşului Regal

Este vorba, desigur, despre un salon de arte plastice, în înţelesul general al cuvântului – pictură în ulei şi acuarelă, sculptură, tehnici mixte, grafică, instalaţii, iar *Oraşul Regal* este, cu documente în regulă(!), Curtea de Argeş.

A fost prima ediţie a unei manifestări ce se doreşte a se repeta anual, devenind tradiţie, organizate de Centrul de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" din Curtea de Argeş, în colaborare cu Arhiepiscopia Argeşului şi Muscelului şi cu revista *Curtea de la Argeş*. Vernisajul a avut loc pe 22 septembrie 2021, la sediul Centrului de Cultură şi Arte, iar expoziţia a rămas deschisă până pe 9 octombrie. Curatori: Ion Aurel Gârjoabă şi eleva acestuia Ami (Ana-Maria) Vasilescu.

Au expus următorii artişti plastici, născuţi sau locuind în Curtea de Argeş sau în împrejurimi: Mihai Chiţu (MC; instalaţii), Ioana-Teodora Duţă Schmiedigen (ID; pictură), Jean Duţă (JD; pictură), Traian Duţă (TD; sculptură, bronz), Ion Aurel Gârjoabă (IAG; pictură), Traian Ionescu (TI; tehnici mixte), Eugeniu Ivănescu (EI; acuarelă), Gheorghe Olteanu (GO; pictură), Ruxandra Socaciu (RS; tehnici mixte), Elena Stoica (ES; acuarelă), Ramona Şlug (RŞ; pictură), Nicolae (Cucu) Ureche (CU; grafică şi ceramică), Ami (Ana-Maria) Vasilescu (AV; pictură), Teodor Vescu (TV; pictură). Literele dintre paranteze identifică, de-a lungul revistei, lucrări ale fiecăruia, selecţie uneori din mai multele lucrări din expoziţie, cu care am ilustrat acest număr.

Toţi cei numiţi au avut expoziţii anterioare, prezentări în presă, sunt membri ai unor uniuni de creaţie, mare parte chiar ai Uniunii Artiştilor Plastici din România (filiale din Piteşti, Râmnicu Vâlcea, Bucureşti, Hunedoara). Traian Ionescu şi Eugeniu Ivănescu sunt arhitecţi, Gheorghe Olteanu este mai de curând dedicat picturii, Elena Stoica, celebra „antrenoare" de copii-pictori din Corbeni, are şi un palmares artistic personal, nu numai unul didactic. Pentru Nicolae (Cucu) Ureche, cel mereu entuziast şi prietenos, talentat ceramist, grafician, caricaturist, ilustrator de carte, includerea în lista de pe afiş a fost un mod de a ni-l reaminti şi a-l omagia, la mai puţin de un an de la plecarea sa dintre noi – s-a născut la 16 aprilie 1949, la Cicăneşti, Argeş, şi a murit la 28 decembrie 2020, la Curtea de Argeş.

Chiar dacă desfăşurat în condiţii pandemice, Salonul a avut un real succes, începând cu vernisajul, la care au participat un mare număr de iubitori de artă, din municipiu şi din alte localităţi, mai apropiate sau mai depărtate (Piteşti, Bucureşti, Drobeta Turnu Severin), şi chiar ca ...număr de lucrări vândute.

Presa locală şi reţelele de socializare au popularizat evenimentul. S-au realizat şi două afişe, iar un pliant cu scurte prezentări ale artiştilor a însoţit expoziţia (unul dintre afişe şi „fişa" lui Cucu Ureche sunt reproduse pe această pagină).

Ce va fi şi cum va fi anul acesta, la a doua ediţie, depinde de multe variabile. Entuziasmul organizatorilor este necesar, dar nu şi suficient, contextul sanitar trebuind luat în continuare în seamă. Oricum, premisele sunt încurajatoare – s-a dovedit că *oraşul poate!* (Gh. Păun)

Centrul de Cultură şi Arte „George Topîrceanu"
Arhiepiscopia Argeşului şi Muscelului
Revista Curtea de la Argeş

SALONUL DE TOAMNĂ
AL ORAŞULUI REGAL

PARTICIPANŢI:

Mihai Chiţu, Ioana-Teodora Duţă Schmiedigen, Jean Duţă, Traian Duţă, Ion Aurel Gârjoabă, Traian Ionescu, Eugeniu Ivănescu, Gheorghe Olteanu, Ruxandra Socaciu, Elena Stoica, Ramona Şlug, Nicolae (Cucu) Ureche, Ami Vasilescu, Teodor Vescu

VERNISAJUL EXPOZIŢIEI: 22 SEPTEMBRIE 2021, Orele 16.00, CENTRUL DE CULTURĂ ŞI ARTE, Bv. Basarabilor Nr. 59

SALONUL DE TOAMNĂ
AL ORAŞULUI REGAL

22 SEPTEMBRIE - 9 OCTOMBRIE 2021

Nicolae (Cucu) URECHE

S-a născut la 16 aprilie 1949, în Cicăneşti, Argeş, a decedat pe 28 decembrie 2020, la Curtea de Argeş.
În 1969 a absolvit studii de arte plastice la Craiova.
A fost ceramist, grafician, caricaturist; din 1991, a fost profesor la Şcoala de Arte din Râmnicu Vâlcea, clasa modelaj-ceramică. A lucrat ca designer la Întreprinderea Porţelanul Curtea de Argeş (1975–1981) şi ca şef compartiment design la ARGCOMS-SCM Curtea de Argeş (1981–2007) – peste 30 de ani de activitate neîntreruptă, timp în care a creat peste 2000 de modele (serie scurtă, industriale şi unicate).
Participant la peste 300 de târguri şi expoziţii organizate de Ministerul Culturii şi UCECOM, în ţară (TIB, TINART, Muzeul Satului, Muzeul Ţăranului Român, Sala Palatului, Parlamentul României şi în oraşele Horezu, Sibiu, Cluj, Oradea, Eforie Nord, Constanţa, Iaşi, Braşov, Piteşti, Rm. Vâlcea ş.a.) şi străinătate (Germania, Italia, S.U.A., Franţa, Belgia, Olanda, Suedia). Expoziţii personale şi de grup cu lucrări de ceramică artistică (Galeriile de Artă Rm. Vâlcea, Muzeul de Artă – Casa Simian Rm. Vâlcea, Teatrul Naţional – Galeria „Etaj 3/4" Bucureşti, Muzeul Ţăranului Român Bucureşti, Casa Cărţii Piteşti etc.), expoziţii personale la Heidelberg şi Mainheim, Germania.
Numeroase lucrări în colecţii particulare.
Ilustrator de carte.
Ani în şir a susţinut o rubrică zilnică de caricaturi în ziarul *Argeş Expres*, a publicat caricaturi în multe reviste.
Mai multe premii, pentru activitatea proprie sau pentru elevii săi ceramişti de la Şcoala de Arte din Rm. Vâlcea.

CERAMICĂ, GRAFICĂ

TD

RS

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Mihaela ALBU – scriitor, Craiova
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Germain DROOGENBROODT – scriitor, Spania
- Mihai VINEREANU – lingvist, Bucureşti
- Sara MINA – scriitor, Bucureşti
- Tudor NEDELCEA – scriitor, Craiova
- Radu Ştefan VERGATTI – istoric, Bucureşti
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta Turnu-Severin
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Florentin POPESCU – scriitor, Bucureşti
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Narcis ZĂRNESCU – prof. univ., Bucureşti
- Andrei ILIESCU – muzician, Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti
- Ana OLOS – scriitor, Baia Mare
- Olimpia IORGA-POPESCU – profesor, Ploieşti
- Maria CHIRTOACĂ – scriitor, Câmpulung Muscel
- Alexandru CAZACU – scriitor, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Rodica BRETIN – scriitor, Braşov
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca